Riv.

SIBRANDUS LEO'S

ABTENLEVENS DER FRIESCHE KLOOSTERS MARIËNGAARD EN LIDLUM

D. A. WUMKES

SIBRANDUS LEO'S
ABTENLEVENS DER FRIESCHE KLOOSTERS
MARIËNGAARD EN LIDLUM

Baksteen 28 × 14 × 8½ cM., waarin vóór het bakken is uitgesneden de figuur van een abt; 13de eeuw, afkomstig van het klooster Mariëngaard.
Verzameling N. Ottema te Leeuwarden.

SIBRANDUS LEO'S
ABTENLEVENS DER FRIESCHE KLOOSTERS MARIËNGAARD EN LIDLUM

MET INLEIDING, AANTEEKENINGEN EN REGISTER

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE GRONINGEN, OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS Dr. I. H. GOSSES, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE, TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN OP DONDERDAG 16 MEI 1929, DES NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

DIRK AIJELT WUMKES
GEBOREN TE ZEERIJP

A. J. OSINGA
BOLSWARD MCMXXIX

AAN
MIJN OUDERS

De voltooiïng van dit proefschrift stemt mij tot groote erkentelijkheid jegens allen, die gedurende vele studiejaren mij hebben voorgelicht en het is mij een voorrecht daaraan met een enkel woord uiting te mogen geven.

Dit geldt allereerst mijn vader, van wien ik liefde voor de historie ontving en onvermoeide belangstelling ondervond in het onderwerp, waarop hij mijn aandacht vestigde; niet minder mijn promotor Prof. Dr. Gosses, die mij leerde, wat streng methodisch en behoedzaam werken beteekent en dit geschrift van vele feilen zuiverde; voorts Dr. Schoengen, die zich had voorgesteld zelf deze tekstuitgave te bezorgen, maar terstond bereid was deze taak aan mij over te dragen en mij diende met zijn materiaal.

Eveneens gedenk ik dankbaar het onderwijs der hoogleeraren Kluijver, Roos, Bonnema, Lindeboom en van Mej. Neurdenburg.

Veel ben ik verschuldigd aan de directiën en ambtenaren van onderscheidene bibliotheken en archieven wegens de mij betoonde hulpvaardigheid. Gaarne vermeld ik de Provinciale Bibliotheek van Friesland, het Rijksarchief te Leeuwarden, de boekerij van het Friesch Genootschap, de Universiteitsbibliotheken te Groningen, Amsterdam en Giessen, de Koninklijke Bibliotheek te 's Hage, de Bibliothèque Royale te Brussel en de kloosterboekerijen van Berne en Tongerloo.

't Is mij niet mogelijk allen te noemen, die mij van dienst waren, maar zij mogen zich verzekerd houden, dat ik hun hulp ten zeerste waardeer.

Ten slotte nog een groet aan den kleinen Doetinchemschen studentenkring te Groningen, van wiens vriendschap mij „in swiet neitinken" bijblijft.

INHOUD:

INLEIDING.

I. Praemonstratenser Orde en Friesland.

De beide geschriften, die hier in nieuwe tekstuitgave verschijnen zijn van Norbertijnschen oorsprong. Wat dit beteekent, vindt het antwoord in den naam van den heilige, Norbertus van Xanten, die bij den opbouw van het Westersche monnikswezen een eigen steen heeft ingevoegd, en voor zijn orde is de „patriarcha et fundator".

Hoeveel tijdelijks zijn persoon en werk ook bezat, de denkbeelden, die in zijn geest oplichtten, de gemeenschap, die hij tot stand bracht, hebben de eeuwen verduurd en spreken van hem tot op dezen dag. Hij was één dier vernieuwers, die aanknoopten bij het bestaande en met een blik op den onverliesbaren zin der dingen, dit op hooger plan brachten en daaraan nieuwe gestalte gaven.

Norbert heeft voortgebouwd op het denkbeeld, dat reeds Augustinus voor oogen zweefde. Deze [1] verzamelde een beperkten kring van geestelijken, die allen de hoogere wijdingen hadden ontvangen en zich met hem hadden verbonden tot een leven in armoede volgens de kanonieke voorschriften. Menigmaal noemde hij deze kleine gemeenschap in de bisschopswoning zijn „monasterium", maar den bewoners zelf gaf hij nimmer den naam van „monniken" ; zij was, zooals hij zeide, een „monasterium clericorum."

De stichting van Hippo roept in haar breede trekken voor den geest de leefwijze der Reguliere kanunniken in de 11e eeuw. Onder den reformatorischen invloed van Cluny [2] werd het als een misstand gevoeld, dat de clerus zoo weinig leefde naar de ascetische eischen van het Christendom. Een baanbreker gelijk Hildebrand [3] verhief op de Lateraansynode van 1059 zijn stem tegen een bepaling, die dit euvel van verwereldlijking in de hand werkte. Lodewijk de Vrome had nl. in 817 tot rijkswet verheven : gemeenschappelijk leven van den domclerus doch met behoud

1 Zie de artikels van E. Portalie en J. Besse in Dictionnaire de Théologie Catholique, dir. par A. Vacant, e.a. Paris 1923, T. I p. 2268—2483, met uitvoerige litteratuur.
2 Zie over de Cluniacensers: E. Sackur, Die Cluniacenser in ihrer Kirchlichen und allgemeingeschichtlichen Wirksamkeit, Halle 1892.
3 A. Fliche, Hildebrand, Le Moyen Age, 2de Serie XXI, 1919, p. 76—106, 140—161, 197—210.

van persoonlijk eigendom.[1] Dit laatste eischte herziening. En menig kapittel, welks kanunniken als wereldlijke heeren van hun prebenden leefden, gaf aan Hildebrand's oproep tot hervorming gehoor door gemeenschappelijk bezit in te voeren[2].

De zgn. regel van Augustinus[3] gaf aan Hildebrands streven autoriteit. De stichten, die dezen regel aanvaardden, legden voortaan hun leden de drie monniksgeloften op. Daar evenwel niet alle kanunniken zich hieraan onderwierpen, kwamen de reguliere kanunniken tegenover de saeculiere te staan als een nieuwe orde van geestelijken naast de bestaande monniksorden. Gelijkheid van regel was het eenige, wat deze reguliere corporaties verbond, maar nauwer aaneensluiting was noodzakelijk. Wat nu de reformatorische beweging van Citeaux[4] beteekend heeft voor de Benedictijner monniken, die zich hierbij aansloten, werd de stichting van Norbert voor de religieuzen, die leefden naar den zgn. regel van Augustinus. Beide orden ageerden tegen het verslappen der tucht en de vervlakking van het geestelijk besef langs den weg van strakker organisatie.

De constructieve zin van Etienne Harding[5], den tweeden abt van Citeaux, had het familiesysteem der Cisterciënsers met geregelde visitatio en een jaarlijksch generaal-kapittel vastgelegd in de charta caritatis. En Norbert volgde hem hierin. Ook op economisch gebied nam hij een instelling over, die grooter ascetische toewijding en stoffelijke welvaart met zich bracht, nl. het instituut der conversen. Deze dienden ter vervanging van de niet-geordende leeken, die als hoorigen en pachters in de materieele behoeften van een klooster voorzagen. Hun plaats namen nu de „fratres laici" in, die monniksgeloften hadden af te leggen, maar zonder de volle verplichtingen van den monnik op zich te nemen. Zij oefenden op grangia of allodium (monnikhuis, voorwerk, uithof) hun bedrijf uit ten bate van de abdij en hadden daarvoor deel aan de gebeden en goede werken der monniken.[6]

1 H. von Schubert, Gesch. der Christlichen Kirche im Frühmittelalter, Tübingen 1921, p. 577.
2 A. Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands, 4e dr., Leipzig 1913, IV p. 357 ff.
3 Dict. de Théologie Catholique p. 2472.
4 M. Heimbucher, Die Orden und Kongregationen, Paderborn 1907 I, p. 218; Dict. de Théologie Catholique p. 2532—2550; L. Janauschek, Originum cisterciensium I, Vienne 1877.
5 J. P. Martin, Saint Etienne Harding, Amiens 1887.
6 Zie over de conversen : E. Hoffman, Das Konverseninstitut des Cisterzienserordens, Freiburg 1905; F. Winter, Die Praemonstratenser des zwölften Jahrhunderts, Berlin 1865, p. 308; P. J. Blok, De Conversen, Fratres laici, oblati et donati, Fruin's Bijdragen, 3e Reeks, VI, p. 33.

Het verschil tusschen de orde van Citeaux en Prémontré ligt in de cura animarum, die aan eerstgenoemde was ontzegd. Bij den Norbertijnschen kanunnik is plaats voor het devote leven van den kloosterling en de herderlijke zorg van den pastor.

Sedert de stichting van de moeder-abdij te Prémontré in den historischen Kerstnacht van 1120, toen Norbert met zijn veertig genooten in de bouwvallige kerk de gewijde hymnen zong, breidde de orde zich uit „tamquam vinea fructifera, quae suos circumquaque palmites ac sanctae plantationis suae propagines uberi foetu extendit" [1]. De hoogste kringen der samenleving voelden zich tot haar aangetrokken door de aristocratie des geestes, die haar kenmerkte [2]. In bijna alle landen van Europa verrezen haar vaak sterkbevolkte kloosters, die met de geïncorporeerde kerken een groote geestelijke macht vormden.

De bisschop van Utrecht vroeg tusschen de jaren 1120—1127 haar hulp om de ketterij van den welbespraakten Tanchelm in Zeeland te bestrijden [3]. Hiermee deed de orde haar intrede in ons land. Middelburg ontving de eerste nederzetting [4], waarop die te Beesd bij Culemborg volgde (1128). Uit deze abdij, Insula Sanctae Mariae of Mariënweerd genaamd [5], sproot Berne bij Heusden (1134) [6].

De oudste moederabdij van Friesland werd Mariengaard, in 1163 gesticht door Frederik van Hallum, die de paterniteit verwierf van Steinfeld in den Eiffel[7], dat op zijn beurt Prémontré tot mater-ecclesia had[8]. En gelijk Prémontré de paterniteit had over Steinfeld[9], en Steinfeld over Dokkum,Oldeklooster in de Marne en Mariëngaard, werd laatstgenoemde stichting mater-ecclesia van

1 Le Paige, Bibliotheca Praemonstratensis Ordinis, Paris 1633, p. 324.
2 Vgl. Aem. Wijbrands, De abdij Bloemhof te Wittewierum, Verh. Kon. Akad. v. Wetensch. afd. Letterk. XV, Amsterdam 1883, p. 10.
3 M. Schoengen, De orde van Premonstreit en de Nederl. beschaving, Beiaard 1921, I p. 81—104.
4 Moll, Kerkgesch. v. Nederland vóór de Hervorming, Arnhem 1867, II 2e stuk, p. 29 vlg. Over de abdij Middelburg, Römer, Kloosters en abdijen van Holland en Zeeland, Leiden 1854, I, p. 78.
5 Zie Römer, Nederl. Archief v. Kerkgesch. V, p. 149 vlg.
6 Moll, l.c. p. 32.
7 Gesta Abbatum Orti Sancte Marie, ed. Aem. Wijbrands, uitg. Friesch Genootsch. Leeuw. 1879, p. 32, 48; Moll. l.c. p. 33.
8 Miraeus, Chronicon Ordinis Praemonstratensis p. 45.
9 Wijbrands, Bloemhof p. 49.

acht nieuwe fundaties: Bethlehem, Lidlum, Belbog in Pommeren [1], Bakkeveen, Schildwolde, Heiligerlee, Gerkesklooster en Buweklooster. Lidlum won als dochters: Bajum en Vinea Domini te Pingjum, terwijl uit Dokkum Cusemer (bij Sebaldeburen), Veenklooster (bij Kollum), Weerd (bij Metslawier), benevens Barthe en Palmar in het tegenwoordige Oost-Friesland [2], voortkwamen.

Van de 53 Praemonstratenser kloosters, die onder de circaria Frisiae ressorteerden, lagen 32 tusschen Vlie en Eems. [3] Oostergo ontleende daaraan het praedicaat Alba (Astergo), [4] naar het wit wollen gewaad, dat de religieuzen droegen. Bepaalt men voor iedere nederzetting gemiddeld drie uithoven — eenige hadden er meer dan 15 —, dan bedraagt hun aantal in het geheel 96, zoodat met de 32 kloosters samen de Norbertijnen in de bloeiperiode op minstens 128 plaatsen aan deze Noordzeekust gevestigd waren. Volgens de abtenlijst van Lidlum was in 1287 na een zware overstrooming het bevolkingscijfer der Praemonstratenser kloosters in het Noorden nog 2650. Toen hadden Dokkum en Mariëngaard ieder 400, Lidlum 600 bewoners. De abdij Bloemhof te Wittewierum met haar duizend kloosterlingen spande de kroon. [5]

Als in een storm zijn de Friesche kloosters door de Reformatie verdwenen.

De berichten der kettermeesters Sonnius en Lindanus waren verre van gunstig over hun geestelijken en maatschappelijken toestand. [6] Laatstgenoemde schreef aan Hopper, dat abt Isbrandus Harderwijk hem niet eens de visitatie van Lidlum toestond. [7] De pauselijke bul van 7 Aug. 1561 [8], die voor Friesland streng

1 H. Hoogeweg, Die Stifter und Klöster der Provinz Pommeren, Stettin 1924-'25, I p.13-91. De stichtingsoorkonde bij Miraeus, Opera diplomatica III, 77. Zie ook: J. A. Feith, Het aandeel der Nederlanders in de ontwikkeling van Brandenburg, Handel. 21e Taal- en Letterk. Congres, Gent 1892, p. 193v.

2 H. Heyman, Analecta Praemonstratensia, Tom. I, fasc. 1, 1925, p. 28. Vgl. H. Suur, Geschichte der ehemaligen Klöster in der Provinz Ostfriesland, Emden 1838, p. 70, 101.

3 Hugo, Annales Ordinis Praem., Nanceii 1734—'36, in Indice.

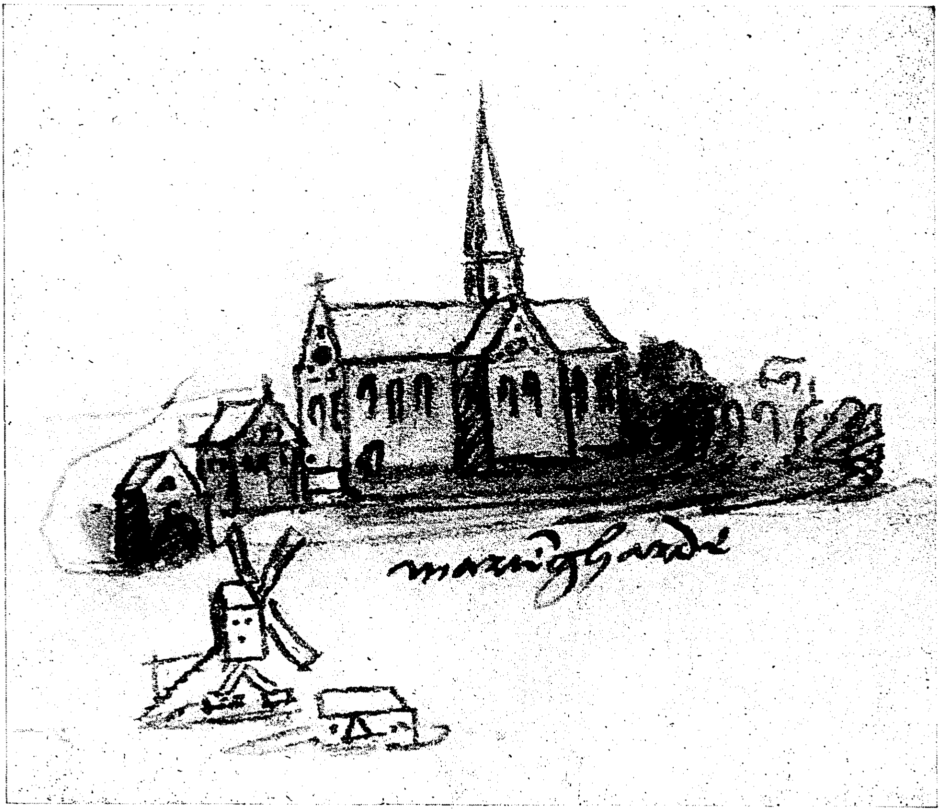
4 Wijbrands Bloemhof p. 13 noot 1; Driessen, Monumenta Groningana, Gron. 1822-'30 I, p. 180; Acker Stratingh, Bijdragen tot de geschiedenis en oudheidkunde van Groningen, Gron. 1871, VIII, p. 207.

5 p. 43.

6 Vgl. opstellen van A. H. L. v. Hensen, Een Inquisitiereis door Friesland, Arch. Aartsbisdom Utrecht, XXIV, p. 243; dez. De toestand van sommige kloosters in Friesl. in de 2e helft der 16e eeuw, LII p. 214.

7 Volgens een mededeeling in de onuitgegeven correspondentie van Hopper aan Aytta, Hs. Kon. Bibl. 's Gravenhage No. 71 C 39, Ep. 116.

8 Brom en Hensen, Rom. bronnen van de kerkel. en staatk. toestand der Ned. in de 16e eeuw, Rijks Gesch. Publ. G.S. 52, 1922, p. 110.

Kloosterkerk van Mariëngaard, vergroot naar een afbeelding op de kaart der Biltlanden uit de laatste helft der 16de eeuw. (Zie: Inventaris der verzameling kaarten in het Rijksarchief te 's Gravenhage, 1871, dl. II, bl. 330).

Foto K. Uilkema.

hiërarchisch en centraliseerend ingreep door de invoering van het nieuwe bisdom Leeuwarden, wees onder meer de goederen van Mariëngaard toe aan de tafel van het kapittel der St. Vituskerk, de bisschopskathedraal van Leeuwarden. De negen oudste kanunniken werden daarheen overgeplaatst, toen de in 1569 benoemde bisschop Cunerus Petri zijn ambt aanvaardde. 28 Maart 1578 werd den bisschop zijn ambt ontnomen op last van Matthias. De kanunniken verloren hun inkomen en Mariengaard kwam te staan onder den rentmeester van Gedeputeerde Staten. De opheffing van de nieuwe bisdommen door de Staten Generaal (31 Oct. 1578) bracht geen restitutie van de eertijds geïncorporeerde goederen aan de kanunniken ; ze moesten zich met een jaargeld tevreden stellen [1]. In 1583 had de verkoop van het convent plaats [2]. Ook van Lidlum waren de dagen geteld. In 1572 hadden de Geuzen het geplunderd, en daarna was het door Caspar de Robles met soldaten bezet. Abt Geelmuden achtte het veiliger zijn refugium in Franeker te betrekken dan de abtswoning binnen het convent en liet van hieruit de kloosterlanden op eigen kosten bebouwen. In 1580 werden zijn bezittingen door de Staten gesaeculariseerd, terwijl de conventualen een pensie ontvingen [3]. Het volgende jaar viel het besluit tot verkoop van de overblijfselen der abdij. (Nov. 1581) [4]. Hamer en houweel maakten haar daarna met den grond gelijk. In 1624 ging bij publieke verkooping het refugium te Franeker in vreemde handen over [5].

Het was in dezen tijd van „alteratie", dat Sibrandus Leo, een der regulieren van Lidlum, zijn historiografischen arbeid verrichtte, waardoor zijn naam voor vergetelheid is bewaard gebleven.

II. Persoonlijkheid en Leven van Sibrandus Leo.

Wat bekend is over zijn leven kan in elk opzicht schaarsch heeten en de fragmentarische gegevens laten zich niet tot een aaneengesloten geheel samenvoegen. De voornaamste bijzonder-

1 L. J. v. Apeldoorn, De Kerkel. Goederen in Friesland, 1915, II 370—384 Zie bundel stukken R.A. Leeuw., Ged. St. Beheer d. Fin.
2 R.A. Leeuw., Beh. d. Fin. (14 Febr. 1583).
3 R.A. Leeuw., Kloosterst., Aenjum III.
4 p. 87.
5 Apeldoorn p. 461. Bij gedeputeerden besluit van 6 Juli 1614 moest het huis van den abt door den landschapsbouwmeester voor 20 alumnen worden geschikt gemaakt. Zie Naaml. d. Pred. i.d. classis Franeker, A. Greydanus, Leeuw. 1761, p. 20.

heden danken wij aan zijn tijdgenoot Suffridus Petri, die in het werk „De Viris illustribus"[1] een korte biographie heeft nagelaten.[2] Ook bieden zijn eigen geschriften weinig bouwstof. De auteur houdt zich meestal schuil en alleen uit kleine trekken laat zich een oordeel over zijn persoon vormen.

Reeds de datum van zijn geboorte is onbekend. Suffridus vermeldt, dat Sibrandus in 1583 op 54-jarigen leeftijd is gestorven [3], wat 1528 of 1529 als geboortejaar geeft. Volgens Sibrandus' eigen mededeeling [4] viel zijn professie, een plechtigheid, die niet plaats greep voor het 16e jaar, op 12 Maart 1545, wat niet met Suffridus' gegeven strijdt.

Op zijn levensaanvang rustte de smet eener onwettige geboorte. Zijn vader droeg den Frieschen naam Lieuwe, in den Latijnschen vorm Leo, die op den zoon overging, waarschijnlijk met den naam van den grootvader Sibrand. Hij zelf placht later te teekenen : Sibrandus Leonis [5]; daarnaast komen voor : Sibrandus Leonius [6] en Sibrandus Leo [7].

De vader was schuitmaker te Leeuwarden, [8] een beroep, dat in Friesland steeds op een hoog peil stond en niet weinig vakkennis vereischte. De moeder, wier naam onbekend is, nam de zorg voor haar zoon op zich. Ondanks de beperkte middelen deed ze hem op de Latijnsche school van St. Katharina in Frieslands hoofdstad, waar rector Colebertus [9] en magister Anthonius hem in de humaniora onderwezen. Door zijn goeden aanleg en helder verstand was hij van medescholieren als Georgius Rataller, Bernardus van Beima en Suffridus Petri gemakkelijk „primus inter pares".

Een kostbare vorming in het buitenland viel hem niet te beurt. Zijn weg leidde naar de kloosterschool in de naaste omgeving, die gelegenheid bood tot opleiding als geestelijke. Zijn opneming als novitius was feitelijk in strijd met den ouden orderegel, die alleen personen van wettige geboorte toeliet. Ook uit latere beslui-

---

1 Ed. 1599, dec. XIII, c. 5.
2 Naar het hs. van Suffridus als bijlage afgedrukt, zie p. 89 vlg.
3 Bijlage p. 89.
4 p. 76.
5 Bijv. in een stuk Prov. Bibl. v. Friesl., Coll. Gabbema, Portef. 9056 s—z, copieën no. 8.
6 Miraeus, Chronicon Ordinis Praemonstratensis, Colon. 1613, p. 230.
7 Suffridus Petri, Vita Sibrandi Leonis, zie Bijlage p. 89.
8 Volgens H. F. v. Heussen, Oudheden en Gestichten v. Vriesland, met aant. v. H. v. R., Leiden 1723, woonde hij op Slijkenburg.
9 Zie J. C. C. Boot, De Historia Gymnasii Leovardiensis, Leeuw. 1854, p. 7.

ten van het Generaal-Kapittel blijkt, dat de ordeleden van Premonstreit moesten zijn „de libero ventre et de legitimo matrimonio" [1]. Hij had tegenover de oneer in geboorte als aanbeveling een deugdelijk karakter, een onberispelijke jeugd en een innerlijk verlangen naar het devote leven, dat hem reeds in zijn jonge jaren wenkte [2]. Zoo werd de dispensatie, die voor dit geval noodig was, verkregen.

Hij deed zijn intrede in Mariëndal te Lidlum 5 Jan. 1545 onder het abbatiaat van Godefridus [3]. De orderegel schreef een termijn van minstens drie dagen voor tot beproeving van den noviet [4]. Voor hem duurde het drie maanden, eer hij tot het „annus probationis" werd toegelaten.

Den 12den Maart heeft de inkleeding in de kapittelzaal plaats. De magister novitiorum leidt hem binnen [5]. Hij knielt neer voor den abt, die hem vraagt: „Quid petis?" Hij antwoordt: „Peto misericordiam Dei et vestram et hujus ecclesiae societatem." Het gewicht van zijn keuze en de ordebepalingen worden hem voorgehouden. Hij legt de gelofte van gehoorzaamheid af, door den abt bezegeld met de woorden: „Deus qui coepit in te, ipse perficiat." De kloosterbroeders zeggen: „Amen." Dan ontvangt hij de tonsuur onder het votum: „Adjutorium nostrum in nomine Domini". Eindelijk doet men hem het novietenkleed aan met de bede: „Exuat te Deus veterem hominem cum actibus suis."

Met deze wijding begint het proefjaar als voorbereiding der professie. Hij staat nu onder toezicht van den magister novitiorum, die streng let op zijn studie en zijn biechtvader is. De toegang tot het koor der kerk blijft hem nog ontzegd.

Eindelijk breekt de dag der professie aan. Hij is nu 16 jaar. De seniores hebben toestemming tot opname gegeven. Knielend legt hij in aller tegenwoordigheid de kloostergeloften af. Het ordekleed wordt hem om de schouders geslagen. En als de hoogmis is opgedragen, treedt hij naar het altaar en bidt met gebogen knie driemaal: „Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum et vivam et non confundas me ab expectatione mea." Het convent heft aan: „Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templo tui, gloria Patri, etc." De profes doet voorlezing van de eigenhandig geschreven gelofte-acte:

1 Anal. Praem., I fasc. I, 1925, p. 41.
2 Vgl. Le Paige, Bibl. I, 25; p. 76.
3 p. 76.
4 Le Paige, Bibl., p. 795.
5 Volgens Le Paige, Bibl., p. 29 en 794, waar oude en nieuwe redactie.

„Ego frater [Sibrandus Leonis] offerens trado meipsum Ecclesiae sanctae Dei genetricis Mariae sanctique Ioannis Baptistae Premonstratensis et promitto conversionem morum meorum, emendationem vitae et stabilitatem in loco ; promitto etiam obedientiam perfectam in Christo, secundum Evangelium Christi et regulam beati Augustini, tibi patri [Godefrido] et successoribus tuis, quos conventus hujus Ecclesiae secundum formam ordinis canonice elegerit."

De abt onderteekent het document, dat door Sibrandus op het altaar wordt gelegd. De ceremonie der incorporatie, een samenlegging der handen van abt en novitius, wordt besloten met een „exhortatio" van den H. Augustinus.

De eerste mijlpaal op den weg naar het priesterschap, maar tevens naar het reguliere canonicaat, was nu bereikt. De vijf jaren, door den kloosterling binnen de muren van Mariëndal doorgebracht, bewogen zich naar het vaste rhythme, door de statuten en consuetudines der orde aangegeven. Nauwkeurig waren nachten en dagen ingedeeld voor slapen en waken, voor maaltijd en vasten, voor gebed en overpeinzing, voor eeredienst en handenarbeid. En altijd was daar weer het klokgeklep, het gaan in dezelfde volgorde naar de kapel, het waarnemen van metten, prima en vesper, het biechten en boeten. [1] Abt Godefridus dreef de geestelijke tucht echter niet op de spits. Veeleer liet hij den teugel al te zeer vieren, niet zonder instemming van de broeders. [2] Vrijstelling van handenarbeid kon worden toegestaan aan kloosterlingen met studiezin, [3] welken Godefridus wist aan te moedigen o.a. ook hierdoor, dat hij de bibliotheek met vele uitstekende boeken verrijkte [4]. Dit alles kwam Sibrandus niet weinig ten goede. In de Vita staat : „Hij schreed met vurigen ijver voort naar de priesterlijke ordeningen en nadat hij deze geleidelijk bereikt had, oefende hij zich in het preeken, waarin hij ook langzamerhand, terwijl het oefenen zijn ijver aanzette, begon uit te blinken." [5]

De statuta eischten voor de ordening tot priester den leeftijd van 25 jaar. [6] Bij eminente personen mocht hiervan worden

1 Le Paige, Bibl. p. 785 vlg.
2 p. 76.
3 Le Paige, Bibl., p. 843 vlg.
4 p. 76.
5 Bijlage p. 89.
6 Zie: P. Hinschius, Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten in Deutschland, Berlin 1869, I p. 17 ff.

afgeweken.[1] Zoo ontving Sibrandus op zijn 21e jaar de priesterwijding.

Tot de kerken, die bij het klooster geïncorporeerd waren, behoorde Menaldum, waar het pastoraat omstreeks dien tijd door het overlijden van Johannes Trajectensis vacant werd.[2] Sibrandus werd als zijn opvolger aangewezen en op Pinksterzondag van het jaar 1550 aanvaardde hij den nieuwen werkkring. 't Was hier een andere sfeer, dan in de abdij. Hij zag zich betrokken in de moeiten en verwikkelingen, die aan de herderlijke zorg van een kerspel verbonden waren. Beheer en gebruik der pastorielanden, verkoop van veldvruchten en vee, handhaven van zijn goed recht, als er verlies van grondpacht dreigde, en andere beslommeringen vroegen zijn bemoeienis.[3]

Onder alles bleef hij door een nauwen band aan de abdij met haar lief en leed verbonden. In 1553 stierf abt Godefridus, bij wien hij professie had gedaan. Tot de keuze van een opvolger had nu ook hij mede te werken. Na de begrafenis treden de kanunniken onder leiding van den vader-abt uit Mariëngaard, Henricus Smenck, de kapittelzaal binnen. En na mis en lijkrede moet Sibrandus uit den orderegel het hoofdstuk over de abtskeuze voorlezen.[4]

Nog één aanwijzing van zijn verblijf te Menaldum bestaat in een oorkonde van het St. Anthonie-gasthuis, gedateerd 22 Maart 1560 [5]. In 1562 vinden we hem metterwoon terug in zijn nieuwe standplaats Berlikum [6].

---

1 Wijbrands Bloemhof, p. 186, Menco's abtskeuze „anno aetatis sue XXX ...... Sacerdotii VII", vgl. p. 68.
2 Komt voor als gedaagde op 14 Juli 1548, Quaclap, R. A. Leeuw.
3 18 Oct. 1552 bij den verkoop van Epinga-state te Menaldum protesteert „de pastoer in Menaldum, dat hem dese vercoop onschadelicken wesen zal", (Recesboek Menaldumadeel, R. A. Leeuw.) Tijdens zijn Berlikumer pastoraat heeft hij enkele civiele processen gevoerd voor het Hof van Friesland, dat hem 21 Oct. 1566 veroordeelde aan eischer te betalen 49 goudg. 4 stuv., 21 g.g. 14 st. en 8 g.g. 3 st. (R.A. Leeuw. Hof v. Fr.); 3 Mei 1567 tot betaling van 3.5 g.g. van 28 stuvers per stuk en de onkosten (R. A. Leeuw, H. v. Fr.); op 18 Febr. 1576 om „in de greffie van voers. hove te leveren ofte die estimatie vandien te namptiseeren een quartier ende seven lopen garst, vier lopen haver ende een kinthien botter; item sevende halve gouden gls. tstuck doende XXVIII stuvers mit noch en halven lopen garst...." (Quaclap, R .A. Leeuw.).
4 p. 77.
5 Oorkonden der geschiedenis van het S. Anthony-gasthuis uit de 15e en 16e eeuw, Leeuwarden, 1876 p. 441.
6 Daar Sibrandus in de Rentmeestersrekeningen van 1562 (R.A. Leeuw.) voorkomt als pastoor te Berlikum, heeft de mutatie in dezen tijd plaats gehad.

Dit was meer nog dan Menaldum een begeerlijk kerspel wegens de aanzienlijke inkomsten van het pastoraat.[1] Maar ook hier ontbraken niet de lasten naast de lusten. Meer dan eens geraakte Sibrandus in een proces over civiele aangelegenheden.[2]

Het aantrekkelijke van Berlikum bestond voor hem niet het minst in de familie Hemmema,[3] wier stins een centrum was van geestesbeschaving. Het hoofd van het gezin, Hette Hemmema, had geen kosten gespaard om zijn zoons een goede opleiding te geven. Sikke, een leerling van Gemma Frisius, bestreed in zijn werk „De Astrologiae ratione et experientia refutata liber",[4] het volksbijgeloof, dat de sterren het lot der menschen bepaalden, en luidde als het ware Balthasar Bekkers „Betooverde Wereld" in. Hij wijdt daarin aan zijn broeder Doeke bladzijden, die de blijken dragen van diepen levensernst en humanistische idealen.[5] Rienck is de schrijver van een „Memoriael",[6] dat als een bron voor de kennis der Friesche boerderij hoogst belangrijk is en de teekenende bijzonderheid bewaart van Doeke's ziekbed, dat hij vele dingen voorspelde omtrent de rampen, die Friesland zouden treffen, en van zijn sterfbed, toen hij den psalm zong : „O Here, U wil ic altijt prijsen, dat ghij mijn ontfanger sijt."

In dezen kring beoefende men verschillende wetenschappen, met den universeelen zin, die het Humanisme eigen was. De vader was een goed kenner der historie[7], Doeke stelde een wereldkaart samen[8], Sikke een kaart van Oostfriesland[9]. In Riencks Memoriael vindt men een post voor het overschrijven van een kroniek, wat een niet onbelangrijke som kostte.[10] Verder deed men aan theologie, geometrie en optica.[11] Dit milieu sterkte Sibrandus' zin voor studie en maakte de jaren van Berlikum tot de rijkste periode van zijn leven. Hier heeft hij zijn verzameling

---

1 Bijlage p. 89 „ad pinguiorem.... pastoratum".
2 Zie boven p. IX n. 3.
3 Zie over deze familie: M. de Haan Hettema en A. van Halmael Jr., Stamboek van den Frieschen adel, Leeuwarden 1846 2 dln.; Suffr. Petri, De viris illustribus, Dec. XIII, C. 9 ; Friesche Volksalmanak 1893, p. 35—60.
4 Antverpiae, 1583.
5 ald. p. 216 vlg.
6 Rienck Hemmema, Memoriael, Hs. Bibl. Fr. Gen. no. 61.
7 Suffr. Petri, De viris illustribus l.c.
8 De Astrologia ratione, p. 217.
9 Zie beneden.
10 fol. 28r : Botte pastoers neeff gegeven 2 ggl. 6 st. van een Kronijck ut te schriven den 25 Ia. (1572) ende ic sels het pampier daer toegedaen.
11 De Astrologiae ratione p. 217.

van historische aanteekeningen uitgebreid en er anderen mee gediend. In 1571 richtte Suffridus Petri tot hem een verzoek om hem bouwstoffen te zenden voor de geschiedenis van Friesland, die hij in bewerking had [1]. Hierop volgde een bezoek, dat zeker verband hield met de Friesche geschiedschrijving. Ook te Berlikum ontving hij als man van vertrouwen de opdracht van den abt om in het belang van Lidlum een reis te ondernemen naar Steinfeld. [2] In 1572 moest hij de abten van Mariëndal en Dokkum vertegenwoordigen op een nationaal kapittel, dat te Leuven werd gehouden. [3]

Hier ook verscheen in zijn leven de vrouw, de concubine, met wie hij een verbintenis aanging, die de kerk als onwettig erkende en de orderegel uitdrukkelijk verbood, maar die hem nog niet maakte tot een afvallig priester. [4] Zij schonk hem twee zoons Leo en Johannes. Den eersten, die te Berlikum werd geboren, kennen wij als copiïst van verschillende geschiedwerken en als teekenaar van een manuscriptkaart der Friesche landen. [5] Den tweeden als notaris publicus te Franeker [6].

---

1 Bijlage p. 89. In een brief, gedateerd 28 Juli 1572, beloofde Sibrandus een groote verzameling historisch materiaal aan Suffridus Petri in Leuven te zullen zenden, Suffr. Petri hs. 65 E Prov. Bibl. v. Friesl.

2 p.84. Over de brieven, die tusschen Mariëngaard en Steinfeld werden gewisseld, zie Hugo, Annales I 326, II 55, 1117.

3 Waren reeds 1 Oct. 1552 de Praemonstratenser kloosters binnen de Spaansche landen bij breve van Julius III aan Karel V onafhankelijk verklaard van den Ordegeneraal, tot 1572 duurde het eer Alva deze conventen opriep naar het Nationaal Kapittel, dat in Februari te Leuven zou plaats hebben. Onder de 15 aanwezige prelaten was Friesland niet vertegenwoordigd. Sibrandus Leo, de gevolmachtigde van Lidlum en Dokkum, — Mariëngaard was reeds geïncorporeerd —, kwam eenige dagen te laat. Hij had in opdracht alle besluiten van het kapittel te aanvaarden. Als de nieuwgekozen ordegeneraal de Nederlandsche congregaties opnieuw onder Prémontré brengt, gaan zijn pogingen aan Friesland, geïsoleerd door de godsdienstige beroerten, voorbij. Zie E. Valvekens, De St.-Michielsabdij te Antwerpen, Annal. Praem. Tom. I, fasc. III, p. 256 vlg.

4 H. Reimers, Das Papsttum und die freien Friesen, Vrije Fries XXVIII, 1928, afl. 4, p. 425.

5 Bijlage p.86. 6 Johannes Sibrandi Menaldum werd 4 Mei 1591 ingeschreven als student in de letteren en wijsbegeerte te Franeker. Daar hij stipendiarius was, moet men aannemen, dat hij tot de Gereformeerde religie is overgegaan. 20 Juli 1601 is hij als burger van Franeker ingeschreven (Burgerboek, R. A. Leeuwarden). Hij was getrouwd met Maycke Ulbetsdr. Hommema (Hypotheekboek v. Barradeel, dd. 9 Juni 1615, Hypotheekboek v. Franeker, dd. 25 Mrt. 1639, R. A. Leeuwarden). Als „der beide Rechten Licentiatus" was hij notaris publicus en advocaat voor den Hove van Friesland te Franeker, waar hij in 1636 stierf.

Van zijn reizen teruggekeerd, zag Sibrandus zich zijn eerste standplaats Menaldum opnieuw toegewezen. Suffridus Petri teekent in de vita de gebeurtenissen tijdens zijn verblijf aldaar (1572—'80), als een „aanwakkeren van de vervloekte partijen." [1] Het was aan de orde van den dag, dat dienaren der kerk hun verachting te kennen gaven voor de mis en andere ceremoniën. [2] Ook de Mariëngaarder kanunnik Fredericus te Menaldum was als aanhanger van de nieuwe leer uit het land gebannen (1567).[3] Maar wie mocht twijfelen, Sibrandus niet. Als de afval van het Katholieke geloof massaal dreigt te worden, ontvangt hij van abt Geelmuden den opdracht om de abtenlevens van Mariëngaarde en Lidlum te schrijven en bij de lezing dezer geschriften spreekt uit menige zinsnede de trouwe Katholiek.

Als een resolutie van 31 Maart 1580 alle priesters verplicht de „pauselijke ceremoniën" na te laten en alle beneficiën vacant verklaart, besluit hij zijn vrouw en zoons te verlaten. Hij vindt zijn toevlucht in de Premonstratenser proosdij[4] Cusemer bij Oldekerk in het Westerkwartier, [5] waar hij zijn leven in 1583 eindigt. [6]

Wij hebben in hem te zien een Friesche natuur met hetzelfde vrijheidsgevoel, dat heel zijn volk kenmerkt. Als hij den strijd beschrijft van den Hollandschen graaf tegen de Friezen en zijn nederlaag bij Stavoren (1345), dan trilt in zijn woorden een onverholen vreugde over deze „victoria memorabilis." [7] Dan blijkt hij geloof te hebben in het vrijheidsprivilege van Karel den Groote, dat zulk een groote plaats inneemt in de verbeelding van zijn volk. [8]

Een tweede trek in zijn karakter is de taaie vasthoudendheid aan het eens verworvene. Het nieuwe bisdom en de inquisitie

---

(Arch. Telting No. 841). Zijn zoon Ulpianus, gehuwd met Cornelia Gerbijn (Proclamatieboek v. Franeker, 13/20 Nov.; 4 Dec. 1640, R. A. Leeuwarden), was doctor in de rechten en, evenals zijn vader, notaris. (Volgens welwillende mededeeling van den heer J. Wierda te Leeuw.)

1 Bijlage p. 89.

2 Zie: P. Winsemius, Chronique ofte historische geschiedenisse van Vriesland, Franeker 1622, p. 534; Charterb. v. Friesl. III, 703; het excerpt uit 's Hofs Sententiën van v. Leeuwen, Hs. Bibl. Friesch Gen. te Leeuw.

3 P. Winsemius, Historiarum ab excessu Caroli V, libri IV, Fran. 1633, Lib. III p. 88. Zie over hem: A. Greydanus, Naamlijst der Predikanten in de classis Franeker, Leeuwarden 1761, p. 125.

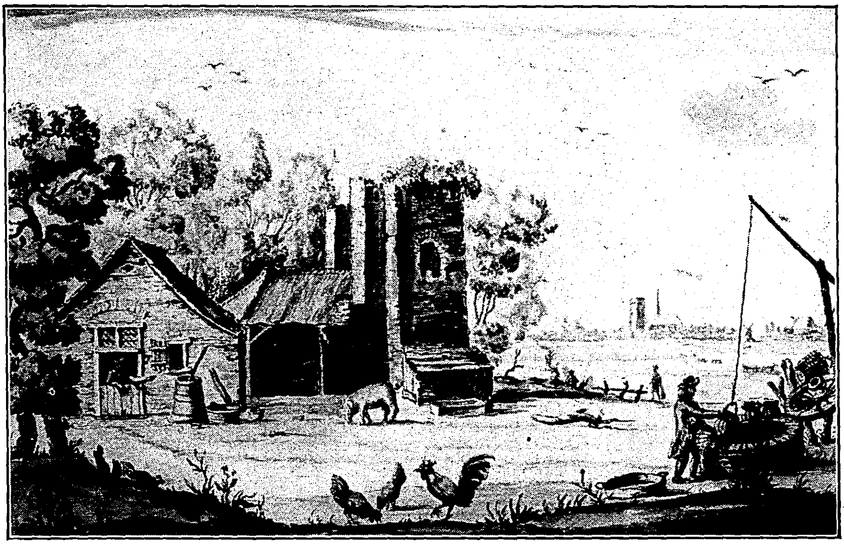
4 Niet als proost, zooals Heyman, Ann. Praem. I p. 26.

5 In de Conscriptio exulum Frisiae, (uitg. d. D. J. J. Hoogland, Arch. Aartsb. Utrecht XVI, 321) komt hij niet voor.

6 Bijlage p. 89.

7 p. 22.

8 p. 22.

Puinhoop en put van Mariëngaard, naar een teekening van Pieter Idserts Poortier (omstr. 1730) in het Fr. Museum.

staan hem tegen, maar niet minder de agressieve reformatie van het Calvinisme, dat eeuwenoude instellingen omverwierp.

Een handschrift te Brussel, [1] inhoudende zijn abtenlevens en geschreven in opdracht van zijn zoon Johannes, draagt een exlibris, dat het navolgende voorstelt: Een eiber staat op zijn nest in afwerende houding om zijn jongen te verdedigen. Het randschrift luidt: „Pietas homini tutissima virtus." Dit was de lijfspreuk van zijn vader, waaruit een vast godsvertrouwen spreekt. Aan het slot van hetzelfde handschrift staat een tweede spreuk: „Gloria fugientem sequitur."

De geschiedenis heeft dit gerechtvaardigd in zijn werk.

III. De werken van Sibrandus Leo.

a. De verloren geraakte geschriften.

De geschriften van Sibrandus Leo zijn niet alle bewaard gebleven. Het eerste, dat verloren ging, noemt hij in zijn abtenlevens den „codex major." Daarnaar verwijst hij, als hij schrijft over de Sjaardama's [2] en het voorspel van het Saksische bewind. [3] Het zal een profane geschiedenis van Friesland zijn geweest, waarvoor o.a. Worp van Thabor tot bron diende[4], doch het is onzeker of hij ze voltooide. Op één plaats schrijft hij: „Ut in majori nostro latius p a t e b u n t codice"[5], op een andere: „a me scripta et ed."[6] Het laatste woord veronderstelt publicatie. Het is evenwel niet noodig daarbij te denken aan uitgave in druk, daar verbreiding in copie toen nog geregeld voorkwam.

Nu werd terzelfder tijd in Friesland een kroniek geschreven, die later veel van zich heeft doen spreken, maar zeer verdacht van oorsprong is. Zij eindigt met dit goed-Roomsche oordeel over den beeldenstorm: „Dan vermidts rust, vreede ende overvloedighe welvaert in allen dingen int eynde vergetenisse Godts baert, is tot een gijssel ende onser straffe anno 1566 een seer schadelijcke verderffenisse des gheheelen Nederlandts weder opgheresen, soo datter voortaen materie ghenoech vallen sal voor die gheene, die

---

1 Zie beneden.
2 p. 57.
3 p. 26.
4 Zie beneden.
5 p. 57.
6 p. 26.

lust heeft om voort te schrijven." Zij staat op den naam van drie onbekende grootheden, Ocko Scharlensis, Joannes Vlietarp en Andreas Cornelius Stavriensis.[1] Het is nog aan niemand mogen gelukken van dit zonderlinge werk op bevredigende wijze de herkomst te verklaren. Dr. J. Bolhuis van Zeeburgh onderwierp het aan een streng historische kritiek,[2] maar een historisch-litterair onderzoek in verband met de geesteshouding van den schrijver, en stellig van niet minder beteekenis, bleef tot nog toe achterwege. Daarvoor zal noodig zijn twee dingen in het oog te houden: allereerst de antithese tusschen Katholiek en niet-Katholiek, in dezen tijd ten zeerste verscherpt; ten tweede de politieke onzekerheid van Friesland, die op den nationalen geest inwerkte en een vaderlandslievend gevoel wakker riep.

Een onderzoek naar een mogelijk verband tusschen Sibrandus' werken en de Kroniek van Ocko Scharlensis leidt tot een negatief resultaat. Wel komen Berlikum en de Hemmema's er herhaaldelijk in voor, ook wordt een aanhaling gedaan uit een Berlikumer missaal,[3] maar de aanwijzingen uit de Vitae vinden in Ocko geen bevestiging.Men kan enkel constateeren, dat in den kring van trouwe geestverwante Katholieken, zooals Viglius, Hopper, Suffridus, Gellius Ilstanus, Furmerius, Kempius, Hamconius en Sibrandus Leo een geschiedbeschouwing en geschiedbeschrijving bestond, die een geheel andere geesteshouding verraden, dan van den Calvinist Emmius. Een grondiger onderzoek van deze katholieke historiographie, waarin ook Sibrandus Leo zijn aandeel heeft, zal kunnen leiden tot een geheel andere waardeering van Ocko's kroniek, die de meest populaire is geworden van alle Friesche geschiedwerken.

In de tweede plaats moeten van zijn verloren gegane geschriften worden genoemd de Collectanea, een verzameling aanteekeningen, die hij meenam naar Cusemer, waar hij ze kort voor zijn dood in de zorg van proost Theodericus aanbeval.[4] Suffridus verzocht Gellius Ilstanus, commandeur van het Johanniterklooster te Sneek, die er bij zijn studie over de Friesche steden gebruik

1 Chroniicke, ende warachtige beschrijvinghe van Vrieslant,.... Eerst door Ockam Scharlensem,.... ander-mael door Joannem Vlietarp weder vernieut.... ten derde mael door Andream Cornelium Stavriensem..... Leeuw. 1597, fol. 124v.
2 Kritiek der Friesche Geschiedschrijving, 's Gravenhage, 1873.
3 Ook is deze kroniek door Sibrandus' zoon herhaaldelijk afgeschreven, zie Bijlage p. 86.
4 Bijlage p. 89.

van had gemaakt,[1] de collectie naar Keulen te zenden. In een brief van 16 Aug. 1583 werd hem dit toegezegd, waarop hij 11 Oct. van het volgende jaar de aanteekeningen ontving.[2] Ze waren hem van groot nut bij zijn werk over de Friesche historie, hoofdzakelijk in de behandeling van de familie- en plaatselijke geschiedenis.

Behalve Suffridus heeft Hamconius de Collectanea voor zijn „Frisia" [3], waar ze in margine worden vermeld, benut. Verdere sporen vond ik niet.

b. Zijn kaart.

Tot Sibrandus' werken, die voor vergetelheid bewaard bleven, behoort zijn kaart van Friesland. Suffridus memoreert ze aldus: „Nostro maxime hortatu Tabulam geographicam Frisiae composuit, quam excudit primum Jacobus Daventriensis et deinde locupletatam recudit anno 1579 Hohenbergius et auctario tabulae Hopperianae extendit, quae situm Frisiae representat, qualis sub Augusto Caesare fuit." [4] Uit dit citaat blijkt: 1o. dat Sibrandus de kaart heeft geteekend, 2o. dat Jacob van Deventer ze heeft gereproduceerd, 3o. dat Hogenberg ze in 1579 opnieuw bewerkte, 4o. dat hij ze vermeerderde met een kaart van Joachim Hopper, voorstellende Friesland onder keizer Augustus.

Deze kaart is opgenomen in de atlas van Abraham Ortelius „Theatrum totius orbis", (ed. 1579) [5] en heeft tot titel: „Frisia occidentalis. Sibrandus Leonis Leovardiensis describ. Cum privilegio 1579." Blijkbaar typeert ze Friesland vooral als waterland. In den rechterbenedenhoek ziet men een andere kaart op kleiner schaal, getiteld: „Antiquae Frisiae situs sub Augusto imperatore, ut fertur. D. Joachimus Hopperus describebat."

Een groote aanwinst voor de cartografie van Friesland was

---

1 Deze stedengeschiedenis is in het bezit overgegaan van Suffr. Petri, zie het Voorwoord van Gutberleth in Gabbema's Verhaal van de stad Leeuwarden, uitgeg. d. T. Gutberleth, Franeker, 1701.

2 Bijlage p. 89.

3 Frisia, seu de viris rebusque Frisiae illustribus libri II, Franekerae 1620, fol 84v.

4 Bijlage p. 89.

5 Ed. Brandmair, Bibliographische Untersuchungen über Entstehung und Entwicklung des Ortelianischen Kartenwerkes, München, 1914: „Zum erstenmal in Theatrum von 1579 und im II Additamentum von 1580. Grösze 0.355 : 0.49. Ohne Graduierung, Norden oben. Ein dichtes Netz zahlreicher Wasserarme, besonders im Westen, beeinträchtigt die Übersicht und verleiht der Karte das Aussehen einer modernen Eisenbahn-Karte" (p. 45).

deze kaart niet. Het is de verdienste van J. Keuning in zijn opstel: „De Kartografie van Friesland tot 1600" [1] de kwaliteit van deze kaart te hebben onderzocht.

Zijn oordeel luidt: „[Sibrandus'] kaart is de slechtste van alle 16e eeuwsche kaarten van Friesland. De namen zijn dikwijls op de meest barbaarsche wijze verminkt en in den onderlingen afstand der dorpen zijn grootere fouten, dan bij één der genoemde kaarten. De topografie is verrijkt met een groot aantal namen van burchten; het aantal wateren is zeer groot: in dit opzicht is de kaart de meest volledige van alle, en zal zij wel nagenoeg alle toen aanwezige wateren bevatten (waaronder het Colonelsdiep). Doch ook in dit opzicht is zij allesbehalve juist. Op al de genoemde kaarten heeft b.v. de Dokkumer Ee een juisten loop, met haar typische bocht naar het N.W., hier is de loop totaal onjuist, zoodat de bocht zelfs naar het Z.O. doorbuigt. De schaal is 1 : 293000. De kaart omvat de provinciën Friesland en Groningen (behalve Westerwolde)."

Hier is een betrouwbaar cartografisch deskundige aan het woord. Zoodra hij zich echter op historisch terrein begeeft, blijkt hij over onvoldoende gegevens te hebben beschikt, waardoor onjuistheden in zijn betoog voorkomen. Hij trekt de verklaring van Suffridus in twijfel en acht het onwaarschijnlijk, dat Jacob van Deventer deze slechte kaart zou hebben uitgegeven, daar hij zelf reeds in 1545 een uitstekende kaart had vervaardigd. [2]

Het lijkt mij waarschijnlijk, dat het werk van Jac. van Deventer bij de samenstelling van deze kaart zich beperkt heeft tot de technische verzorging, zoodat niet hij, maar Sibrandus Leo als auteur op de kaart genoemd wordt. Iets dergelijks blijkt uit de onuitgegeven correspondentie van Hopper aan Aytta tusschen de jaren 1554—'62. Hierin schrijft eerstgenoemde:

„Ubi venero, adferam studii mei Frisonici particulam quam libenter, ut puto, videbis. Dedi enim Jacobo Daventrio describendam Frisiam tibi unam et mihi alteram ea forma, qua Plinius, Tacitus, Ptolemaeus et alii veteres eam describunt cum omnibus populis ac gentibus, quae aliquando sedem ibi habuerunt." [3]

Hier is dus sprake van een kaart, die Jacob van Deventer in een oplage van slechts twee exemplaren naar aanwijzingen van Hopper bewerkt heeft. Deze bewerking had Hopper eerst toegedacht aan Sixtus Hemmema, die als student te Leuven zich

1 Tijdschr. Kon. Nederl. Aardr. Gen. Serie II, XXXI, 1914, p. 40.
2 Keuning, l.c. p. 25.
3 Kon. Bibl. 's Gravenhage, hs. No. 71 C 39, epist. 145, Mechliniae 20 Jan. 1559.

met grooten ijver op de cartographie toelegde.[1] Diens vertrek naar elders was waarschijnlijk oorzaak, dat deze arbeid niet tot uitvoering kwam. Nu gaf Hopper opdracht aan van Deventer. Het resultaat van zijn werk is het reeds vermelde kaartje in Ortelius' atlas.

Het is m.i. volstrekt niet onaannemelijk, dat van Deventer ook Sibrandus' minder goede kaart van Friesland in een kleine oplaag heeft uitgegeven. Dit zal ook het geval zijn geweest met de heruitgave van Hogenberg, waarvan geen enkel exemplaar bekend is, maar die toch Suffridus onder oogen en in bezit heeft gehad.[2] Ook hier heeft de twijfel van Keuning geen recht van bestaan.[3]

Aan zijn mededeeling voegt Suffridus toe, dat de kaart van Sibrandus ook in druk bestaat: „Excusa extant, et omnium manibus teruntur." Hierbij had hij de uitgave van Ortelius op het oog. Immers, als hij de zoons van Hopper aanspoort de kaarten, die hun vader had nagelaten, uit te geven, wijst hij op het kaartje van Friesland ten tijde van keizer Augustus : „quae iam extat in mappa Sibrandi Leonis.... Abrahamus quoque Ortelius eandem tabulam hinc accepit atque in lucem dedit."[4]

De voorgeschiedenis van Sibrandus' kaart is dus vrijwel gelijk aan die van Hopper: beide zijn door Jacob van Deventer[5] bewerkt, door Hogenberg op één blad vereenigd en tenslotte door Abraham Ortelius gepubliceerd, zoodat er niet de minste reden is, om aan de waarheid van Suffridus' mededeeling te twijfelen.[6]

---

1 Hij was leerling van Gemma Frisius, schrijver van Libellus de locorum describendorum ratione, Antv. J. Grapheus 1533. Hopper schreef aan Aytta dd. 15 Jan. 1557: „Descriptionem Orientalis Frisiae exprimendam suscepit Sixtus Hemmema, filius Hettonis. Si placet opus, dabo totam Frisiam veterem ab Rheno ad Visurgim usque describendam. Hs. Kon. Bibl. No. 71 C 39 Ep. 67 en Ep. 72 dd. 22 Febr. 1557: Hemmemanus totus in descriptionem incumbit; dabimus enim operam, ut eodem tempore commentarios nostros simul et descriptionem accipias. Vehementer rogat Hemmemanus ut nativitatis tuae horoscopum habere possit, nam praedictionum mathematicarum studiosus et supra aetatem peritus, nihil magis optat, quam eorum nativitates videre, quorum in vita insignes ac memorabiles casus extitere. Vgl. ook Ep. 70 en 76.

2 Hs. 65 E, Prov. Bibl. v. Friesl.: „Sibrandus Leo Leovardiensis edidit Tabulam Frisiae Occidentalis excusam primum Jacobus Daventriensis, quae deinde recusa et auctario locupletata est anno 1579 ab Hohenbergio. Haec suprascripta, quae et nos vidimus et habemus, excusa extant et omnium manibus teruntur."

3 l.c. p. 25.

4 Suffr. Petri, De viris illustribus, Dec. XII C. 9.

5 Vgl. ook Alex Pinchart, Archives des Arts, Sciences et lettres. Documents inédits, Première Série, T. II, Gand 1863, p. 61 vlg.; 320—324.

6 Zie voor de dateering van Leo Sibrandus' Kaart van Friesland de bijlage.

c. *De Vitae Abbatum.*

Ten slotte vragen Sibrandus' voornaamste geschriften, de abtenlevens van Mariengaard en Lidlum, de aandacht.

Het heeft geen zin hun inhoud in chronologische volgorde weer te geven. Wel verdient het aanbeveling op zakelijke wijze aan de hand der Vitae een beeld van de abdijen te ontwerpen in haar stoffelijke en geestelijke aangelegenheden.

Allereerst is daar het gebouwencomplex. Het fundatiebericht aangaande Mariëngaard luidt: „Fredericus.. locum aedificandi monasterium decernit.... Anno 1163 novam erigit aediculam [1] divae Virgini sanctoque Joanni Evangelistae consecratam primumque in ea ipso exaltationis Crucis die [2] sacrum celebrat. Structa nova aede sacra additisque aedibus receptui commodis [3]... Steinfeldiam properat." [4] De tweede abt Ento legde den grondslag van de kerk, waarvoor hij tufsteen liet komen uit Deventer, die langs de IJsel werd aangevoerd. Zij stond er nog in Sibrandus' dagen in haar „forma tetrangulari" [5], evenals het klooster, dat onder abt Johannes (1185—'94) zijn gesloten vorm ontving en onder Siardus (1194—1230) werd uitgebreid. Omstreeks 1500 dreigde het een ruïne te worden, doch de prelaten Paulus Boekholt [6] (1506—'33) en Petrus Venlo (1533—'48) redden het door ingrijpende restauratie.

De bouwgeschiedenis van Lidlum laat zich splitsen in drie perioden. De eerste omvat de jaren 1182-1234: die van de primitieve stichting van Sibodus, die zijn eigen huis te Lidlum inrichtte tot een „ecclesia", die later werd uitgebreid tot het „coenobiolum", en den naam kreeg van Vetus Vallis. De nabijheid van de zee leverde voor deze nederzetting een voortdurend gevaar op, dat de bewoners deed uitzien naar een veiliger plaats voor een nieuwe abdij. Het bestaande verblijf kwam langzamerhand in groot verval, totdat het in 1268 opnieuw door abt Hoyto werd opgebouwd en door een wijbisschop geconsacreerd. Abt Tetardus (1386—1422) versterkte het wegens de binnenlandsche onlusten tot een stins.

---

1 Gesta Abbatum p. 32 spreekt van capella.
2 14 Sept.
3 Deze woorden heeft Sibr. Leo waarschijnlijk geschreven, omdat de orderegel een bepaald aantal gebouwen eischte, vóór de paterniteit verleend mocht worden. In de Gesta Abbatum komt deze uitbreiding niet voor.
4 p. 5.
5 p. 6.
6 Deze voorzag de kerk o.a. van een leien dak.

Onder het abbatiaat van Sibodus Deimta (1233—1252) begint de tweede periode van de abdijbouw. Men koos daarvoor een hooge, verder van de kust gelegen terp, waar naast het dormitorium een hulpkapel verrees [1], die met het kerkhof nog vóór Kerstmis van 1233 haar wijding ontving. In de lente van het volgende jaar beginnen de metselaars het werk opnieuw. De muren worden bepleisterd ; de slaapzaal wordt ingericht. Ook het hoogaltaar krijgt zijn plaats. Dan trekken de Wit-Heeren in statige processie hun nieuwe woning binnen. Allereerst komt nu de bouw van een nieuwe kerk aan de orde, maar de voltooiïng laat wegens geldgebrek op zich wachten. Sibodus' opvolger zet het onvoltooide werk met kracht voort. Schuiten voeren de gele steen uit de steenbakkerijen in Baium aan, kalkovens verwerken de aangevoerde schelpen, uit Hamburg komt het groothout. De kloosterterreinen bieden een levendig tooneel van priesters, conversen en leeken, die allen aan den arbeid deelnemen. Met een katrol takelen ze steenen naar boven. Gekleurde estrikken sieren de vloer van het koor. Zelfs de winter brengt geen rust. Onder groote ontberingen, doch in vast vertrouwen op God, voltooien ze hun met riet gedekte kerk, waaraan de talrijke altaren grooten luister verleenen. [2] Het gebouwencomplex breidt de abt nog uit, door op den Oostvleugel het dormter voor de kanunniken te vestigen, dat nog voor zijn dood met pannen gedekt wordt.

Drie vleugels waren thans volgebouwd. De Noordzijde werd ingenomen door de Oostwaarts gerichte kerk, waaraan in het Westen de vertrekken der conversen en de ziekenzaal sloten. Aan den Oostkant verrees het roode pannen-dak van het dormter der geordende broeders met kapittelzaal en abtsvertrek. Hieraan zal zijn verbonden de Maria-kapel — gewoon bezit van een Praemonstratenser abdij. [3] Het conversenreefter met zijn kelder voor de winterprovisie, in het laatst van de 13e eeuw gebouwd, sloot de Zuidzijde af, zoodat de kruisgang een gesloten vierkant vormde. Een dubbele gracht omsloot het geheele terrein. Uit eigen middelen bouwde Pibo Sibranda omstreeks 1315 een abtswoning, die door haar soliditeit en hoog opgetrokken muren een sieraad voor de abdij was.

---

1 „inferius vero cameram rei divinae praeparatam exornat" (p. 35).

2 In 1268 werden de altaren in de zijbeuken gewijd en „reliqua in posteriori sanctae aedis parte altaria." Dan worden genoemd het altaar van S. Augustinus (1309), S. Laurentius (1384), S. Joannes (1386) en van Laurentius et Stephanus (1422).

3 In 1275 werd abt Hoyto begraven „ad valvas sacrarii". In 1283 komen voor : abbatis aula, nosocomium fratrum, aedes capitularis.

De houten kerktoren eischte geregeld onderhoud. In 1333 werd hij met gladgeschaafd hout geheel omgeven. De timmerlieden gebruikten bij hun werk gekookt pik. Door zorgeloosheid was het vuur niet geheel gedoofd en 's-nachts brak er brand uit. De wind wakkerde het vuur aan, de houten toren vatte vlam, die oversloeg op het rieten kerkdak. Spoedig stond van het groote gebouwenvierkant alleen nog het dormter overeind, dat het pannendak van den ondergang redde.

Zoowel mannen als vrouwen [1] vatten met kracht de restauratie aan, die groote financiëele offers vergde. Vooral het aankoopen van lange, zware balken veroorzaakte veel zorg. Toch vorderde het herstellingswerk. Reeds stonden de dakspanten. Maar de elementen waren tegen. Een hevige storm wierp den geheelen kap neer,die in zijn val groot onheil aanrichtte,zoodat de ramp van den storm erger was dan de ramp van het vuur. Een noodwoning met riet gedekt werd voorloopig de verblijfplaats der religiosi.

Met het abbatiaat van Godefridus (1336—'47) breekt de derde periode aan. Deze prelaat weet behalve de restauratie, — die tot het einde der eeuw aanhoudt —, nog de gelegenheid te vinden om de abts-aula van een nieuwe zoldering te voorzien. Aan de Zuidzijde van het claustrum verrijzen nieuwe veestallen. De gerestaureerde toren ontvangt een klok. Omstreeks 1350 wordt aan de Noordzijde van het kerkhof een aparte ziekenzaal voor de conversen opgetrokken. Langzamerhand vervangen dakpannen de weinig duurzame en licht ontvlambare rietdekking.

Bij den aanvang der 15e eeuw, ondanks de onlusten van Schieringers en Vetkoopers, slaagt de doortastende abt Tjaard van ter Schelling er in middelen te vinden voor het bouwen van allerlei nieuwe afdeelingen, als keuken, vertrekken voor de gasten en een huis voor den econoom. Ook hangt voortaan een klok meer in den toren, die evenals de kerk omstreeks 1500 met lei wordt gedekt [2]. Onderwijl worden de steeds noodzakelijke herstellingen en verbeteringen aangebracht [3]. Drie nieuwe zuilen versterken de achterzijde der kerk. De bibliotheek, eerst met een stiefmoederlijke plaats bedeeld, krijgt onder één der laatste abten, Godefridus Doys, een plaats aan het einde van de slaapzaal [4].

Met den uitwendigen toestand van de gebouwen hield de in-

1 „utriusque sexus" (p. 49).
2 „petrino tecto" (p. 70).
3 Onder abt Tjaard werd de verbrande ziekenzaal der conversen gerestaureerd, onder Tjabbo (1447—'51) hun dormitorium en de stallen.
4 Van Joh. Duvelandus staat er : „Bibliothecam ad valvas templi inferioris incommode admodum erigit" (p. 72).

wendige verzorging het nauwste verband. Herbouw of restauratie bracht nieuwe meubileering en versiering met zich. En menig abt heeft zich hierin verdienstelijk gemaakt. Ids Hermana draagt den convers Laurentius op, de zuilen van de kerk met fresco's en het hoogaltaar met beeldhouwwerk te voorzien. Tetardus (1386—1422) zorgt voor een zilveren crucifix met edelgesteenten bezet. Ook laat hij op het hoogaltaar een schilderstuk plaatsen in gebeeldhouwde en vergulde lijst, werk van den convers Azego. Zijn opvolger Hessel (1422—'30) voorziet het klooster van een „horologium". Isbrandus Harderwijk legt zich toe op rijker versiering. Lambrizeeringen breken de eentonigheid der zalen; de schouw „int abdie grootsael" wordt verguld en met beeldhouwwerk voorzien [1]; schelpen sieren de trap, die leidt naar de pasgebouwde keuken, de kerk krijgt een nieuw orgel.

Verder vermeldt de Kroniek allerlei gewijde voorwerpen voor den eeredienst: een groot aantal zilveren bekers, een miskelk, vervaardigd door Hobbo, goudsmid te Oosterlittens[2], een zilveren abtsstaf, zijden liturgische gewaden, afkomstig uit Engeland, [3] waar verandering kwam in den eeredienst, verder rijkversierde psalteria, evangeliaria en hymnaria.

Deze zaken vormden tezamen een kloosterschat van groote waarde, die somtijds in een niet denkbeeldig gevaar verkeerde. Wanneer de abdijmuren geen voldoende veiligheid meer waarborgden, werden de kostbaarheden naar Franeker gebracht, waar de abt een refugium had. [4]

In de tweede plaats bevatten de Vitae waardevolle gegevens voor de kennis van het interne leven der kloostergemeenschap.

Aan het hoofd van het groote Norbertijnsche huisgezin stond de abt, wien alle leden volstrekte gehoorzaamheid verschuldigd waren. Krachtens den hierarchischen bestuursvorm bezat hij de hoogste juridische macht over alles, wat van de abdij afhankelijk was. Zijn persoon bepaalde den innerlijken welstand, den goeden naam en faam der abdij. Vandaar, dat de abtskeuze één van de gewichtigste feiten in het kloosterleven was.

Wanneer de plaats van den prelaat open viel, zond de prior twee van zijn kanunniken naar den pater-abbas, met het verzoek

---

1 Bij de afbraak wordt „tbeschutsel in de abdij-gastkamer rynxom" verkocht voor 13.5 goudgulden; „den vergulden schoorsteen int abdie grootsael" voor 7 gg. (Zie bijlage p. 88).
2 Onder abt Ids Hermana (1296—1309).
3 Onder abt Godefridus Doys (1543—1553).
4 v. Apeldoorn, II p. 458 noot 3, p. 461.

de leiding op zich te nemen bij de vereischte benoeming. [1] Was deze verhinderd, dan werd hij vervangen door zijn prior. Zoo had de verkiezing van Jaricus in 1238 plaats in tegenwoordigheid van prior Petrus, daar abt Macharius van Steinfeld om zijn leeftijd tegen de verre reis naar Mariëngaard opzag[2]. Of de leiding van Steinfeld bij de abtskeuze regel is geweest, blijkt niet. Wel zien we herhaaldelijk het dochter-klooster te Lidlum de taak, die op de moeder-abdij in den Eiffel rustte, overnemen [3].

Bijzondere omstandigheden konden soms den abt beletten terstond over te komen. Het ruwe klimaat of het bijwonen van het generaal-kapittel in het verafgelegen Prémontré, konden de benoeming van een opvolger soms wekenlang vertragen. [4]

Regel was echter, dat de electie terstond volgde op de begrafenis van den overleden ambtsdrager. [5] Niet zelden was ook een naburig convent der orde door zijn abt vertegenwoordigd. S. Bonifacius van Dokkum was herhaaldelijk aanwezig bij de verkiezing in Lidlum [6].

Met de boodschap naar het moederklooster ging een oproep aan alle kanunniken buiten het convent om zich naar de abdij te begeven om mede te werken aan de abtskeuze [7]. Ook zij, die als pastoors de parochiezorg uitoefenden in één der kerken, die ter begeving stonden aan het klooster, werden verwacht, [8] evenals de prior van Monnikebajum [9].

Wanneer allen tegenwoordig waren, kon de plechtigheid beginnen. In den vroegen ochtend [10] droeg de pater-abbas in de kloosterkerk de missa Sancti-Spiritus op, waarbij de antiphoon werd gezongen : „Veni sancte Spiritus". [11] Daarop begaf men zich naar de kapittelzaal, waar een der kanunniken het hoofdstuk over de verkiezing der abten uit den orderegel voorlas, en de presideerende abt een rede hield, die opwekte tot eensgezindheid,

---

1 „missis ex more duobus canonicis" (p. 27). Sibrandus maakt geen melding van het zegel van den gewezen abt, dat aan den pater-abbas werd overhandigd, vgl. Le Paige, Bibl. p. 881.
2 Na den dood van abt Syaard liet hij zich vertegenwoordigen door zijn beide subpriors Godschalk en Reyner.
3 p. 27, 29.
4 De keuze van abt Hoyto van Lidlum na een maand (p. 36. Vgl. p. 40, 56).
5 p. 41, 45.
6 p. 60, 68.
7 p. 53, 57, 60.
8 p. 77.
9 p. 77.
10 summo mane (p. 56).
11 p. 56.

en de verschillende manieren verklaarde, waarop de keuze kon plaats hebben. [1]

Drie methoden waren geoorloofd : de „via divinae inspirationis", de spontane eenstemmigheid van keuze ; de „via quasi divinae inspirationis", de eenstemmigheid op voorstel ; en de „via compromissionis", een getrapte verkiezing : het kapittel wees twee electoren aan, die zich vijf andere toevoegden. [2] Aan welke methode de Friesche abdijen de voorkeur gaven, is zelden uit te maken. Meestal wordt volstaan met de mededeeling, dat eenstemmigheid was bereikt. [3]

De gekozene stelde zich nu aan den vader-abt voor. Schonk deze hem zijn vertrouwen, dan volgde de confirmatie, waarna een feestmaal de plechtigheid besloot.

Hij had nu nog noodig de consecratie van den diocesaan-bisschop te Utrecht, welke groote kosten met zich bracht [4]. Dit was dan ook de reden, waarom de eerste drie abten van Lidlum ongewijd bleven. [5]

Om zijn ambtelijke waardigheid op te houden, genoot de abt een eigen inkomen. [6] Eens per jaar diende hij zich te begeven naar Prémontré om daar in het begin van October het Capitulum generale bij te wonen, dat diende om de eenheid der orde te versterken en den vrede te bewaren[7]. Ook de abten van Mariengaard

---

1 De modo ineundae electionis docte admodum disseruit ex nostrorum statutorum regulis, id debere concorditer fieri (p. 53).

2 Zie Le Paige, Bibl. p. 885. In 1518 waren in Lidlum vier electoren, in 1543 zes.

3 Dat Sibrandus met de uitdrukking „communi voto" niet bedoelt de via divinae inspirationis, bewijst de keuze van Jaricus tot abt van Mariëngaard, die volgens de Gesta (p. 79) werd verkozen : „per compromissionem", volgens Sibrandus „communi voto". Wanneer er sprake is van „suffragia colligere" (bijv. bij de keuze van bovengenoemden abt) zal de via compromissionis bedoeld zijn, de via inspirationis met uitdrukkingen als : „summo animorum consensu, summa animorum conjunctione", e.d. ; en met „collatis ex more suffragiis summa animorum concordia", misschien het gebruik van beide systemen (Le Paige, Bibl. 885).

4 Soms trok de elect naar Minden (p. 15) of Munster (p. 68). Ook een wijbisschop kan de wijding verrichten bijv. Martinus de Blonda (p. 60 vgl. Moll. II, 1e stuk p. 211) of Nicolaus de Nova Terra, de latere bisschop van Haarlem (p. 77). Een unicum zal zeker zijn de consecratie van abt Hessel in de Dominicanerkerk te Leeuwarden door den Utrechtschen wijbisschop Mathias (1422 p. 59) ; zie ook p. 60.

5 Zoo ook Syardus II van Lidlum, die 13 maanden na zijn keuze stierf, en Regnerus Asperen, de laatste abt van dit klooster.

6 p. 45, 70.

7 Le Paige, Bibl. p. 816.

en Lidlum zien we een enkele maal dezen plicht vervullen[1]. Soms kwam een kanunnik voor de kloosterbelangen te Prémontré op [2]. Tot de taak van den abt behoorde eveneens een jaarlijksch bezoek aan de grangiae. Bij aftreden ontving hij een jaargeld en inwoning op een der buitenhoven, zooals Miedum of Tallum. [3] Als laatste rustplaats werd hem toegewezen een graf in kloosterkerk, kapittelzaal of kapel. [4]

Op den abt volgde in rangorde de prior, die hem bij afwezigheid of overlijden verving. De huishoudelijke zorgen werden behartigd door den econoom. Sedert 1400 had deze, evenals de abt, een afzonderlijke woning binnen de kloostermuren. [5]

Het kloostergezin bestond uit drie groepen : 1o. de kanunniken, de „canonici rurales et monastici" [6] al naar gelang ze vertoefden buiten of binnen de abdij, 2o. de adspirant-kanunniken, die in de kloosterschool hun opleiding ontvingen, 3o. de leekebroeders, waaronder vele niet-Friezen. [7]

Het eerste bezit was gekomen van de stichters, die hun goederen te Lidlum en Winsum aan het klooster vermaakten. [8] Sibrandus noemt verder de grangiae onder Boxum (Munkhuys en de state ter Poorte), afkomstig van het opgeheven vrouwenconvent Fraenjum [9]. Voorts de states : Wynia, Amkinga te Berlikum, Harlingen bij Winsum, Valinga of Vobbinga te Weidum, Ottama bij Sexbierum en het tot state omgebouwde Vetus-Vallis. [10] Uitgestrekte landerijen had het klooster liggen in Hennaard,Barkwerd en Felsum, het laatste met Saxlahuys, aangekocht onder abt Theodericus (1352—'69). Ook Miedum, het opgeheven convent bij Tzum,

---

1 p. 21, 40.
2 p. 14 .
3 p. 42, 69.
4 De vader-abt kon den klooster-overste afzetten wegen wanbeheer (p. 29, 62, 71). Vgl. Le Paige in Indice : Abbates bona immobilia vendentes, alienantes vel obligantes sunt de facto depositi.
5 p. 58.
6 p. 60.
7 Dit is op te maken uit de namen.
8 Behalve de enkele dotaties zijn het slechts zeer kleine legaten, die dikwijls het karakter dragen van een pitancie, zoo in 1490 2 tonnen bier voor Bethlehem, Gernaerd, Foswerd, Sion en Weerd; (P. Sipma, Oudfriesche Taal- en Rechtsbronnen I, Oudfriesche Oorkonden 's Grav. 1927, I, p. 384); in 1501 1 gouden rijnsgulden voor Mariengaarde (Sipma, l.c. 449). Verder Sipma, Oudfr. Oork. I, no. 296, 518 ; p. 236, 440, 441. Schotanus, Tablinum. Dat is : Brieven ende documenten dienende tot de Friesche Historie. Fran. 1658, p. 125, 130, 136. Zie het verbod om erfenissen te aanvaarden, Charterb. I, p. 286, 644.
9 p. 47.
10 p. 57.

ging aan Lidlum over, evenals de Maer onder Menaldum, een schenking van abt Aesgo (omstr. 1470).

Mariengaard bezat een turfgraverij in Bakkeveen, [1] en het eiland Marken [2], waarvan de ééne helft was geschonken, de andere helft voor 100 pond Hollandsch aangekocht. De eenige grangiae, die Sibrandus noemt, zijn Tallum [3] onder Spannum en Popevir met de Widemeer, een dichtgegroeide plas bij de Ee, waarop Klaarkamp, ondanks het verzet van abt Jelger, beslag legde.

Een aanzienlijk bezit vormden de uitgestrekte Bildtlanden [4] tot wier drooglegging ook het klooster heeft bijgedragen door het graven van een kanaal. Na de bedijkingen onder het Saksische bewind verloor het zijn vrijheid om het vee er te laten weiden, doch weinig jaren later kocht het een groot deel van deze landerijen aan.

Een denkbeeld van het geheele bezit [5] der beide kloosters in de laatste periode van hun bestaan geeft een register van kloostermeiers, die zich in 1618 bij de Gedeputeerde Staten hebben aangemeld. Daarin komen voor onder Lidlum 13 meiers en 2 corporaties armvoogden, die samen onder hun beheer hadden 1033 pondematen (1 p.= 0.3675 H.A.)[6]. Te Spannum lagen aan kloostergrond 457 p., in Winsum 674.5, in Monnikebajum 252, in Jeslum 492, in Blija 330.5. Mariëngaarde kreeg pacht uit: Hallum, Marrum,

---

1 Zie over de veenontginning van Mariengaarde te Rijperkerk, M. Schoengen, Vrije Fries XX. Bakkeveen ging in 1579 over aan Syrck van Donija voor 35 morgen 165 roeden Bildland in S. Annaparochie gelegen, die aan rente 113 fl. 11 st. opbrachten. (Reg. Heymans 1578 en 1580, R. A. Leeuw.). Litt. over Bakkeveen : D. H. v. d. Meer, Geschiedk. en Oudheidk. beschr. v. Bakkeveen, Friesche Volksalm. 1839, p. 23 ; Vrije Fries II, 227 ; J. Engelsma, Volglijst van Predikanten in de Classis van Zevenwouden, Leeuw. 1763, p. 202.

2 Zie over Marken en Monnikendam, Worp III, 169, 176, 189 ; Gesta Abbatum, p. 200 ; Charterb. I, 202, 203 ; Ottema, Geschiedenis v. d. Zuiderzee, Vrije Fries IV, 183 ; R. C. Bakhuizen van den Brink, Markerhoofd, Vrije Fries X, p. 111 ; Versl. en Meded. der Ver. tot uitg. der bronnen v. h. oude recht, no. 4, 1883—'84, XX, Handvest aan Markerhoofd gegeven 1 Apr. 1404—1405 ; J. C. v. Slee, Nederl. Arch. v. Kerkgesch. N.S. XX 1927, p. 124; M. Klinkenborg, Einige Bemerkungen zur Überlieferung der Gesta abbatum Orti S. Marie, Jahrb. d. Geselsch. f. bildende Kunst und väterl. Altertümer zu Emden, 1897 Bd. XII, 151 ff.

3 Zie A. J. Andreae, Nalezing op de nieuwe Naamlijst v. Grietmannen, Leeuw. 1893, p. 83.

4 Zie Charterb. I 284, II, 8, 35, 67, 214, 250 vlg., 386.

5 Zie voor het kloosterbezit van Lidlum : Register van den Aanbreng van 1511, Leeuwarden 1880, III o.a. 2—5, 8—12, 17 enz. Ook L. J. v. Apeldoorn II 393 ; Arch. Aartsbisd. Utrecht XXXI, p. 182.

6 R. A. Leeuwarden, Gedep. Staten, Beheer der Financiën, 2 XXXII, 17.

Hijum, Nijkerk (Ferwerderadeel), Finkum, Jelsum, Stiens, Raard (bij Dokkum), Nijkerk (Dongeradeel), Oudkerk (Tietjerksteradeel), Rijperkerk, Lieve Vrouwenparochie, Leeuwarden, Oude Leije, Nieuwe Bildtzijl, [1] tot een som van 3878 florenen. [2] Uit 48 panden, gelegen aan de Nieuwstad te Leeuwarden, [3] ontving Mariengaarde steepacht.

De grangiae leverden aan het klooster vee, zuivel- en landbouwproducten. In de talrijke schuren en stallen aan Zuid- en Westzijde werden deze voorraden geborgen met de opbrengst van de omliggende landerijen, die het klooster zelf bewerkte. Dat men op landbouwgebied bedacht was op vooruitgang, blijkt wel uit een nieuwe inrichting van de boerderij in het begin der 16e eeuw. Voortaan werden vee, hooi en koren onder één dak geborgen. [4]

Een belangrijke wijziging onderging het landbouwbedrijf door het geleidelijk verdwijnen van de conversen, die vervangen werden door huurboeren, zooals pachtcontracten uit de 16e eeuw aantoonen. [5]

Met het toenemend grondbezit vermeerderden ook de bezwaren.[6] De zee vroeg een zwaar onderhoud van dijken [7], edellieden in de buurt lieten onrechtmatige aanspraken gelden, de prelaten zelf waren soms niet vrij van spilzucht [8].

---

1 R. A. Leeuwarden, Reg. v. d. rentmeester Heijmans, 1578.

2 R. A. Leeuw. Reg. v. 1580.

3 Deze lagen aan de Noordzijde van de Nieuwstad, te beginnen bij het huis „staende jegens over die pype ende thuys daer den gulden helm vuijthangt inclusive van den houten brugge aldaer streckende westwaerts aen." (Reg. Heijmans 1580, fol. 17—21).

4 p. 79.

5 p. 79 „finito colonorum annuo contractu, novas cum ipso de agris conducendis inierunt rationes."

6 Zeer talrijk zijn de processen geweest, die de kloosters hadden te voeren: Lidlum komt onder Isbrandus Harderwijk 15 X in civ. zaken voor (Quaclappen R.A. Leeuw.: 22Apr., 12 Sept. 1556, 7, 18 en 21 Mei 1558, 22 Juni 1559; Hof v.Friesl. R.A.Leeuw. YY 6 en 7: 9 Oct. 1559, 7 en 18 Oct. 1560, 18 Oct. 1561, 5 Mei, 2 Juli 1562, 10 Oct. 1563, 13 en 15 Dec. 1565); Mariengaarde onder Godefridus Silvius 13 X (Quaclappen: 10 Sept. 1552, 2 Mei 1556, 14 Mei 1558 ; Hof v. Friesland YY 6, 7 en 8 : 13 en 10 Oct. 1560, 20 Oct. 1563, 12 Oct. 1564, 14 Oct. 1566, 21 Juli en 15 Nov. 1567, 18 Oct. 1568, 28 Mrt. 1569, 21 Apr. 1570).

7 Zie Minnema Buma, Bijdr. tot de geschiedenis v. h. dijkrecht in Friesland, inzonderheid met betrekking tot de contributie der Vijf Deelen, Leiden 1853, p. 23 vlg. Veel en langdurig is geprocedeerd over de kwestie, of Lidlum behoorde tot de binnen- of buitendijksters (vgl. portefeuille stukken R.A. Leeuw.). Zie ook C. Woebken, Deiche und Sturmfluten an der Nordseeküste, Bremen, Wilhelmshafen, 1924.

8 Godefridus Silvius doet alle moeite om de „agros oppignoratos" terug te krijgen (p. 30).

Het zegel der abdij Mariëngaard.

Zegel van den Persona te Winsum, voorstellende de Moeder Gods met het Christuskind, waarvoor een knielend man. Randschrift: Sigillum Personae in Winsum. Genomen naar een ovaal koperen zegelmatrijs, gevonden in een land onder Bozum. Eigendom en foto Friesch Museum te Leeuwarden.

Een geestelijke taak hadden de abdijen in de cura animarum. Aan de zorg van Lidlum waren 18 parochies toevertrouwd. De Vitae geven aan: Sandwijk „Hollandiae ditionis" [1], Hoorn op Ter Schelling [2], Lutkewierum[3], Oosterzee [4], Berlikum [5], Sexbierum [6], Spannum [7], Winsum [8], Tzummarum [9], Menaldum [10] en Bozum [11]. De Taxenlijst der kerken van Westergo (± 1482) [12] noemt verder: Welsrijp, Bajum, Huins, Baard, Oosterlittens, Britswerd en Wieuwerd [13]. Van al deze kerken bezat het klooster de collatie [14]. Meermalen gaf dit aanleiding tot moeilijkheden met den naburigen adel. Zoo maakten omstr. 1450 de Roordama's zich met geweld meester van de pastorie te Tzummarum en installeerden er hun pastoor [15].

Een bijzondere positie nam de abdij Lidlum in met betrekking tot het aartsdiakonaat Winsum [16], — een zaak, die de volle aandacht van Sibrandus had, daar hij er zelf in werd betrokken. In de vita Hoyteti (1256—'75) verhaalt hij, dat de machtige, schatrijke pastor en archidiakonus Tjaard van Winsum het habijt der Norbertijnen aannam en al het zijne aan het klooster overdroeg [17]. Men mag onderstellen, dat Sibrandus hierin de verklaring zag van het feit, dat acht kerken, uitmakende het dekanaat Winsum, n.l. Winsum, Bajum, Baard, Huins, Oosterlittens, Welsrijp, Wieuwerd en Britswerd [18], aan het aartsdiakonaat van den domproost van St. Jan, waaronder zij ressorteerden, werden

1 Onzeker van ligging, p. 41.
2 p. 39.
3 p. 39.
4 p. 39, 49.
5 p. 46, 77.
6 p. 77.
7 p. 77.
8 p. 39, 77.
9 p. 72, 77.
10 p. 77.
11 p. 39.
12 Uitg. Bronnen voor de Gesch. der Kerkel. Rechtspraak in het bisdom Utrecht, De Indeeling van het Bisdom, door S. Muller Hzn., I 362.
13 Behalve deze noemt S. Muller Hzn. nog: Lichtaert in Oostergo. Dit berust ws. op Oudh. en Gest. v. Friesl. I 405, waar echter Lichtaard verward wordt met Lutkewierum, dat bij Matthaeus' uitgave der Vitae (III, 547) Luthaverum heet.
14 Vgl. over de incorporatie van Spannum: L. J. v. Apeldoorn, Kerkel. goed. I, 371.
15 p. 63. Zie over den invloed van George Roorda op de pastorie van Spannum p. 78.
16 Vgl. over het aartsdiakonaat: A. Werminghoff, Verfassungsgeschichte d. deutschen Kirche im Mittelalter, Leipzig 1913, p. 156 vlg.; Over de competentie v. d. archidiakonus in Friesland: Charterboek van Friesland III, 329, 489, 503.
17 p. 39.
18 Zie S. Muller Hzn., Bronnen voor de Gesch. der Kerkelijke Rechtspraak I 351—352; II 565.

Het zegel der abdij Mariëngaard.

Zegel van den Persona te Winsum, voorstellende de Moeder Gods met het Christuskind, waarvoor een knielend man. Randschrift: *Sigillum Personae in Winsum*. Genomen naar een ovaal koperen zegelmatrijs, gevonden in een land onder Bozum. Eigendom en foto Friesch Museum te Leeuwarden.

Een geestelijke taak hadden de abdijen in de cura animarum. Aan de zorg van Lidlum waren 18 parochies toevertrouwd. De Vitae geven aan: Sandwijk „Hollandiae ditionis" [1], Hoorn op Ter Schelling [2], Lutkewierum[3], Oosterzee [4], Berlikum [5], Sexbierum [6], Spannum [7], Winsum [8], Tzummarum [9], Menaldum [10] en Bozum [11]. De Taxenlijst der kerken van Westergo (± 1482) [12] noemt verder: Welsrijp, Bajum, Huins, Baard, Oosterlittens, Britswerd en Wieuwerd [13]. Van al deze kerken bezat het klooster de collatie [14]. Meermalen gaf dit aanleiding tot moeilijkheden met den naburigen adel. Zoo maakten omstr. 1450 de Roordama's zich met geweld meester van de pastorie te Tzummarum en installeerden er hun pastoor [15].

Een bijzondere positie nam de abdij Lidlum in met betrekking tot het aartsdiakonaat Winsum [16], — een zaak, die de volle aandacht van Sibrandus had, daar hij er zelf in werd betrokken. In de vita Hoyteti (1256—'75) verhaalt hij, dat de machtige, schatrijke pastor en archidiakonus Tjaard van Winsum het habijt der Norbertijnen aannam en al het zijne aan het klooster overdroeg [17]. Men mag onderstellen, dat Sibrandus hierin de verklaring zag van het feit, dat acht kerken, uitmakende het dekanaat Winsum, n.l. Winsum, Bajum, Baard, Huins, Oosterlittens, Welsrijp, Wieuwerd en Britswerd [18], aan het aartsdiakonaat van den domproost van St. Jan, waaronder zij ressorteerden, werden

---

1 Onzeker van ligging, p. 41.
2 p. 39.
3 p. 39.
4 p. 39, 49.
5 p. 46, 77.
6 p. 77.
7 p. 77.
8 p. 39, 77.
9 p. 72, 77.
10 p. 77.
11 p. 39.
12 Uitg. Bronnen voor de Gesch. der Kerkel. Rechtspraak in het bisdom Utrecht, De Indeeling van het Bisdom, door S. Muller Hzn., I 362.
13 Behalve deze noemt S. Muller Hzn. nog: Lichtaert in Oostergo. Dit berust ws. op Oudh. en Gest. v. Friesl. I 405, waar echter Lichtaard verward wordt met Lutkewierum, dat bij Matthaeus' uitgave der Vitae (III, 547) Luthaverum heet.
14 Vgl. over de incorporatie van Spannum: L. J. v. Apeldoorn, Kerkel. goed. I, 371.
15 p. 63. Zie over den invloed van George Roorda op de pastorie van Spannum p. 78.
16 Vgl. over het aartsdiakonaat: A. Werminghoff, Verfassungsgeschichte d. deutschen Kirche im Mittelalter, Leipzig 1913, p. 156 vlg.; Over de competentie v. d. archidiakonus in Friesland: Charterboek van Friesland III, 329, 489, 503.
17 p. 39.
18 Zie S. Muller Hzn., Bronnen voor de Gesch. der Kerkelijke Rechtspraak I 351—352; II 565.

onttrokken, en voortaan een afzonderlijk aartsdiakonaat onder de leiding van Lidlum's abt vormden [1]. Deze prelaat heeft, zooals blijkt uit een lijst van het jaar 1336 niet alleen aanspraak gemaakt op het recht tot institueering van den pastoor in de acht genoemde dorpen, maar volgens de vita Geelmuden (1571—'75) er het visitatierecht uitgeoefend. Dit leidde tot moeilijkheden met bisschop Cunerus Petri, die deze visitatie aan het klooster zocht te onttrekken. Abt Geelmuden verzette zich daartegen en deed daarbij een beroep op Steinfeld. Sibrandus Leo werd met deze zending naar den Eiffel belast en hij smaakte de voldoening, dat de pater abbas aan Geelmuden toekende: „omnium sui ordinis et monasterii coenobiorum pagorumque plenam visitandi potestatem" [2].

Voor de kennis van het innerlijk leven der religieuzen geven de Vitae een trouwe weerspiegeling van bloei en verval. Allereerst is daar de geestdrift van het begin, als Frederik van Hallum boete predikt en edellieden tot bekeering komen: een Goslinga, Camminga en Martena, en er een afscheid volgt van het wereldsche leven, zelfs van vrouw en kind, en voorname edelvrouwen zorgen voor den bouw van een convent [3]. Het is de periode der groote persoonlijkheden, als dagelijks het aantal religieuzen toeneemt, die ontstoken zijn van een hemelschen gloed [4], en Siardus zich verliest in contemplatie over den hemelschen bruidegom [5]. Onder zijn opvolgers dringt de roep der vroomheid van Mariëngaard ver over de grenzen tot in Pommeren door [6]. De orderegel wordt met stiptheid nageleefd [7]. De onderlinge verhoudingen zijn voorbeeldig. Van abt Suffridus heet het, dat hij door zijn zachtmoedigheid den nijd der booze menschen en broeders brak [8].

De groote ramp van 1287 maakte aan dezen tijd van welstand en bloei een einde. Inzinking volgde: het monastieke leven voegde zich naar nieuwe dingen, die het peil verlaagden. Botsing tusschen meer en minder rigoureuzen kon niet uitblijven. Eelko Liauckama viel in 1332 als offer van zijn reformistisch streven,

1 Muller, l.c. II, p. 61. In 1488 noemt de abt zich: „Vallis S. Mariae.... abbas necnon districtus et iurisdictionis Vynsum decanus et archidiaconus", vgl. J. C. Singels, Inventaris v. h. oud-archief d. stad Leeuwarden, Leeuw. 1893, No. 88.
2 p. 84 De brieven bij Hugo, Annales II 53, 1117.
3 p. 4.
4 Van abt Ento staat er (p. 5): „ardore coelesti accensum."
5 p. 7.
6 p. 10.
7 p. 35: „Ulbodus ordinis austeritatem summo studio persequitur."
8 p. 40.

en op het klooster rustte een vlek, die niet licht was uit te wisschen [1]. Verdere hervormingspogingen van abt Folkert (1431—1439) stuitten af op een geest van onwil en slapper moraal [2]. Hij liet tot handhaving van de tucht een kerker bouwen, waarin hij misdadige conversen opsloot [3]. Maar een zijner opvolgers stelde de gevangenen in vrijheid en stak den kerker in brand (± 1450)[4]. De kloosterlingen, die een vrijer levensopvatting huldigden, wonnen door den steun der edellieden steeds meer veld. Er wordt gewaagd van kostbare maaltijden [5], van een „ingens gaudium", als drie abten in den Kerstnacht den wijn aanspreken [6]; van abt Petrus Valck, die een tweeling heeft [7]; van verval der kloostertucht in het nonnenconvent te Bajum [8].

Toch worden naast deze schaduwen de lichtplekken niet gemist. Allereerst is er de zorg voor de armen [9]. Van abt Petrus Venlo (1533—'40) heet het „ab omni virtutum opere, misericordia, eleemosynis caeterisque operibus nunquam quievit" [10]. Verder de zin voor kennis en wetenschap, die van ouds bij de Norbertijnen in eere waren. Reeds onder abt Sibrandus bloeide de kloosterschool van magister Frederik. In 1268 ontvingen 17 scholastici de eerste ordening tot acolyt [11]. Op Griend stond een buitenschool [12]. Daar de abdijen in vele rechtzaken betrokken werden, bewoog de studie der prelaten zich in niet geringe mate op juridisch gebied. Abt Pibo Sibranda (1309—'25) had naam als rechtsgeleerde. Zijn adviezen waren beslissend bij de behandeling van de meest ingewikkelde zaken op de landdagen [13]. Theodericus (±1350), Tjaard (omstr.1380), Folkert (omstr.1420), Jacobus Zelandus (omstr.1480), Petrus Valck (omstr.1490) stu-

---

1 p. 45 vlg. Slechts met moeite verwierf Eelko's opvolger de consecratie van den Utrechtschen bisschop (p. 49).
2 p. 60.
3 p. 61.
4 p. 62.
5 p. 28, 66, 71.
6 p. 72.
7 p. 71.
8 p. 69.
9 Wanneer het klooster te Bergum geïncorporeerd wordt bij het bisdom Leeuwarden, protesteeren de inwoners, omdat nu niemand meer voor de armen zorgt. Uit het Register van Kloostermeyers 1618 (R.A. Leeuw., Ged. Staten, beheer d. Financ. 2, XXXII 17) blijkt, dat uit het gesaeculariseerde kloostergoed de armenzorg werd voortgezet, bijv.: „arme gemeente van Stiens 6 pond, 3 eynsen; arme gemeente van Hyum 21 p.; van Hallum 68 p."
10 p. 27.
11 p. 38.
12 Vgl. G. A. Wumkes, Tusschen Flie en Borne, W.-Schelling, 1900, p. 27.
13 p. 45. G.A. Wumkes, Bodders yn de Fryske Striid, Bolsward, 1926, p.101.

deerden te Oxford, Erfurt, Leuven en Keulen, en haalden er een academischen graad [1].

Als een laatste trek van geestelijk leven worde nog vermeld het afscheid van twee prelaten aan het einde van hun leven. Abt Johannes Keppel († 1543) ontbiedt aan zijn sterfbed alle broeders en spoort hen aan tot godsvrucht en vrede. Hij verzoekt hun voorbede, biecht zijn zonden en verwisselt ongaarne het wollen boetekleed met een frisscher lijnwaad [2]. Abt Godefridus Doys († 1553) begeert op zijn sterfbed tot den laatsten ademtocht de oplegging van priesterlijke handen[3].

IV. De historische waarde der Vitae.

Bij het historisch-kritisch onderzoek der Vitae komt aan de orde, welke bronnen den schrijver ten dienste stonden en hoe hij deze heeft gebruikt.

Slechts een enkele maal verwijst Sibrandus naar een oorkonde of een niet nader aangeduid narratief geschrift [4]. Dat hij echter uit meer bronnen heeft geput, bewijst zijn afhankelijkheid van de Gesta Abbatum, die hij op den voet volgt. Reeds meermalen is de verhouding tusschen Gesta en Vitae onderzocht [5]. De meest kritische onderzoeker, fr. G. van den Elsen, heeft met groote nauwkeurigheid alle afwijkingen aangewezen [6]. Volgens hem zijn de levens van de eerste Mariëngaarder abten slechts een slordig excerpt uit de Gesta. Dit oordeel is in zijn algemeenheid te aanvaarden, al is de motiveering niet steeds gegrond [7]. Maar Sibrandus' werk ook voor het vervolg historische waarde te ontzeggen, gaat m.i. te ver. De soberheid, die hij betracht in het gedeelte over Mariengaard, dat volgt op de Gesta, bewijst m.i. juist zijn

1 p. 53, 57, 60, 69, 70.
2 p. 75.
3 p. 76.
4 p. 45, 56 „hoc unicum praestitisse refertur", p. 58.
5 Wijbrands in de inleiding van de Gesta Abbatum p. XXX.
6 G. v. d. Elsen, Het leven van den zaligen Fredericus van Hallum, stichter der abdij Mariëngaard in Friesl., Oosterhout 1893, Bijlage.
7 Soms leest v. d. Elsen verkeerd : „ad culmen perduxit" niet „voltooide", maar „vorderde tot de nok" (p. 6, v. d. Elsen, 134), „communi suffragio" niet „met algemeen stemrecht", maar „met algemeene stemmen" (v. d. Elsen p. 135); Dammona is hetzelfde als Appingedam; Sylvani zijn de bewoners van de Wouden, waarin Bakkeveen lag. Ook waren de fouten der editie Matthaeus oorzaak van zijn kritiek. De genealogie van een geslacht opvoeren tot in een ver verleden lag in den tijd (bijv. Suffridus Petri). Er blijven echter fouten, zoodat ook Wijbrands moest erkennen, dat Sibrandus „wel eens wat haastig excerpeerde". Wijbrands heeft in de noten de verschillen met de Gesta Abbatum aangewezen.

kritischen zin. Gebrek aan bronnen verleidt hem niet tot stichtelijke frase.

Behalve de Gesta Abbatum heeft hem waarschijnlijk als bron gediend de Brevis Historia [1], een korte abtenkatalogus, voorkomend in handschrift no. 6717—6721 van de Bibliothèque Royale te Brussel [2]. Ze bevat de namen der Mariëngaarder abten vanaf de kloosterstichting tot Johannes Hasselus († 1548), en is geschreven door een religieus [3], die in het klooster vertoefde onder het abbatiaat van Tako Aebinga (1485—1506) en diens opvolger. Zoodra de schrijver is genaderd tot dezen abt, dien hij persoonlijk kende en hoogschatte, krijgt zijn geschrift een ander karakter. De dorre opsomming van de sterfjaren der abten en de duur van hun officium wijkt voor een breeder uitgewerkte biographie, die door plaatsgebrek toch onvolledig blijft [4]. In de levensschets van Tako's opvolger Paulus Boecholt, geeft de schrijver een beeld van het verval en de restauratie der kloostergebouwen.

Chronologisch gaat deze Brevis Historia vooraf aan het werk van Sibrandus Leo. Al zijn er enkele dateeringsverschillen aan te wijzen [5] en ontbreken bijzonderheden, toch pleit de algemeene opzet voor een nauwe verwantschap tusschen beide geschriften. Als bewijs diene vergelijking van eenige passages uit het leven van abt Tako Aebinga.

Brevis Historia p. 92	*Sibr. Leo p. 25.*
Thako...... ex nobilioribus Frisie originem habuit; vir strenuus et modestus.	Tako Aebinga, generosis natus parentibus, summam in sui administratione officii probitatem, studium et industriam exercuit.
Hic reformationem, licet difficulter, in hunc conventum introduxit.	Religionis incrementum ex reformatione mire auxit.
Hic etiam ad perpetuam sue laudis memoriam novam portam in parte australi construi fecit ac domum illam a janua conventus usque ad suam cameram penitus collapsam restauravit......	In externa aedium reparatione praeteriti abbatis socordio collapsarum, summam operam adhibuit.
Sex calices argenteos, baculum pastorale argenteum, quattuor cappas sericas, unam casulam et duas dalmaticas de bisso contextas procuravit......	Ecclesiae curam sustinens, tunicis sericis, pedo argenteo, sex calicibus ex massa eadem confectis eam ornavit.

---

1 Reeds eerder gedeeltelijk afgedrukt in : Wijbrands, Gesta, p. 253 vlg.; thans in haar geheel p. 90—97.
2 Zie voor de beschrijving van dit hs.: Wijbrands, l.l. p. XIII vlg.
3 p. 93: „nobis omnibus multum reclamantibus"; ib.: „apud nos manens."
4 p. 93 : „multa alia, que hic causa brevitatis scribere omittimus...."
5 Nl. bij Jaricus, Poptetus, Wilhelmus, Gerbrandus en Petrus Venlo.

Domum novam in Backaveen edificavit. Multa predia pro debitis exposita, a creditoribus redemit......

Hic abbas Tako una cum domino Hermanno in Foswert dominoque Iohanne in Clarocampo abbatibus ac domino N. in Fermssum pastoribus ad Cesaream Maiestatem profecti, ab eadem per aureum sigillum impetraverunt, quatenus magistratus Groninganus terre Frisonum preficeretur......

In civilibus causis mire prudens extitit, multa praedia ab antecessore ex commodata pecunia oppignorata redemit. Novas colonorum in Backafeen aedes struxit.

Inter reliquos Frisiae abbates conspicuus, gravioribus patriae causis additus, suum quandoque intercessit maturum consilium. Ipsius tempore ob schisma nocentissimum Frisiae totius Sciringiorum et Vetcoperanorum, ... Groningensium requisita autoritas, opulenta et valida, hic cum reliquis deputatis : abbate Joanne in Dockum, Hermanno in Fosvert, Wilhelmo pastore Groningano, I.U. doctore, pastore in Beem et Fermsom, Caesarem Romanum adeuntes, literas aurato sigillo munitas impetrant, quibus Frisiae totius tutela et patrocinium senatui committitur praefato.

Voor Lidlum vloeiden de bronnen rijker, daar hier het kloosterarchief Sibrand ter beschikking stond, terwijl de toegang tot de archieven van Mariengaard [1] voor hem gesloten was tengevolge van de incorporatie der abdij bij de tafel van het nieuwe bisdom. Behalve van de cartularia en de acta in de archieven, kon hij gebruik maken van de abtenlijst, die elk convent bezat, en van het werk, dat zijn ordebroeder Liudolphus Loelef over het klooster had geschreven in de tweede helft van de 13e eeuw [2]. In de steenen monumenten, zooals kerkgebouw, kapittelzaal en reefter, vond hij stof voor de uitvoerige bouwgeschiedenis van dit klooster.

Een verder onderzoek naar de bronnen, die hij voor Lidlum gebruikt heeft, is uiterst onbevredigend. Suffridus Petri zegt over de verhouding van Sibrandus tot Worp van Thabor: „Verperius de Rynsmageest prior in Thabor.... Chronicon scripsit quatuor libris ab origine gentis usque ad adventum ducis Saxoniae, hoc est 1499, ex qua multa hausisse videtur Sibrandus Leo, ut ad me scribit Commendator Gellius. Hunc priorem Sibrandus ipse vocat Follcerum Snecanum in literis suis ad me datis 28 die Julii 1571" [3]. Dat Sibrandus echter Worp's kroniek naast zich had

---

1 Dit archief is verloren gegaan ; in 1579 kwam het kapittel onder toezicht van een rentmeester, die de archieven aan de Staten overdroeg.

2 p. 38.

3 Hs. 65 E Prov. Bibl. v. Friesl.; Worperi Tyaerda ex Reinsmageest, Prioris in Thabor, Chronicon Frisiae libri III, Leov. 1847, Worp van Thabor, 4e en 5e boek der Kronieken van Friesland, Leeuw. 1871, 2 dln.

liggen, toen hij de geschiedenis der kloosters te boek stelde, is niet waarschijnlijk. Dan zou hij het levendige tooneel van het gastmaal bij den Franschen Koning (1395), waar Willem van Oostervant, op het verwijt dat zijn oudoom nog ongewroken in Friesche aarde rustte, zwoer de Friezen te zullen onderwerpen (wat bij Worp in goed verband staat) niet getransponeerd hebben op Willem IV, die juist deze ongewrokene was [1]. Commandeur Gellius Ilstanus zal in zijn brief aan Suffridus het oog hebben gehad op de „Collectanea", die door zijn bemiddeling van Cusemer naar Keulen zijn gezonden. Ook mogen wij aannemen, dat Sibrandus Worp benut heeft bij het schrijven van zijn groote Kroniek van Friesland. Beschouwt men de Vitae van chronologische zijde, dan is men ter vergelijking aangewezen op verschillende oorkonden, waarbij het onderzoek niet steeds de verlangde overeenstemming van dateering brengt [2].

Het is hier tevens de plaats, uit te maken volgens welken jaarstijl Sibrandus heeft gedateerd, daar de Praemonstratensers in de Circaria Frisiae geen eigen stijl bezaten [3]. Wanneer wij letten op de omschrijving, die de auteur bij zijn jaaraanduidingen gebruikt, geeft hij zelf op deze vraag het antwoord. Mogen uitdrukkingen als : „anno salutis, anno redempti orbis, anno domini", etc. nietszeggend zijn, duidelijker zijn deze : „anno salutis partae, anno virginei partus, anno partus salutiferae". Hieruit mag men afleiden, dat Sibrandus in zijn abtenlevens van Mariengaard en Lidlum volgens den Kerststijl heeft gedateerd, evenals in het klooster Bloemhof te Wittewierum gewoonte was [4].

Den feestkalender [5] gebruikte hij dikwijls bij de omschrijving

---

1 Dit verhaal komt het eerst voor bij Froissart, Chroniques, ed. Buchon, Paris 1835, III p. 231.

2 2 Nov. 1324 abt Sy.... (Charterb. I, 167) = Pibo Sibranda (1309—'25) ; 1443 Syallinghus (Charterb. I, 523) = Tzialingus (1427—'62), 22 Sept. 1439 Renerus=Reinerus (1439-'47), zie Sipma, Oudfr. Oork. I, No. 64, waar deze oorkonde op een verkeerde plaats staat ; volgens Charterb. III, 232 zou Isbr. Harderwyk reeds in 1551 als abt een Landdag hebben bijgewoond, zie echter A. J. Andreae, Friesche Volksalm. 1894, p. 102 noot. Overeenstemming ook met Schotanus, Tablinum p.84, 118, 131. Echter niet Tabl. p.120 (Sipma, O.-Friesche Oork., No. 32), waar Hessel reeds 6 Jan. 1420 als abt voorkomt, terwijl hij volgens Sibrandus pas in 1422 a.h. bewind kwam; zoo Folkerus in 1448, volgens Sibrandus abt van 1430—'39 en 1450—'68. Ten onrechte dateert hij de groote overstrooming van 1287 op 17 Dec. ; Menco heeft terecht 14 Dec., vgl. C. Woebken, Deiche u. Sturmfluten, p. 216 noot 13. De duur van het officium der abten geeft hij vaak slordig en foutief op.

3 Zie Maria Huffer, Hist. Tijdschr. V, 65.

4 M. Huffer, l.c. p. 65.

5 Zie Fr. Sachse, Das Aufkommen der Datierungen nach dem Festkalender in Urkunden der Reichskanzlei und der deutschen Erzbistümer, Erlangen 1904.

van data naast de Romeinsche jaarindeeling. Vreemd is de schrijfwijze „quinto nonas Septembris" voor 1 September [1].

De eerste vraag bij een litterair-historische beoordeeling is naar het genre van het te behandelen geschrift. En dan is duidelijk, dat men hier te doen heeft, niet met een kroniek, waarin de feiten zonder genetisch verband worden medegedeeld, maar met een uitgewerkten catalogus van abtenlevens. Zoo wordt dit werk dan ook genoemd door Hugo [2] en Miraeus [3]. Hier is een aaneenschakeling van vitae, waarbij het onderling verband telkens gelegd wordt door de successie van de abtswaardigheid. De veelheid van data, die de kroniek kenmerkt, ontbreekt hier. De rijkdom van karakterteekening treedt er voor in de plaats.

De geest, die deze abtenlevens beheerscht, komt reeds uit aan het begin. De auteur draagt zijn werk op aan abt Joannes Geelmuden [4], dien hij hoogschat en prijst als een vroom, geleerd en zeer verstandig man, als een onvermoeid en welwillend beschermer van beoefenaars der letteren. Hoewel het besturen van het klooster bijna al zijn tijd in beslag nam, wist de abt daaraan toch de noodige uren voor geregelde studie te ontwoekeren. Zijn liefde voor het verleden sprak uit den wensch, dat één zijner ordebroeders de abtenlevens van het klooster zou beschrijven. Dat het Sibrandus Leo daarvoor niet aan de vereischte bekwaamheid ontbrak, blijkt reeds uit deze opdracht, waarin hij rekenschap geeft van de taak, die hij op zich nam en het doel, dat hij beoogde. Men proeft hieruit den klassiek gevormden theoloog, die in breede Latijnsche zinnen eenerzijds een beroep doet op antieke schrijvers als Plinius, Tacitus, Cicero, Livius en Terentius, anderzijds op de kerkvaders, waarbij hij wel in de eerste plaats aan Augustinus heeft gedacht. Immers geheel in diens geest is zijn geschiedbeschouwing, met haar schema van Satan-God, zonde-verlossing. Augustiniaansch klinkt een zinsnede als deze: „Immers de mensch vergeet God gemakkelijk, terwijl Satan alle herinnering aan het goddelijke ontneemt, zooals in het eerste schepsel duidelijk aan het licht treedt en gemakkelijk bevestigd kan worden door de wetenschap van alle tijden en uitgegeven gedenkstukken" [5]. Hoe voortreffelijk de ongewijde geschiedenis ook moge zijn, zij leidt slechts op tot burgerlijke deugden, maar zonder meer vervalt de mensch tot een dierlijk leven. De gewijde geschiedenis daarentegen voert op den weg des heils naar het

---

1 p. 6.
2 Sacr. Antiquitatis Mon.: „Catalogus abbatum, etc."
3 Chronicon, p. 230.
4 p. 1.
5 p. 1.

hemelsche vaderland. Ook de geschriften der kerkvaders zijn „als een spiegel", waarin het hoogste ten voorbeeld wordt gesteld. En de geschiedenis moet blijven spreken door de eeuwen heen. Ook het verleden van het klooster geeft een lichtend schijnsel in de voortreffelijke abten Hoyto, Eelko Liauckama, Tetardus en Joannes Keppel. Hun deugden houdt hij zijn abt ter navolging voor.

De strekking van het werk is dus meer opbouwend dan wetenschappelijk. Toch treedt deze tendens niet sterk naar voren bij de mededeeling der feiten, die sober en zakelijk is. Sibrandus houdt vast aan den kern der dingen, en nergens overheerscht bij hem stichtelijk of moraliseerend bijwerk. Hij ontzeilt de klip van dorheid en éénvormigheid. Wel is waar geeft, bij gebrek aan bronnen, de catalogus van Mariëngaard in sommige passages weinig meer dan een necrologium, zoodra echter de auteur over meer gegevens beschikt, vertelt hij onderhoudend. Hoe rustig en mooi is het begin over Lidlum: „Vixit in Frisia occidentali, Vestergoa, inter utrumque pagum Tiedmarom et Oesterberom loco mari proximo, vir vita celebs et dives, Sibo nomine, loco Lidlom dicto........" Er is afwisseling in zijn epitetha. Meermalen wordt men getroffen door een kernachtige uitdrukking of door een woordspeling [1]. Soms komt het bij de typeering der abten tot een breeder uitwerking, naderend tot portret, zooals in de vita Keppelii, waar hij de uitdrukking en de kleur van het gelaat [2], en in de vita Folkeri, waar hij de lichaamsgestalte beschrijft [3]. Een en ander krijgt nog meer relief door de locale kleur, die over de Vitae ligt met haar getrouwe plaatsaanduiding en overvloed van persoonsnamen, waaruit soms een genealogie is samen te stellen [4]. Ook ontbreekt niet de omlijsting van episoden uit de profane geschiedenis. In korte trekken wordt beschreven de strijd van Hollanders en Friezen [5], van Schieringers en Vetkoopers [6], van Gelderschen en Bourgondiërs [7], van Geuzen en Spaansche troepen [8]. In een paar vitae treden de personen sprekende op en krijgt het verhaal de levendigheid van novellistisch proza, bijv. bij de processen over Marken [9], de misleiding der Roorda's [10] en de scène van Skerne Wibe [11]. Bij uitzondering treedt de schrijver zelf naar voren. Tweemaal spreekt hij den lezer aan met een „Vide, optime lector" [12]; het is, als hij

---

1 bijv.: „ex aris haras faciunt" (p. 74).
2 p. 74.
3 p. 61.
4 p. 19. Vgl. Gesta Abbatum p. 222.
5 p. 22.
6 p. 26.
7 p. 73.
8 p. 84.
9 p. 25.
10 p. 63.
11 p. 67.
12 p. 51.

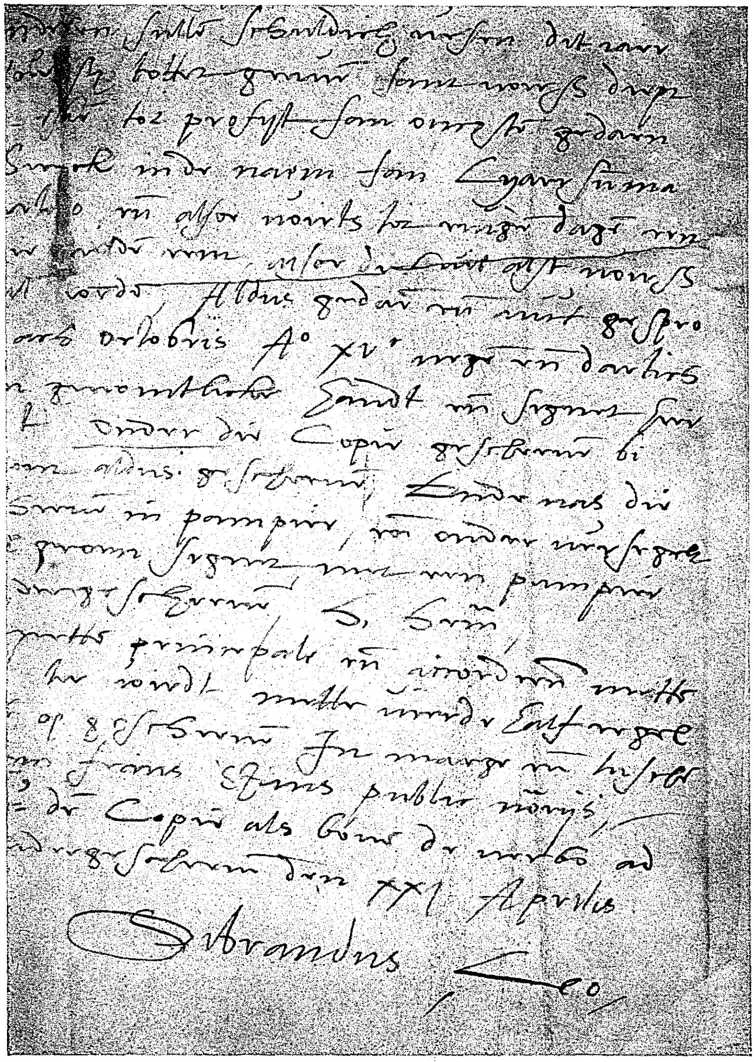
den strijd tusschen Oldeklooster en Lidlum een hinderlaag des duivels noemt en later, als hij de onomkoopbaarheid van den pater abbas van Mariengaard en van den proost op 't Sandt ten voorbeeld stelt [1]. Ook geeft hij uiting aan zijn verontwaardiging; dan heeten de handlangers van Ruurd Roorda „sycophantes, palpones et gnathones" [2]. Hij acht het bedenkelijk, dat men Nicolaus, pastoor te Franeker, tot abt verkiest, terwijl hij nog niet het ordekleed heeft aangenomen [3]. Wonderverhalen uit de Gesta neemt hij niet over. De mirakelen, die aan abt Eelko Liauckama worden toegeschreven, duidt hij aan met een „dicitur" [4]. Hoewel men naar den naam van God bij hem moet zoeken, ontbreekt geenszins dieper inzicht. Hij laat den stillen weg van goddelijke providentie en gerechtigheid doorschemeren, bijv. als hij schrijft over Roorda, die met geweld naar den abtsstaf grijpt [5] en over Isbr. Harderwyk, die met zijn kettersche vrouw door de pest wordt aangetast [6].

Alles samengenomen mag men Sibrandus een geschiedschrijver noemen, die belangrijk is voor de kennis der Friesche Middeleeuwen en de kunst verstaat fragmentarische gegevens tot een geheel samen te voegen. Dat zijn werk waardeering heeft gevonden [7], blijkt niet alleen uit de vele copieën, maar ook uit het gebruik, dat er van gemaakt is door geschiedschrijvers als Schotanus en van Heussen, welke laatste zijn werk zelfs boven de Gesta Abbatum stelt [8].

V. Handschriften en uitgaven.

Ruim een eeuw na de voltooiïng der Vitae ging voorbij, eer de Utrechtsche hoogleeraar Antonius Matthaeus in zijn: „Veteris aevi analecta" (1698—1710) het werk van Sibrandus ter perse legde, dat naar hij meende reeds was gedoemd tot verwaarloozing, vergetelheid of ondergang [9]. Er is overdrijving in zijn woorden. Met de Vitae stond het er minder donker voor, dan hij meende. Allerlei bijzonderheden waren er reeds aan ontleend

1 p. 65.
2 p. 65.
3 p. 68 „id quamobrem fecerint mirari nequeo."
4 p. 48. Vgl. ook p. 6: „aut Deo Maximo, aut quod res sic ferebat."
5 p. 64.
6 p. 83
7 Miraeus prijst hem om zijn „eleganten stijl", Chronicon, Col. Agripp. 1613, p. 230.
8 Oudh. en Gest. v. Vriesland, Leiden 1723, fol. 97.
9 „Orco alioquin destinatum aut, si non scombris et blattis, perpetuis forsan tenebris". Vgl. J. Goovaerts, Ecrivains artistes et savants de l'ordre de Prémontré, Bruxelles 1902, i.v. Sibr. Leo.

Handschrift en handteekening van *Sibrandus* Leo in 1562, naar een M. *S.* in de Prov. Bibliotheek van Friesland, collectie Gabbema (portef. 9056 *s-z*, copieën no. 8).

en in de Friesche en Norbertijnsche historiographie vastgelegd. Ubbo Emmius verhaalt in zijn „Rerum Frisicarum Historia" [1] den overval van de Roorda's in Lidlum ten tijde van abt Aesgo II. Hij schenkt geen geloof aan deze mededeeling, die hij in strijd acht met een verbond, dat de kloosters Klaarkamp, Bloemkamp en Lidlum ± 1340 sloten met de edelen. Hij noemt niet nauwkeurig zijn bron, maar de gang van het verhaal wijst er op, dat met de „Annales", die hij hier gebruikte, Sibrandus' abtenlevens zijn bedoeld, daar nóch de Kroniek van Worp, nóch die van Andreas Cornelius er van reppen [2].

In 1609 gaf grietman Marten Hamkes uit Follega [3] onder den naam Hamconius zijn „Frisia, seu de Viris Rebusque Frisiae illustribus libri duo", te Munster uit, waaraan een massa materiaal saamgelezen uit wereldgeschiedenissen, heiligenlevens en kloosterannales, ten grondslag ligt. Daarin haalt hij meermalen de Vitae van Sibrandus aan, o.a. in het lijkdicht, dat hij in 1607 schreef [4].

Aubertus Miraeus vermeldt in het „Chronicon Ordinis Praemonstratensis" [5] bij zijn bronnenopgave Sibrandus' werk in manuscript.

Joannes le Paige stelt in zijn „Bibliotheca Premonstratensis ordinis" [6] een compendium vitae op van abt Eelko Liauckama, naar de levensschets „apud Sibrandum Leonium in Catalogo M.S."

De Franeker hoogleeraar Chr. Schotanus volgt in zijn „Beschrijving ende Chronijck van de Heerlickheydt van Frieslandt" [7] de Vitae op den voet en neemt er een Latijnsch citaat uit over [8].

De Bollandisten hebben in de Acta Sanctorum onder meer de Vita Frederici van Sibrandus Leo opgenomen [9].

---

1 Lugd. Batav. 1616, p. 428.
2 H. Reimers in zijn Die Quellen der Rerum Frisiacarum des Ubbo Emmius, Leipzig 1907, p. 209, veronderstelt ten onrechte, dat Emmius de berichten over Lidlum aan de Kroniek van Andreas Cornelius heeft ontleend.
3 Zie over hem: Wumkes, Bodders, p. 179, 190, K. v. Richthofen, Untersuchungen über Friesische Rechtsgeschichte, Berlin 1880—6, T. II, Bd. I, s. 233, J. Dirks, Vrije Fries III, 320, Bolhuis van Zeeburgh, Kritiek der Friesche Geschiedschrijving, 1873, p. 185.
4 fol. 84v, 114v, 68r, 76v, 79v, 110v; over Sibrandus' kaart fol. 5v, 3r, 71r, geciteerd naar de editie: Franekerae 1620, daar die van 1609 ongepagineerd is.
5 Col. Agripp. 1603, p. 230 „nondum typis editum: quo nos in hoc adornando non semel usi sumus".
6 Paris 1633, II 589.
7 Franeker 1655 p. 314—343.
8 l.c. p. 336.
9 Acta Sanctorum, Martii III, Joannes Bollandus, G. Henschenius, D. Papebrochius, Antwerpen 1668, p. 293—94.

Tenslotte blijft nog over een opgave van de verschillende handschriften, die ons bekend zijn geworden [1].

A. Leeuwarden, Prov. Bibl. van Friesland 9056N, ± 1670.

Van de autograaf is thans geen spoor meer te vinden [2]. Ze is niet geweest bij de schriftelijke nalatenschap van Sibrandus, die Suffridus Petri in Keulen uit Cusemer ontving. In de „Vita", die Suffridus aan den schrijver wijdt, maakt hij van de Abtenlevens geen melding. Eerst later heeft Johannes Sibrandi Menaldum in een brief Suffridus op dit werk van zijn vader attent gemaakt [3].

Gabbema schreef in codex A, o.m. bevattende de Abtenlevens, het volgende: „Descripsit ex Autographo, quod possidet ex liberalitate venerabilis D. Joachimi Borgesii Senioris, Scholae Groninganae rectoris, Simon Abbes Gabbema, Frisiae Hist." [4] Hieruit blijkt, dat Gabbema de autograaf van den Groninger rector Joachim Borgesius [5], ten geschenke heeft ontvangen. Sedert zijn benoeming tot geschiedschrijver van Friesland in 1659 spaarde Gabbema [6] geen moeite om alles, wat het verleden van zijn gewest betrof, te verzamelen. Hij reisde daarvoor naar Groningen, waar hij den rector een bezoek bracht en hem verzocht stukken van historische waarde op te sporen. Ook hun correspondentie handelde hierover [7]. De rector schreef in een brief van 25 Juli 1661, dat hij overal had gezocht doch zonder veel resultaat. Toch is het hem gelukt, op de autograaf van Sibrandus beslag te leggen, waarna hij ze Gabbema aanbood, die er copie van nam.

Nu staat Gabbema als minder nauwkeurig werker bekend. C. P. Hoynck van Papendrecht beoordeelt zijn publicatie van Viglius' brieven aan Hopper als volgt: „Hae recudendae visae sunt, quod scateant mendis erratisque innumeris juxta et crassissimis, et illas inter desiderantur epistolae omnino tres ac triginta,

---

1 Vgl. G. H. Pertz, Archiv der Geselschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, Hannover 1843, VIII p. 501, 503, 592. S. Muller Fzn., Lijst van Noord-Nederlandsche Kronijken, Hist. Gen. 1880, p. 82.

2 Wanneer men het eigenhandig geschreven stuk van Sibrandus (Prov. Bibl. v. Friesl., Coll. Gabbema, Portef. 9056 s—z, Copieën No. 8) legt naast de copieën, blijkt terstond, dat niet één dezer het origineel kan zijn.

3 Prov. Bibl. hs. 65 A, fol. 11v: „Praeterea quae prima editione (Sc. de Viris Illustribus) commemoravimus, scripsit (S. Leo) vitas Abbatum in Mariengaarde et Lidlom, ut ex literis filii eius Joannis Sibrandi discimus."

4 fol. 163.

5 Zie over hem: Groningsche Volksalm. 1918, p. 165; Brucherus, Gedenkb. v. Stad en Lande, Gron. 1792, p. 302; Paquot, Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des Pays-Bas, Louvain 1766, III 65.

6 Zie over hem o.a. W. Eekhoff, Vrije Fries XI, 273 vlg.

7 Prov. Bibl. Collectie Gabbema, dd. 25 Juli 1661.

nec non plurium aliarum fragmenta" [1]. J. H. Halbertsma zegt van zijn Gijsbert Jacobs-uitgave, dat hij zich van deze taak „met voorbeeldelooze slordigheid gekweten heeft" [2].

Om Gabbema als copiïst op de juiste waarde te schatten, is het noodig zijn vele copieën, voornamelijk van brieven, met de origineelen te vergelijken. Hierbij moet men de gedrukte stukken van de ongedrukte scheiden. Uit dit onderzoek is mij het volgende gebleken : een enkele maal slaat hij een woord over, soms laat hij een letter weg (litera voor littera; Paulino voor Paullino), of voegt er één in (caussa voor causa), dikwijls verandert hij een letter, als dit de beteekenis van het woord niet wijzigt (vitiosus voor viciosus, concilium voor consilium, nunquam voor numquam, eius voor ejus of iam en ius voor jam en jus, Guljelmii voor Gulielmii, Cujacius voor Cuiacium). In den regel transcribeert hij arabische cijfers in romeinsche. Namen zet hij meest geheel in hoofdletters, ook al is dit in het origineel niet het geval. Bij de interpunctie volgt hij het origineel vrij na.

Tegenover deze onschuldige afwijkingen staat de verdienste, dat hij een onduidelijke hand goed afschrijft. Een zeer slecht leesbaren brief van den hoogleeraar te Rostock, Johannes Caselius [3], copieert hij uitstekend. Afkortingen lost hij goed op.

Zijn edities maken een minder gunstigen indruk. Het is echter de groote vraag, of men dit Gabbema mag wijten, daar er geen zekerheid bestaat, dat hij zelf de drukproeven heeft nagezien. Op het tegendeel wijzen fouten als deze : la*t*orum voor la*b*orum; de regis adventu*m*, in religione tuendo e.d. Ook worden jaartallen verminkt.

Zoo komt het mij voor, dat men Gabbema's slordigheid heeft overdreven. Nauwkeurige vergelijking van origineele brieven uit het Gabbema-archief met zijn o n g e d r u k t e copieën, bewijst dit. Verder geeft de copie der Abtenlevens met haar uitvoerig textcritisch apparaat in margine, den indruk van een zorgvuldige bewerking.

De codex Gabbema maakt deel uit van het Gabbema-archief ; ze bevindt zich op de Provinciale Bibliotheek van Friesland, No. 9056N. Ze is een geschenk van de H.H. Voogden van het Old Burger Weeshuis te Leeuwarden. Ze bestaat uit 131 folio's, hoog 326, breed 208 m.M., gepagineerd 1—260. Het geheel is gebonden in een recente band met perkamenten rug. Het bevat de volgende copieën :

blz. 1. Korte aanteekening omtrent het leven van den H.

---

1 Analecta Belgica, Haag 1743, I pars II, praefatiuncula.
2 Hulde aan Gysbert Japiks, 1e st., Bolsw. 1824, 2e st. 1827, II, 386.
3 Prov. Bibl. v. Friesl. Coll. Gabbema, dd. 23 Mei 1607.

Fredericus en de stichting van het klooster Hortus S. Mariae. Voorts een inhoudsopgave van het handschrift en deze woorden: Descripsit ex codicibus manuscriptis Simon Abbes Gabbema Hist. D. D. Ordinum Frisiae MDCLXX.

„ 1a. Vita venerabilis patris Frederici, primi abbatis Horti S. Mariae eiusdemque abbatiae fundatoris diligenter conscripta per.... Sibrandum VI eiusdem monasterii abbatem.
Uitgeg. in Acta SS. Boll. 3 Maart I, 289—293. Vgl. Wijbrands, Gesta abbatum Orti S. Mariae. Inleid. blz. XVIII.

„ 11. Fragmentum vitae B. Siardi, abbatis V ab eodem D. Sibrando diligenter conscripta.
Vgl. Wijbrands l.c.

„ 15. Chronicon abbatum Floridi Campi vulgo Olde-Cloester, per Thomam Groningensem, XXX ejus monasterii abbatem.
Uitg. d. Dr. M. Schoengen, Arch. Aartsbisdom Utrecht dl. 29.

„ 35. Chronicon Egmondanum auctore Anonymo eius loci religioso. Ab anno Christi MCXXXXVII ad annum usque MCCV, quo tempore vixit. Describebat atque emendabat ex antiquissimis membranis Petrus Scriverius. Met aanteekeningen van varianten uit verschillende hss.
Uitg. o.a. door Adr. Kluit, Historia critica, T I, p. I (Middelb. 1777), waar over Gabbema en diens handschrift, Praef. XXXI n. V. Vgl. Muller, N. Ned. Kronijken, blz. 9.

„ 91. Isti sunt Breviculi Parvi, quos olim Theodoricus à Leydis.... posuit super sepulchra comitum et comitissarum Hollandiae in monasterio Haecmundensi quiescentium....
Uitg. in Johannes de Leydis, Chronicon Egmundanum, ed. A. Matthaeus, Lugd. Bat. 1692, p. 144, 145.

„ 93. Forma maiorum breviculorum cum epitaphiis comitum et comitissarum in monasterio Haecmundensi quiescentium.
Uitg. ibidem p. 146 vlg.

„ 115. Vita sancti Adalberti Levitae et confessoris Christi (Non interpolata).
Uitg. o.a. in: J. Ghesquierus, Acta SS. Belg. VI, Tongerloo 1794, p. 654.

„ 139. De adventu sancti Adalberti cum sancto Wilbrordo

Trajectensis ecclesiae episcopo historia, per unum monachorum Haecmundae composita.

„ 163—259. De Vitae van Sibrandus Leo, zonder titel. Bl. 163 opdracht aan abt Geelmuden met inleiding; bl. 166 blanco. Hier voegen alle andere hss. in een caput: „De Origine candidissimi ordinis Praemonstratensis" — waarvoor Gabbema ruimte heeft opengelaten. Blz. 167 begint aldus: Anno Dominicae incarnationis...; bl. 170 blanco; bl. 197 draagt het opschrift: „Lidlomenses abbates". Op bl. 259 volgt op de laatste woorden van de kroniek :

Epitaphium // Godefridi Zwollensis // abbatis in Lidlom. //

Corpore conjungor, corpus cui debeo matri,
Est anima ad patrem nostra reversa suum.
Incusent alii, quod separet omnia, mortem,
Junxerunt generi me mea fata meo.

Erat enim juxta matrem sepultus, nunc translatus Franequeram in templum.

Heic terminatia sunt // operis // Sibrandi Leonis Canonici // in Lidlum //, describente et variantes // ex duobus manuscriptis // addente // Simone Abbes Gabbema // Hist. D. D. Ordinum Frisiae.

De talrijke marginale aanteekeningen in dezen Codex A zijn voor het overgroote deel varianten uit de beide handschriften van Horatius Knyff, raadsheer i.h. Hof v. Friesl.[1]. Vooral aan het einde van de levens der Mariëngaarder abten zijn ze uitvoerig; van de zes laatste zijn zelfs twee redactie's in extenso opgenomen. Behalve dit tekstkritisch apparaat, is door een andere hand hier en daar nog iets in margine toegevoegd.

De geschiedenis van den Codex Gabbema is geheel bekend. Tobias Gutberleth [2], de Franeker Bibliothecaris, die nog enkele

---

1 Deze studeerde te Franeker en Leiden, was burgemeester v. Bolsward, 16 Sept. 1660 Raadsheer, gest. 1679, (Naamrol der Edele Mogende Heeren Raden's Hoffs van Friesland te Leeuwarden, 1742 p. 42 door E. M. van Burmania verrijkt met handschriftelijke aanteekeningen, exempl. Prov. Bibl. v. Friesl.) Kenner der geschiedenis; gaf Schotanus inlichtingen over Bolsward (Beschrijvinghe van de Heerlijckheydt Friesland, p. 134, 237), bezitter van een collectie handschriften, o.a. van het „Chronicon Egmundanum", dat hij uit de nalatenschap van Petrus Scriverius kocht (Cod. A, fol. 35), vgl. S. Gabbema, Nederl. Waatervloeden, Gouda 1703, p. 96. Gabbema noemt hem „in vivis amicus noster incomparabilis" (Cod. A, fol 35).

2 Zie A. J. v. d. Aa, Biographisch Woordenboek der Nederlanden, 1852—1878, i.v. Vgl. ook Catalogus Biblioth. Universitatis, Franeker 1713, bij het werk van Abr. Munting, Herba Brittannica, Amstel. 1681, „donum Doct. Tobiae Gutberleth, J. U. D. et Academiae Bibliothecarii."

postume werken van Gabbema verzorgde, had in 1703 den codex A onder zijn berusting, maar niet in eigendom [1]. Gabbema maakte zijn zuster Walkje universeel erfgenaam van zijn bezit, met de bepaling om voor zijn boeken en papieren goede zorg te dragen. Aan het Gabbema-Gasthuis te Leeuwarden vermaakte zij op haar beurt in 1712 haar bezit, en droeg het bestuur van deze stichting op aan de voogden van het Old Burger Weeshuis [2]. Toen Eekhoff in 1835 het Gabbema-archief in het Weeshuis ordende, vond hij er den codex A [3]. In 1854 kreeg het Friesch Genootschap dit archief in bruikleen [4]. In 1911 besloten de Weesvoogden het wetenschappelijk gedeelte er van over te dragen aan de provincie. De staatsstukken ontving het Rijks-Archief te Leeuwarden [5], de boeken en brieven, w.o. het genoemde handschrift, de Provinciale Bibliotheek [6].

B. Brussel, Bibliothèque Royale de Belgique, Inv. No. 11452, Cat. 4127 ; 1575—1590 [7].

Papier, 77 folio's, formaat 4°, hoog 189, breed 164 m.M., 22 tot 28 regels per bladzijde; 2 watermerken: 1° ossekop, vgl. Briquet IV 15298 (1571—'73), 2° kromstaf, vgl. Briquet I 1308 (1565—1575) ; katerns van 13 tot 24 bladen. Fol. 1—3 en 73—77, evenals de schutbladen van jonger datum. Bruin lederen band ; de in goud opgedrukte wapens weggekrabd ; op den rug : Chron. // Abbat. // Lidlum // Anni // 1575. Op het voorschutblad staat : KX. fol. 1, 2, 3, 7v, 68v, 73—77 blanco; fol. 4r: Chroni//ca, abba-//tum. Lid//lumensiu//m // 1.5.7.5. // D. Sibrando. Cano//i. Lid. et. pas. i. Men. // autore. ; fol. 5r—7r Opdracht aan abt Geelmuden ; fol. 8r opschrift : De origine candidis // simi ordinis Praemonstratensis. Hier begint de pagineering van den copiïst; fol. 8v opschrift : De Fundatione Horti D. // virginis Marigaerd ; fol. 25v : De Fundatione Mo//nasterii Lidlo//mensis. Pietas tu. 15 S.L. 75. tissima virtus ; fol. 69r Index rerum memorabilium ; fol. 72r Onderschrift : Pietas tutissi//ma vir//tus. 15 S.L. 75. Marginale aanteekeningen van vier handen, waarvan één na 1590 heeft gewerkt, daar in dat jaar een copiïst den foutieven naam Joannis op fol. 11r opnieuw overnam, die deze hand later verbeterde in

1 Zie Gabbema, Waatervloeden, uitg. Gutberleth, p. 35 noot : „Dit leert ons Sibrand Leo van Leeuwarden in zijn ongedrukte leevens van de Abten v. Lidlum, in Latijn beschreven e n o n d e r m ij b e r u s t e n d e."
2 W. Eekhoff, Beschrijving v. Leeuwarden, Leeuw. 1846, II, 380.
3 Dez. Vrije Fries XI, 286.
4 Versl. Friesch Gen. 1853—'54.
5 Versl. v. d. Rijksarchieven 1911, p. 405.
6 Catal. Prov. Bibl. v. Friesland, Aanwinsten 1911.
7 Zie p. XLVII.

Gerbrandi. Een tweede voegde aan het leven van den laatsten abt Regnerus Asperen toe : Mortuus est hic Abbas // Regnerus Anno 1594 // circa festum Paschalis // in summa miseria // et paupertate.

B1. Brussel, Bibliothèque Royale de Belgique. Inv. No. 7201, 7202, Cat. 4126, 1590—1592.

Papier, folioformaat, 300×195 m.M., 82 folio's, 33—36 regels, elke bladzijde door drie verticale potloodlijnen ingedeeld. Watermerk : Wapen van Amsterdam. Katerns van 8 bladen. Gebonden in recenten band. Op de schutbladen als ex-libris geplakt: eiber zijn jongen voederend, ovaal, randschrift : Pietas homini tutissima virtus. Met 18e eeuwsche hand op voorschutblad : Vide scriptores Belgas. Geheel door dezelfde hand met mooie letter geschreven. Fol. 24—26v, 68r—70v, 73v—82v blanco ; fol. 1 titel: Abbatia et Abbates // Lidlomenses // ubi et de // origine ordinis Praemonstratensis, // de fundatione horti Divae Virginis Marigaerde, // in Frisia, nec non de Vitis Abbatum // ut et de fundatione Monasterii Ludlomensis, // ejusq. fundatore, Abbatibus, etc. // Auctore // Sibrando Leone, // Pastore in Menaldom. 1575 //. Beschrijving // van de Abdijen en Abten enz. van // Mariegaarde en Lidlom, // als ook van den // Oorsprong van de Order der Premonstreiten // door // Sibrand Leo, Leovard. // Pastoor in Menaldom, in Friesland // nevens een register. Volgen eenige opzettelijk onleesbaar gemaakte woorden. Fol. 6r : De origine Candidissimi ordinis praemonstratensis. Onder aan de pagina : De Fundatione Horti Divae Virginis Marigaerd. Fol. 23v : Finis Libri primi Abbatum // in Marigaerde // Joa. Sibrandi 1590 // ; fol. 27r : De fundatione // Monasteri Lidlomensis // Liber ultimus: Autore // Sibrando Leonis Leoverd. // Sibodus Lidlum. Na het register fol. 73r : Gloria fugientem // sequitur // Joa. Sib. de Mennaldom // 1592.

B2. Giessen, Universitäts-Bibliothek Nr. 643 ; 1616.

Papier, formaat 4°, 200×157 m.M., 84 folio's, 25—30 regels, watermerk : gekroond wapen. Katerns van 8 bladen. Na het afschrijven gebonden in lederen band met rugtitel : Vita S. Liudgeri. Fol. 1r draagt het bibliotheekstempel van Senckenberg, M. S. No. 18. Fol. 1 en 2, van jonger datum, bevatten een Genealogia Sancti Liudgeri Frisii. Fol. 3r—24v: Vita Beati Liudgeri Monasteriensis Ecclesiae Protoepiscopi per Altfridum, tertium ibidem Episcopum, (uitg. W. Diekamp, Geschichtsq. des Bisth. Münster, IV, Munster 1881). Fol. 25r : Chronica Abbatum Horti

S. Mariae // et Lidlumensium in Frisia Occidentali // 1575 // Autore D. Sibrando Can. in // Lidl. et Past. in Mennaldum. Hier begint de pagineering van den copiïst. Fol. 82r na de Index rerum memorabilium, die géén betrekking heeft op de Vita Liudgeri : Anno 1616 // Pietas tutissima virtus // P. v. Albada.

Dit handschrift is in het bezit geweest van Heinrich Christian, Freiherr von Senckenberg, leerling en huisvriend van den bibliophiel Zacharias Conrad von Uffenbach [1], die op zijn vele reizen ook Friesland bezocht (1709—'11), waar hij onder een groot aantal boeken [2], waarschijnlijk ook deze copie aankocht. Senckenberg zal ze in zijn bezit hebben gekregen, toen geldgebrek Uffenbach noopte de boekerij gedeeltelijk van de hand te doen. Zijn zoon vermaakte aan de Universiteitsbibliotheek te Giessen de boeken en handschriften, die zijn vader hem had nagelaten.

B2a. Leeuwarden, Bibliotheek van het Friesch Genootschap. No. 31A, 1617.

Papier, formaat 4°, 200×157 m.M., 104 folio's, 24—26 regels. Katerns van 8 bladen. Gebonden in papieren band met lederen rug, waarop de titel : S. Leonis, Chronica abbatum Lidlomensium etc. De pagineering begint op fol. 4r. Het titelblad luidt : Jezus Maria // Chronica ab//batum Lidlomensium et // Horti Sanctae Mariae. // Anno 1575 // Autore Domino Sibrando Leone Canonico in // Lidlom, et Pastore in Mennaldum. // Frisiae Occidentalis. Pag. 1—4 bevat de opdracht aan abt Geelmuden ; pag. 5 : de origine candidissimi ordinis Praemonstratensis; p. 6—13 blanco, p. 14 een kort bericht over abt Fredericus en de stichting van Mariëngaard, p. 15—30 Vita Venerabilis Patris Frederici (uitg. Wijbrands, Gesta Abbatum). Op p. 33 beginnen de Vitae van Mariëngaard, die een speciale pagineering hebben (7—36), op p. 65 die van Lidlum (oude pagineering : 39—101); pag. 137 tot 145 bevatten een Index rerum memorabilium; pag. 149—171 Chronicon Abbatum Floridi Campi, vulgo Alde Closter per Thomam Groningensem, 30 eius monasterii abbatem, (Uitg. M. Schoengen, Arch. Aartsbisdom Utrecht, dl. 29). Pag. 172—208 blanco.

---

1 Allgemeine Deutsche Biographie, Leipzig 1875—1912, i.v.

2 Ongeveer 4000. Zie Z. C. v. Uffenbach, Merkwürdige Reisen durch Niedersachsen, Holland und Engelland, herausgeg. v. Joh. G. Schelhorn, Frankfurt und Leipzig 1753, Ulm 1754. Mr. J. Dirks, Aant. van Z. C. v. Uffenbach gedurende zijn verblijf in Friesland in 1710, Vrije Fries VI 1853, p. 305—390.

B2a1. Leeuwarden, in bruikleen bij de Provinciale Bibliotheek van Friesland ; R. K. hs. 1, 17e eeuw.

Papier, formaat 4°, 178 folio's, 197×144 m.M. Watermerk : gekroond wapen, in driehoek opgeheven hand, rechts springende luipaard. Katerns van 4 bladen. Gebonden in perkament ; op den rug van de band : Autores in Horto S. Mariae, in Lidlom et Oldecloester ; op de voorzijde een zeer jong etiquet met signatuur : no. 13, monogram A en R. Op schutblad de letter j, met oude inkt, daaronder in potlood : Bruinsma. Fol. 5r draagt de monogrammatische signatuur : S. I. L. Geschreven door twee handen. Fol. 5—19 bevatten een excerpt van de Mariengaarder abtenlevens, evenals de marginale aanteekeningen van het geheele handschrift, door hand I geschreven. Het eindigt aldus : Excerpta sunt haec ex Sibrando Leone Canonico in Lidlom, pastore in Menaam, qui scripsit a° 1575. Fol. 23—59 van de andere hand : De Fundatione Monasterii Lidlomensis seu Vallis Sanctae Mariae, auctore Sibrando Leone ; fol. 63—75 Chronicon Abbatum Floridi Campi vulgo Oldeclostere per Thomam Groningensem 30 eius monasterii Abbatem, (uitg. M. Schoengen, Archief Aartsbisdom Utrecht dl. 29).

Zooals blijkt uit de letters S(ocietatis) I(esu) L(eovardiensis) op fol. 5, maakte dit handschrift deel uit van de bibliotheek, die het Leeuwarder Jezuietencollege bezat. Tot voor kort bevond deze boekerij zich in de pastorie van de Bonifaciuskerk, maar thans is ze door de bereidwilligheid van den Hoogeerw. Heer Deken A. Vaas, in bruikleen afgestaan aan de Provinciale Bibliotheek van Friesland [1].

C. Tongerloo, Praemonstratenser Klooster-Bibliotheek, 1615—1617 [2].

Papier, folio formaat, 322×200 m.M. 42 regels. 151 folio's, terwijl tal van bladen zijn ingeplakt. Watermerken : gesluierde, staande vrouwenfiguur, en huismerk in ovaal (niet in Briquet). Katerns van 6 bladen. Perkamenten band, op den rug zeer verbleekt : „De initiis et progressu Praemonstratensium manuscriptum". Voorin bevinden zich de origineelen van het imprimatur. Als frontispice is een penteekening uit het jaar 1578 ingeplakt, voorstellende Madonna in zittende houding met Jezuskind en als

1 Dit is het handschrift, dat op de Historische Tentoonstelling van 1877 te Leeuwarden in een vitrine is uitgestald. Zie Gids v. d. Tentoonstelling, bl. 114, no. 13 en Wijbrands, Gesta, Inleiding p. XXXI noot.
2 Zie: A. Erens, Les „Vitae Sanctorum Ord. Praem. de Denis Mudzaerts, Anal. Praem. T I, fasc. 2, 1925 p. 191—196.

onderschrift : „Virgo dey Gienitrix soboles sic tripis iesse. // Lotius et mundy prodit matrisque creator. Monogram V. A. C. 1578". Het handschrift is geschreven door Dionysius Mutsaerts (1578—1635), kloosterling te Tongerloo[1]. De groote codex, in fraai lettertype geschreven, bevat : Vita Norberti, ed. Wilmans, Mon. Germ. SS. XII p. 670 vlg. Vita B ; In Cappenbergensis Comitis Godefridi vitam, ed. Phil. Jaffé, Mon. Germ. SS. XII, 513 vlg. ; Vita venerabilis Hroznatae Teplensis et Chotiessoviensis monasteriorum fundatoris, ed. Aub. Miraeus, Ordinis Praemonstratensis Chronicon Col. Agripp. 1613, p. 170—197; Vita Beati Patris Frederici Abbatis primi in Horto Sanctae Mariae, ed. Acta Sanctorum, 1658, III Martii, Tom. I p. 289; Dialogus in Vitam Beati Hermanni sive Joseph Canonici Steynvelldensis, ed. Acta SS. 7 Apr. T.I, p. 686 ; Vita Beati patris Siardi quinti abbatis Orti Sanctae Mariae, ed. Wijbrands, Gesta Abbatum, slechts fragmentarisch. Fol. 104r draagt den titel : Chronicon // monasteriorum // Orti Sanctae Mariae // et Lidlomensis // Matris // et // filiae // S. L. Dit gedeelte heeft een afzonderlijke pagineering. Na de opdracht aan Geelmuden een lijst der abten van Mariengaard en Lidlum. Fol. 108 : De origine candidissimi Ordinis Praemonstratensis, gevolgd door : De Fundatione Horti Divae Virginis Mariengaarde. Op fol. 117 wordt de dood v. Regnerus Asperen medegedeeld ; fol. 118 : De Fundatione Monasterii Lidlomensis ; fol. 139 handteekening van Mutsaerts, 1615; fol. 140 Index rerum memorabilium, quae in hoc libro monasteriorum Orti S. Mariae et Lidlomensis continentur. Aan het slot : Finis 1617. Het laatste gedeelte van den codex wordt ingenomen door „Sermones Norberti" en een „Historia successionis regum Franciae, 1616".

Genoemde handschriften kan men in 2 rubrieken onderbrengen, waarvan A de eerste, de andere hss. de tweede vormen. Voor deze uitgave is A tot grondslag genomen, daar Gabbema uitdrukkelijk verzekert de autograaf te hebben gecopieerd en er geen enkele reden bestaat om daaraan te twijfelen. De afwijkingen van de 2de groep zijn zoo groot, dat hier niet van copieeren, maar slechts van bewerken sprake kan zijn. Tal van zinnen zijn omgezet, de redactie is hier en daar gezuiverd, de Vitae der laatste abten zijn geheel omgewerkt. Slechts zelden is echter aan den zakelijken inhoud iets toegevoegd. Het origineel van deze redactie is verloren ; B kan het niet zijn, daar niet alle hss. hierop teruggaan, doch staat er chronologisch het dichtst bij. De redactor moet reeds

1 Toen hij dezen codex samenstelde, was hij pastoor te Calmphout, waar hij schreef : Generale Kerckelijcke Historie van het begin der wereld tot het jaer onzes Heeren J.C. 1624, Antwerpen 1624. Zie Goovaerts, Ecrivains artistes et savants i.v.

vóór 1590 hebben gewerkt, daar vóór dat jaar B is afgeschreven.

Aan B zijn verwant: 1° B1. Wijst reeds de overeenstemming der registers op nauwe relatie, door verlezingen van onduidelijk geschreven letters — Naucte voor Naucle, per Sylvam voor per Ysulam, Mertrela voor Merkela — staat vast, dat B tot voorbeeld van B1 heeft gediend. B1 is een slordige copie met veel bedorven uitgangen en zinstorende fouten, als : omni vir voor omnium vix, declinatio voor deliniatio, annulatus voor aemulatus, celo voor zelo. Daar B1 in 1590 B copieerde, moet B vóór dit jaar zijn geschreven. De dood van Regnerus Asperen in 1594 komt in B1 niet voor.

2° B2. In 1616 heeft P. v. Albada eveneens B gebruikt. Behalve de overgenomen marginale noten, w.o. ook de door later hand ingevoegde, bewijzen dit enkele verkeerd gelezen plaatsen — dari scimus voor clari//simis, per Insulam voor per Ysulam. B2 is geschreven door iemand die Latijn kende [1] en na de voltooiïng zijn copie aan een revisie onderwierp, waarvan de verbetering in de Vita van Goerd Andla, — „presente domino Popteto" in : „presente D. Jelgero" —, het bewijs is [2].

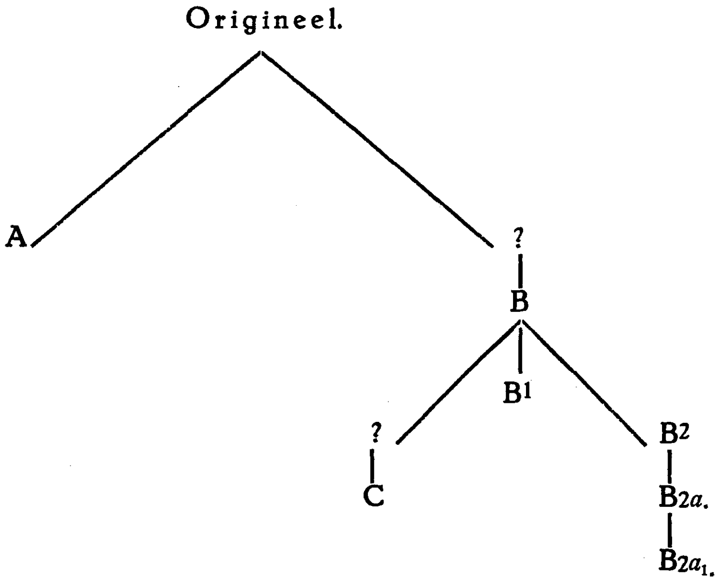
3° B2a. Albada heeft het afschrift, dat hij van zijn eigen copie in 1617 vervaardigde, naar zijn oorspronkelijk voorbeeld B gecollationneerd. De verschrijvingen, die B2 en B2a vertoonen, zijn in het laatste verbeterd, terwijl hij toen tevens tal van marginale aanteekeningen uit B overnam. Zoowel B2 als B2a melden den dood van Regnerus, die dus vóór 1616 in B is bijgeschreven [3].

4° B2a1. Dit is een slaafsche navolging van B2a[4], mist echter veel kantteekeningen.

5° C. Daar B in 1616 berustte bij P.v.Albada en C ontstaan is tusschen 1615—'17, kan hier van direct verband geen sprake zijn. Zoowel de kantteekeningen als de wijze, waarop de dood van Regnerus Asperen wordt vermeld, duiden echter op nauwe relatie, zoodat hier een verloren gegaan handschrift als schakel tusschen B en C moet worden ondersteld.

Als resultaat van het vergelijkend onderzoek der handschriften verkrijgt men dus de volgende schematische voorstelling :

1 Hij vervangt slecht leesbare woorden door synoniemen.
2 Poptetus kon in 1339 niet aanwezig zijn bij de keuze van Andla, daar hij in 1336 was gestorven. Waarschijnlijk heeft het origineel deze vergissing ook gehad.
3 Hs. 30a in de Bibl. v. h. Friesch Gen. te Leeuwarden is een vertaling van B2a, („puto Henricum...." alleen in margine van B2a voorkomend, wordt vertaald : „ik meen, dat het Henricus....").
4 Niet van B2 blijkens de marginale aanteekeningen. Het gedeelte over Mariengaard is een excerpt.

De oudste uitgave is van Antonius Matthaeus in de Veteris Aevi Analecta, Hagae-Comitum 1698—1710. In de veel voorkomende tweede editie van 1738 bevatten T. III, 537—589 de Vitae van de Lidlumsche abten, T. V 241—267 de Vitae Abbatum Horti Divae Virginis seu Mariengard apud Frisios. Als grondslag van zijn uitgave gebruikte Matthaeus zijn eigen handschrift, dat hij vergeleek met het exemplaar van den hoogleeraar Salomon v. Til. Uit de uitgave, die wemelt van onnauwkeurigheden, blijkt, dat deze beide verloren gegane handschriften behoord hebben tot de tweede groep.

De tweede uitgave is van C. L. Hugo [1] in zijn werk : Sacrae antiquitatis monumenta T. II, Saint-Dié 1731, p. 220—267. In de praefatio van dit werk vermeldt Hugo, hoe hij bij zijn pogingen om een handschrift van de Vitae te vinden steeds werd teleurgesteld, totdat Gregorius Pierat, abt van Tongerloo, hem het exemplaar van zijn abdij toezond. Henricus Crokdert, abt van het

1 Zie H. Lamy, L'Abbé Hugo d' Etival et la coopération des abbayes belges à son oeuvre historique, Anal. Praem. Tongerloo 1925, T. I. fasc. 2, p. 174—187; T. I, fasc. 3, p. 261—287.

klooster Dilighem [1], verschafte hem een tweede, dat slechts in de spelling der namen afweek van het Tongerloosche [2]. De veronderstelling ligt voor de hand, dat dit handschrift uit Tongerloo de copie geweest is van Mutsaerts, doch volgens Hugo komt de dood van Regnerus Asperen in het hem toegezonden exemplaar niet voor, terwijl ook de redactie van uitgave en handschrift sterk uiteenloopt. Zeker is echter, dat de textuitgave van Hugo aan de tweede groep van handschriften verwant is.

Bij de uitgave is streng vastgehouden aan den tekst van A. Romeinsche cijfers zijn echter meest als Arabische getranscribeerd.

In plaats van het tekstkritisch apparaat in margine bij A, zijn de zakelijke afwijkingen van de tweede redactie in de noten opgenomen, waarbij B tot grondslag diende. Spellingsverschillen in de namen zijn steeds genoteerd. De interpunctie is in overeenstemming gebracht met de eischen van dezen tijd.

1 In 1797 „mense Junio divendita tota abbatia cum omni pene ejusdem suppellectili tam sacro quam profano, ab ejusdem injusto emptore et possessore funditus fuit eversa et solo aequata." Necrologium Abbatiae Diligemensis p. 87, ed. J. Lavalleye, Anal. Praem. T. III fasc. I, 1927. De archivalia kwamen gedeeltelijk aan het Staatsarchief te Brussel, gedeeltelijk aan andere Praemonstratenser abdijen.

2 Dit blijkt uit de editie. Zelf zegt Hugo van de beide handschriften : „Utrumque in nullo discordans."

Pio, docto, prudentissimoque viro D. Joanni Geelmuden abbati Lidlomensi, domino suo plurimum dilecto, Sibrandus Leonis, in Lidlum canonicus et pastor in Menaldo, S. P.

Plinius, historiarum omnium thesaurus ab omnibus doctis literarumque cultoribus supra modum suspiciendus, libro Historiarum VII caput 56 Cadmum, Thebanorum principem, historiarum inventorem refert. Quod quam insipide et insulse sit dictum a viro omnium seculorum literis cultissimo, in praesentiarum non refert discutere, abbas plurimum dilecte, quum ipsam historiarum omnium venam et originem ipsa sacra referant Biblia, illustrissimi Israelitarum ducis Moseos opera, aethereo dictante spiritu nobis prodita atque in eum usum tradita, ut iis ceu abundantissimo penu quisque in quavis vitae ratione omnigenam referat fructuum copiam. Homo nempe Dei facile obliviscens, Satana omnem divinitatis memoriam hominibus adimente, ut in prothoplasto liquide constat et omnium aetatum literis et monumentis editis facile comprobari potest; unde et vitas patriarcharum et patrum in hoc nobis relictas credimus, ut eorum fidem, obedientiam et humilitatem imitantes, regiam viam, qua itur ad patriam coelestem, incedamus. Assidue namque lectiones historiarum, sacrae inprimis scripturae, hominem ad utramque vitam informant : politicam et christianam. Hoc igitur prae caeteris honore summo dignae sunt historiae sacrae, quod iis non tantum politicus sed et christianus creatur homo. Abrahami justitiam, Noë pudicitiam, Salomonis prudentiam, Moseos fortitudinem, Josuae audaciam ethnicorum principum descriptis virtutibus, ex ipsis historiarum scriptoribus clarissimis petitis, quilibet conferre potest, qui Livium, Orosium, Eutropium, Plinium, Ciceronem, Tacitum et Suetonium legerit. Nam et hi suos habent Abrahamos, Noë, Mosen, Josue et Salomonem. *a)* Quis unquam Caesare Octaviano maiore vixit justitia ? Alexandri fortitudinem*b)*, si quis cum Josue conferat, Platonem et Solonem in condendis legibus Salomoni, Caesarem Julium Josue, videbit quisque prudens lector ethnicorum chronographiam sacris facile comparari posse historiis; sed in hoc sacra praestare, quod ipsam veram virtutis lucem, pietatem, fidem et aeternae salutis spem lectori conferant, quod praefati omnes in unum conflatis

---

a) In B.: Quis unquam Octaviano Cesare, Justiniano imperatore maiore claruit iusticia, quis Alexandrum superat invicta fortitudine, Solonem in dandis consiliis sapientia oratoria, quid Lucretia magis pudicum, Cesaris Julii constantia? Quibus collatis prudens lector perspicue videbit ethnicorum chronographiam sacris facile aequiparari posse historiis. In hoc sacra praestant, quod ipsam veram etc. *b) Hs.: fortitudine.*

doctrinis et institutis efficere nequeunt. Politicum formare possunt, christianum non item. Jubentur igitur christiani ex praecepto divino patriarcharum et prophetarum lustrare vitas. Et ut recte Terentianus ille Syrus dicit: „Inspicere tanquam in speculum vitas omnium jubet, atque ex aliis sumere exemplum sibi."[1] Hoc enim vere praestant patrum scripta, ut nos de horum imitandis vestigiis ardue cogitemus. Quae si nobis velut speculum prae oculis non forent praefixa rerumque praecedentium notitia carendum foret, belluinam plane ageremus vitam, qui *a)* in diem viventes, nec quod *b)* ante pedes est vident, nec de praecedentibus meminere. Hinc omnium seculorum tam anxia rerum delineatio, quas posteritati commendantes lapidibus, aeri et metallo inscripsere. Quid quod ipsus sol, luna, stellae, dies, nox, terra, aër et quicquid homo videt, historiam referunt, ut horum omnium ministra homo velut speculo invitatus, naturae mutationem, temporis maturam praesentiam agnoscat; unde et sacrae literae Assuerum, historiarum lectione delectatum, anteactarum rerum notitiam ad Mardochaei Judaeorumque omnium salutem ipsis ex archivis Medorum hausisse referunt.[2] Unde liquido constat, abbas praestantissime, salutarem, utilem et praeter modum necessariam homini literarum esse scientiam, quam tu pro viribus studiose prosequeris, plus praestaturus, ni et difficiles motus rerumque omnium summa turbatio mentem distraherent tuam. Attamen Mecaenatem integrum te literarum amatoribus praebere nunquam desinis.

Hac nostra extemporaria opella tuis votis satisfaciens, nostrorum abbatum vitas pias et christianas nostro stilo exaravimus, ut et Tua Dignitas haberet, quos velut praecedentia lumina sequeretur. Hi nempe fuere, qui Lidlomense monasterium ingenti fervore, zelo, studio et industria huc usque promoverunt, ut posteritati de religione et supersubstantiali necessitate prospicerent, quorum virtutes aemulatus, haud posteriores cum illis in regno coelesti partes consequeris. Habes exacta in his pietatis vestigia: in abbate Hoyteto verae religionis exempla, in Eloco constantiae, in Tetardo tolerantiae vestigia, in Joanne Keppelio omnium virtutum absolutissimum exemplar, quem et nomine refers et pietate, sperabimus.

Has nostras, nostra Minerva rudi, crassa et insipida, lucubrationes, Tuae Dignitati dedicatas, bono et grato tum tuis meisque omnibus animo excipias oro et obtestor. Vale, abbas pater plurimum dilecte.

---

a) Hs.: quae; *b) Hs.: quid.*

1 Terentius, Adelphi, Act. III, Sc. III. 2 Ester 6 : 1—3.

Datae Menaldom IV nonas Octobris anno redempti orbis 1575. *a)*

ABBATES IN MARIENGAARDE.

b) Anno *c)* Dominicae incarnationis 1163 conventus D. Virginis Horti Mariae fundatur a venerabili Deoque dilecto viro Frederico, Feykone pastore ecclesiae in Hallum. Hic natus fuit in pago praefato honestis parentibus, Dodone patre, matre vero Siburga (Sybrich). Orbatus patre *d)* a matre vidua honeste educatus, jactis Hallemii primis *e)* literaturae fundamentis, Monasterium Vestphaliae studiorum gratia profectus, et pietati et literis plurimum addictus fuit. Frequentius monasterium Insulae S. Mariae [1] ordinis Praemonstratensis accedens, coenobitarum pietate vitaeque puritate motus,ipsam ordinis praefati vim et disciplinam amplexus, mirum in modum studuit promovere. Redientem *f)* igitur Hallemium, D. Feyko pastor senio confectus, juvenis probitate motus, ipsum suis *g)* sumptibus magnoque studio sacerdotem curavit consecrari, tantam in ipso virtutem conspicatus, ut ipso defuncto merito succedere dignus haberetur, quod et postmodum contigit: ipso nempe fatis concesso, communi voto Fredericus pastor designatur. Hac dignitate sublimatus; necdum illa ordinis pietatisque seminaria,olim imbibita,animo exciderant.Igitur quo pacto[cum *h)*]

---

a) add.: Tuus per omnia obsequentissimus Sibrandus Leo pastor in Mennaldom.

b) In B volgt nu:
De origine candidissimi ordinis Premonstratensis.
Anno redempti orbis 1120 tempore Honorii secundi pontificis Romani, Norbertus Lotharingus genere, divitiis atque facundia clarus, sacerdos relicta seculi pompa ordinatus, Magdeburgensis ecclesiae canonicus existens, divino spiritu vocis instar raptus, verbo predicationis institit; nudus nudum sequitur Christum; quorundam etiam religiosorum moribus exploratis, sumpto habitu candido, internam mentis puritatem, vitaeque innocentiam declarans, vitam inauditae austeritatis assumpsit. Per aliquod tempus nudis etiam brumali tempore incessit pedibus. Non destitit verbum Dei spargere, animas Christo lucrifaciens. Ab Honorio benigne exceptus ordinis confirmationem premonstratensis quam flagitabat digne consecutus est. A Calixto commendatur Bartholomeo Episcopo Laudensi, quo adiutore in pago Premonstratum dicto divinitus inspiratus resedit ibique solitariam et religiosam vitam agens, multosque fratres colligens, regulam Sancti Augustini suscepit. Vide Vincentium in Speculo, Nauclerum generationem 38, [nl. Vincentius Belvacensis, Spec. Hystoriale, Argentorati 1473, II 229. Joh. Nauclerus, Chronicon, ed. 1516, II gen. 38.]
Het opschrift luidt bij B aldus:
De Fundatione Horti Divae Virginis Marigaerd.

c) Virginei partus.

d) add.: in ipsa adolescentia;

e) grammatices; f) Hs.: rediens; g) add.: propriis; h) Niet in het hs.

1 De abdij Mariënweerd nabij Kuilenburg.

id quod pectore dudum presserat, re tandem praestaret necdum ob varia hominum tumultuantium bella, caedes et latrocinia, ecclesiarum prae nimio furore inflammationes videret, homines tandem gravi aeterni judicii poena denunciata cepit monere, instare, praeterque modum hortari ad resipiscentiam, paratam omnibus salutem, dummodo posthabitis carnis delitiis, fraude, invidia, belli fomite actaque de prioribus poenitentia ipsum Christi vestigia incedentem imitarentur.
Hac verborum vi, sacro cooperante pneumate, hominum animos sic commovit, ut plures et genere nobiles factorumque fortium insignes, posthabito mundo, in ecclesia Hallomensi sumpto habitu candido monachatum professi, ipsius subderentur ordinisque disciplinis. Horum praecipuus Goslicus ex Goslinganis[1] nobilibus extitit. Hic relicta ex consensu uxore et liberis omnique substantia, se totum Christo, vero zelo incitatus, obtulit. Hunc Vibrandus animi ferocia, audacia, gloriaque belli clarus familiae Camminganae *a)* ex Blya[2] aemulatus, idipsum praestat. Fredericus horum confluxu quotidianisque incrementis fervidior factus, secessum parat, locum aedificandi monasterium decernit. Quod dum per se utpote destitutus opibus efficere nequit, nobilissimae matronae Sju, matris *b)* Regneri cognomento Magni, nobilis de Markela, [3] praesidio et munificentia adjutus [est] *c)*. Cui et honesta matrona Gertrudis ex Dresom[4], cognata Aesgonis et Kemponis Cammingani a Blya *d)*, accessit, eandem praestans in conferendis opibus gratiam, quam Sju praefata. His velut patronis stipatus, vir Deo dilectus anno 1163 novam erigit aediculam sacram, D. Virgini Sanctoque Joanni Evangelistae *e)* consecratam, primumque in ea ipso exaltationis sanctae crucis die [5] sacrum celebrat.
Inter reliquos, pietate praestantes, ordinis amplectendi dulcedine captos, tres simul fratres germani ab ipso recepti praetermodum religione fideique ardore proficiunt. Horum primus Tako con-

a) *In margine bij Gabbema: Kempinghanae;*
b) *Renici;*
c) *Overgenomen uit B.*
d) *add.: unde Cammingani Kempingani;*
e) *consecrandam;*

1 In de Gesta p. 30 heet hij: Godescalcus.
2 Blija bij Dokkum.
3 Merkla ten N.O. van Hallum, niet ver van Jousumburen, zie D. Cannegieter, Merkla, Vr. Fries, 1886, 309.
4 Driesum bij Dokkum.
5 14 September.

cessa a D. Frederico venia *a)* abiens, ipsemet collegium creat virorum Christum imitantium.
Ex huius sacra congregatione fundatores ordinis Praemonstratensis in Dockum ad S. Bonifacium, eiusdemque ordinis excitatores in Translavicana terra ditionis Groninganae, Merna [1] dictum, loco mari contiguo, extitere.
Structa nova aede sacra additisque aedibus receptui commodis *b)*, religionis sollicitudine magis accensus, assumpto priore novo Alardo, Takonis nominati fratre, Steinfeldiam ditionis Eiflianae properat. Re cum abbate, tunc temporis praeposito, cummunicata, ab ipso quaecunque ordinis instituta impetrat ; concesso ex suis priore Hermanno, Colonia domum rediit.
Accrescente in dies virorum faeminarumque multitudine et quod locus pro temporis ratione satis angustus foret, minusque tutum utrumque sexum habitare simul, ne res tam pia et ardua aut Sathanae instinctu pravorumque hominum calumnia suo splendore fraudaretur, locum exaedificandi sanctis virginibus coenobiolum impetrat in Bethleem [2], quo erecto illas evestigio simul transfert. Precio conductis viris doctis, piis et honestis, illas in religione, doctrina cantuque ecclesiastico erudiri *c)* gnaviter curat. His pietatis operibus pius pater intentus, anno suae praefecturae decimo quarto aegritudines molestas vitaeque finem sentiens, Bethleemo domum rediens, sacro in Hallom celebrato, in ipso suo coenobiolo praesentibus omnibus diem claudit extremum. In aedicula, ab ipso exstructa, eminentiori sarcophago tumulatus quiescit anno Domini 1175. [3]

Ento abbas II.

Friderico coenobiarcha primo defuncto, communi fratrum electione sufficitur D. Ento [4] abbas secundus.
Hic summa cum laude annis octo praefuit. Ampliandi monasterii percupidus, ubi videt religiosorum numerum, ardore coelesti accensum, in dies crescere, sicut locus parvis initiis

---

a) abiit et ex proprio collegio a se creato duo alia instituuntur eiusdem ordinis monasteria, unum in terra translavicana Merna, alterum in Dockum ad S. Bonifacium.
b) add.: sic ut plurimorum essent capaces.
c) Hs. erudidiri ;

1. De Marne, N. W. van de prov. Groningen.
2 Bethlehem, Z.O. van Oudkerk, ten N.O. van Leeuwarden.
3 3 Maart, zie Gesta p. 54.
4 De Gesta hebben : Intetus.

occeptus vix capax omnium foret, summo studio maiori ambitu ipsum auxit. Templum novum ingenti opere a fundamentis erigens, lapidibus destitutus, Daventriam profisciscitur lapides tophinos [1] montium visceribus erutos comparaturus. Crumenam nummis distentam, casu in ipso Rheno fluvio rapidissimo amissam, aut Deo Maximo, aut quod res sic ferebat, miraculose recipit. Hos Daventria per Ysulam vectos Frisiam deduxit, politos templo addidit, summaque diligentia ipsam sacram aedem maximam, ea qua videmus forma tetrangulari, ad culmen perduxit.
Tandem Deo gratus animam ipsi Creatori reddit, *a)* praefecturae anno 9 *b)*, Dominicae incarnationis 1184, tertio nonas Sepembris [2].

Herbrandus abbas III.

c) Herbrandus, forsan Gerbrandus, vir doctus, pius et prudens, suae fratrumque salutis admodum sollicitus, octavo sui muneris mense in Domino moritur, anno 1185 quinto nonas Septembris [3].

Joannes abbas IV.

D. Joannes, honestis natus parentibus, D. Gerbrando defuncto succedit. Vir omnibus modis laudabilis, qui monasterii honestati consulens, quicquid *d)* aut temporis brevitate per praefatum D. Gerbrandum morte preventum aut aegritudine ipsius perpetua intermissum fuerat, summo studio exequutus est.
Monasterium suis terminis conclusum simul cum aede sacra consecrari curavit ab episcopo Trajectensi anno 1190. Hic moriens venerabilem patrem D. Syardum virtutibus conspicuum sibi in officio subsequi postulat anno 1194, XII kalendas Julii [4].

Syardus abbas V.

Syardus vir summa animi pietate inter reliquos Frisiae totius clarus, D. Joanni succedens, virtutibus piisque operibus omnium in se favorem excitat. Nunc et mirum in modum monasterii

---

a) add.: collectis omnibus;
b) Hs. A: 8; *c) Gerbrandus;*
d) perpetua Ioannis (door een andere hand verbeterd in Gerbrandi) valetudine (hs. nelutidine) adversa........ intermissum fuerat;

1 Tufsteen.
2 3 September.
3 1 September.
4 20 Juni.

structura crescit, opem ferentibus ipsis quorum intererat, viri tanti favorem et gratiam consequi. Cum fratribus simul refectorium quotidie intrans iisdem utitur eduliis, nec lautioris quicquam admittit. *a)* Imo novitiis aliquando datum constat, quo facto fratrum in se amorem summopere concitavit. Nudis pedibus diurna nocturnaque sacra celebrans, omnibus perpetui in Deum Optimum Maximum fervoris exemplar extitit, nec chameuniis humique dormitionibus frequenter abstinuit, unde et summae per Frisiam totam aestimationis existens, multorum animos ad ditandum suis monasterium donationibus commovit. Sylvani [1] nempe, quorum tunc magna in cespitum fodinis potentia fuerat, summo sancti patris amore capti, *b)* totum pagum in Backafeen [2] ipsi ultro offerunt, *c)* ubi evestigio ab ipso ad sacra invitati et in lege summi Dei eruditi; ecclesiam ipsis erigit, cui D. Virginem tutelarem praeponit, quam et Mariae Curiam appellari voluit.

Ad prohibendam maris salsi inundationem, frequentius ventorum aquilonarium vi tumescentis, ipsis suis fratribus astans, *d)* sumpto ligone ad summam lassitudinem suam laborare haud destitit.

Quoties ad monachorum suorum externas possessiones, quas garangias vocant, iturus erat, magnas pauperum catervas ipsum sequentes habuit, quibus vera charitate plenus, prius mensam parari et sterni curavit, ipso etiamnunc ieiuno praestolante. Tantus in ipso divinae contemplationis fervor flammabat, ut ad quasvis occasiones supernae dulcedinis memor, fratres sacellanos praesentes ad similem mentis splendorem hortaretur. Choreas *e)* virginum in Jeslum [3] suis comitatus fratribus praeteriens pauloque a via publica deflectens, interpretatus est Angelorum in coelo tripudium [4], *f)* longas nimirum in itinere series contexens, quantus sit dulcor coelestis, quantum gaudium et exultatio eorum, qui

---

a) Et si quid huiusmodi allatum esset, novitiis ab illo datum constat;

b) latissimos agros;

c) eo profectus novam capellam, Mariae Curiam ab ipso nominatam instituit;

d) haud dedignatur restaurare agros marinos;

e) om.: virginum;

f) longam habet de celestibus spirituum choreis, tripudio et exultatione angelorum orationem, quanta celitum leticia, ubi quis spreto mundo Christum sponsum sequitur;

1 Bewoners der Zevenwouden.

2 Bakkeveen, aan de Oostgrens van Friesland.

3 In Ferwerderadeel ten W. van Dokkum; niet Jellum, vgl. Gesta p. 120 noot 2.

4 Jesaja 6:3.

spreto mundo Christum sponsum sequuntur, quemadmodum docte canit ecclesia: „sponsas decoras gloria, sponsisque reddis praemia"[1]. Unde et Dominus huius indefesso fidei calore delectatus, *a)* ipsum variis decorasse miraculis proditum est. Cursu vitae feliciter acto, praefecturae anno 37 *b)* animam a Domino receptam, soluto corporis ergastulo, laeto vultu laetioreque conscientia Domino suo reddit, anno salutis 1230 ipsa nocte S. Brictii. [2]

Sibrandus abbas VI.

Coenobitae summo dolore ex obitu piissimi patris Syardi adfecti, accersito D. Syardo abbate Lidlumensi, D. Tadone abbate in Dockinga [3], invocata Spiritus Sancti gratia, autoritate D. Macharii Steinveldensis abbatis communi suffragio eligitur Sibrandus, qui ab electione a praefati Macharii legatis designatis, D. Godschalco et Reynero subprioribus, pleno jure confirmatur. Contigit ipsa electio in festo S. Luciae Virginis [4].

Erat Sibrandus corpore admodum ponderoso, pingui et distento, quod ipsi in obeundis sui officii muniis summam difficultatem peperit. *c)* Variis intentum negociis, coegere sacellanos ipsum assumere plures, ipsi velut vicarios plurimae religionis promovendae curae.

Huius nempe temporibus de jurisdictione ecclesiastica, de quibusdam quoque agris summa contentio fuit abbati Emoni, primo fundatori monasterii Floridi Horti in Vitte-Virum, cum Herderico praeposito primo in Sciltvolda [5], viro potenti *d)* interque reliquos Groninganae ditionis nobiles Fivelgoniae, Hunesgoniae *e)* territoriique Dammensis [6] praecipuo. Sibrandus abbas primarius, ab Emone ad dirimendas lites vocatus, eo proficiscitur. Fit plurimorum abbatum et procerum ecclesiasticorum, nobilium, legati episcopi Monasteriensis, Gayconis avunckli praepositi, praedivitis in Fermssum[7], conventus Dammis. Uterque accersitus, quisque summa diligentia ad-

---

a) *multam ipsi miraculorum gloriam concessisse memoratur;*
b) *Hs.: 36.*
c) *quamobrem, variis intentus negociis, plures sibi sacellanos adiungere cogitur;*
d) *et divite, Groninganae ditionis nobiliori;*
e) *et Reydense territorio;*

1 Regels uit een kerkhymnus in het Breviarium Romanum, Commune Virginum, Ad laudes, met den beginregel: Jesu, corona Virginum.
2 12 November.
3 Dokkum.
4 13 December.
5 Schildwolde, tusschen Sappemeer en Delfzijl.
6 Appingedam.
7 Farmsum bij Delfzijl.

hibitis testibus examinatur. Rei veritate comperta, Herdericus succumbit. Damnatur restitutionis, atque ob proterviam et rebellionem publice excommunicatur. Postmodum submissi ex primatibus ipsum Sibrando reconciliant ; rebus dispositis, ad domum propriam cum suis revertit.

Collegii sacri doctorum virorum fama ubilibet gentium vulgata, multos ad conferenda ex suis donaria allexit. Unde ex Hollandia plerique mediam insulae Marken, ditionis Hollandicae e regione urbis Amsterodamensis, partem dono datam [1], reliquam centum libris monetae Hollandicae, *a)* industria Boltonis oeconomi et sacerdotis *b)*, Ulbodi de Finkom [2] conversi collectis, a nobilibus de Persyn Nicolao et Joanne hanc mercatus est. *c)* In hoc pietatis studio fervens, imposito, qui agros colerent, pascua pecoribus plena curarent, conversorum sodalitio aediculam sacram parvam, Mariengardam dictam, erexit ; ex fratribus canonicis, qui a sacris esset, praefecit.

Accidit huius temporibus memorabilis clades militum episcopi Trajectensis Ottonis ex illustri comitum Lippensium familia. Hic pro defensione juris decimani ecclesiae Trajectinae contra Drentanos, suas ex omni agrorum fructu decimas negantes, justo cum illis certamine confligens, cum omnibus suis ad internecionem ferme deletur [3]. — Quo in loco postmodum re cum Florentio Hollandiae comite eiusque fratre notho Ottone, succedente in pontificatu, pacificata, monasterium sacrarum virginum ordinis S. Benedicti, Assen nuncupatum, propriis sumptibus erigere certisque agris annuis quoque redditibus ditare coacti sunt[4]. — Quin et Ulbrandus canonicus Hildesimensis novus electus episcopus, industria comitis de Oldenborch fratris, habita omnium ordinum Frisiae totius collectione, modum vindicandae caedis reprimendaeque audaciae Drentonum obtinendi juris ecclesiastici investigans, proelium rursum decrevit, crucemque sedis Apostolicae autoritate praedicari, variantibus animis, quod non aeque omnes forent infensi Drentonibus nec aeque faventes episcopo. Decreto bello crux praedicari praecipitur, ut huius praedicationis terrore coerciti hostes colla submitterent jugo ecclesiastico. Drentones ex illata clade priore animosiores facti, maiori confidentia, Rodolpho

a) a prudenti oeconomo fratre Ulpio de Fintiom collectis;
b) Hs.: sacercodicis;
c) quo facto ediculam sacram, Mariae curiam ab ipso appellatam, cum aliquot agriculturae praeficiendis conversis comisit et erigit;

1 Corrupte zin, misschien te lezen: dederunt.
2 Finkum, ten N. van Leeuwarden.
3 Slag bij Ane (28 Juli 1227).
4 Sibr. verwart het Benedictijnerkl. Mons S. Mariae bij Hasselt (gest. 1233, Obk. v. Gron. en Drente, 94) met Mariencamp, Cist. ord. bij Koevorden, later te Assen (l.c. 119, 240).

Coeverdiensi castellano duce, *a)* semet armatos episcopo obiiciunt. *b)* Sua in certamine vafricie usi, paululum retrocedentes, hostem acriter insequentem summo discrimini in loca paludinosa, ceno lutoque tenaci oppleta iniiciunt. Hic velut laqueis inextricabilibus capti, a circumstante hoste trucidantur. Inter reliquos Hesselinus decanus Oestergoensis, Sibrando plurimum dilectus, captus veniam precatur, in mulctam auri copiam militibus promittens; a tergo accedens rusticus sublato baculo nodoso illisoque capiti excerebravit ipsum, hoc contumeliose addens: „Jam cuilibet ex tuo munere aequaeva pars contingit." Hujus cadaver ad monasterium delatum, honorifice sepelitur. Reliqui fuga salutem querentes, variis itinerum ambagibus usi evadunt. *c)* Rodolphus suae in episcopum perfidiae poenam luens, cum Heynone robusto comite captus, resectis capitibus rotis impositi volucribus exponuntur [1].
Anastasia illustrissima Pomeraniae dux, abbatis Ottonis in Belboech Castri D. Petri[2] pietate mota, ipsum abbatem Sibrandum accedere jubet, animi sui sententiam explicare praecipiens: in animo ipsi esse ex haereditate paterna concesso loco, cui a rubo nomen erat, sanctis virginibus nostri ordinis monasterium erigere velle, utque huic suo instituto sumptis ex monasterio Bethleemitico virginibus ipsi submittat, quas huic novo collegio, cui ipsamet dux commigrare decreverat, imponat pro loci temporisque necessitate. Abbas hoc foeminae in Deum fervore pietatisque zelo delectatus obsequitur. In Bethleem profectus, prolixa oratione habita, illas ad obsequium hortatur: sanctum esse opus, christianum, pium et coeleste, et Christo et patribus obtemperando, ipsius cultum promovere, ad honorem Dei novas colligere familias, sub Christi et D. Augustini regula Deo militantes. His aliisque piis monitionibus lachrimulas multis extorsit. Tandem quotquot erant numero admodum copioso et frequenti sese obtemperaturas promittunt; ipse ex omnibus delectum habeat, quas profectioni aptas norit. Eliguntur ex praestantioribus decem: in primis Anna ex nobili familia de Markelen, neptis Renici *d)* laudati clarique de Markelen, cognomento Magni, cuius meminimus in Frederico

---

a) *Heynone robusto ductore armata acie episcopo semet obiiciunt.*
b) *Calliditate usi, regressum simulant, quousque hostem;*
c) *Rodolphus et Heyno postmodum capti decollantur, rotis iniecti volucri exponuntur. Sic meritas perfidiae poenas luunt.*
d) *Vestringa ex Vestergoa;*

1 Slag bij Bakkeveen (17 Sept. 1232). De bijzonderheden slaan op den slag bij Ane (vgl. Quaedam Narracio de Groninghe, etc.; ed. Hist. Gen. Werken N.S. 49, 1888, p. 43).
2 Belbog, Praemonstratenser klooster bij Treptow aan de Rega in Pommeren.

abbate primo, Sibriga, abbatis Ottonis soror, Elske Groningana, Eets Leovardiana, Tett Marnensis, Tetta ex Vestringis (Vestergoa) — sic dicta, quod tempore illo ob maris interluentis *a)* fretum Frisia foret bimembris, modo maris recessu in novam terram ex alluvione mutata, coierit — Margareta Groningensis et altera eiusdem oppidi et nominis, Winna de Optvijsel[1], Ints, soror *b)* Gilderdi prioris in Dockum. Hae simul navibus impositae, abeuntes magnum planctum et fletum excitant, quas residuae manentes nunquam se visuras *c)*rursum sperarent. *d)*Hamburga felici auspicio Slavoniam appulere, ab Anastasia summa humanitate exceptae. Divisis utroque filio ducatus Pomeraniae provinciis, ipsa concomitata, Rubum [2] adeunt, summa humilitate ordinis rigori semet submittens.

Summa huic Sibrando in instituendis doctrina et eruditione sacerdotibus cura fuit. Accersito quodam magistro Frederico, prae caeteris Frisiae literaturae candidatis conspicuo, ipsum dato stipendio canonicis praeficit atque in re literaria, erecta schola in monasterio publica, *e)* recte instituere praecipit. Post lectionem pomeridianam, quae maiori parte constabat interpretatione poetarum: Virgilii, Ovidii, Sallustii, Ciceronis, Terentii et Horatii, sumpto prandio ecclesiasticos praelegi jubet : Ambrosium, Augustinum, *f)* Psalmos Davidicos, ut lectione utraque instructi, rem theologicam haberent excultam [3]. Aperta schola publica, magnus ad ipsum Fredericum juvenum erudiendorum concursus extitit. Ex Gryn [4] oppidulo ad ostia Flevi fluminis juvenes instituendi postmodum sacris initiantur, ut in sequentibus patebit.

His pietatis operibus perpetuo intentus, anno ab incepto munere octavo, redempti orbis 1238 XII Calendas Septembris [5] vitam morte commutat.

---

a) ostium;
b) Jeldardi;
c) in vita hac;
d) Hamburgam ingressae Sclavoniam proficiscuntur;
e) instituendae iuventutis curam illi committit, ante meridiem ethnicorum, poetarum, historicorum audita lectione, sumpto prandio...... ;
f) et Hieronymum.

1 Twijzel, Z.W. van Buitenpost.
2 Praemonstratenser vrouwenklooster, Rubus S. Mariae genaamd. Zie K. Hoogeweg, Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern, Stettin 1925, II 758—769.
3 Deze lezing wijkt geheel af van die der Gesta, p. 173.
4 Grind, tusschen Harlingen en Ter Schelling.
5 21 Augustus.

Jaricus abbas VII.

a) Jaricus pastor ecclesiae in Gryn defuncto Sibrando vocatus, ut futurae intersit electioni; misso per nuncios ad hoc ex Horto destinatos priore fratre Petro ab Steinveldensi abbate, sene admodum Machario, ad aedem capitularem conveniunt omnes. Habita a Petro viro docto oratione longa, docta et pia ad electionem unanimem cohortatus; suffragia colliguntur. His visis communi voto eligitur Jaricus, suo seculo literis exquisite cultus, *b)* doctrina praestans, qua sibi ad dignitatem oblatam facile paravit accessum.
Pastor aliquando in Hallum existens, magistri Frederici, a venerabili D. Sibrando ad instituendam pubem conducti, lectionibus quotidie interfuit. Magnis adhibitis laboribus, ingentem sibi paravit eruditionis consequendae spem, quandoquidem talibus concedebatur uti praeceptoribus. Sibrandi autoritate in *c)* Grynd plebanus destinatus, juvenes civium ad pietatem cohortatus, publico scholae moderatori tradidit erudiendos. Videns et illud ex voto haud satis succedere, assumptis quos delegerat scolasticis, traiiciens reddidit Tammoni novitiorum praefecto, qui ipse quondam ecclesiae in Wartna [1] pastor, relicto mundo, ordinem susceperat Praemonstratensem. *d)* Horum praecipui fuere Theodericus, qui et postmodum abbas electus, *e)* Werp, hic deinceps praepositus Sepulchri S. Mariae in *f)* Feencloester [2] Syardus caeterique. Jaricus eo quo praefuit tempore de studiorum laboribus nihil remittens, apium instar sacra omnia perlustrat, suisque studiis quaeque applicans, commentarios manu scriptos, modo tempore iniuria amissos, in Canticorum Cantica composuit. Stilo admodum facili usus, quemvis lectorem mire adfecit, suo

---

a) Venerabili D. Sibrando defuncto Steinveldiam mittunt, qui abbatis Macharii nomine electum presideat. Ille submisso D. Petro electionem maturandam censet. Hic collectis omnibus longam orationem latinam et doctam profert qua ad concordiam hortati, communi suffragio idoneum abbatem eligerent. Cenobite deliberatione habita ingenti animorum consensu D. Jaricum oppidi in Grijn abbatem salutant.

b) nec poeseos ignarus;

c) Grijn;

d) Ex scolasticis;

e) Verpius;

f) Buvencloester;

1 Wartena, O.Z.O. van Leeuwarden.

2 Het klooster Sepulchrum S. Mariae is niet Veenklooster (Mons Olivetus), doch Buwe-klooster. Zie Vita Idzo Hermana (1287) in Abb. Lidlum.; J. Reitsma, Stichting van Buweklooster, Fr. Volksalm. 1884, p. 103; A. J. Andreae, Oudheidk. Plaatsbeschr. van de gemeente Kollumerland etc., Kollum 1885, II p. 21.

ludens ingenio Christi et ecclesiae varia recenset pericula, *a)* dum hanc luctantem in spinis, in hortis, in sylvarum abditis, petrarum cavernis, montium latebris, leonum cubilibus *b)* commemorat. Edidit vulgata lingua *c)* homilias, singulis diebus Dominicis concionatoribus neophitis admodum convenientes. Prospicit praeterea sibi de insigni pietate viris *d)*, prioribus, quos et ecclesiae et fratribus velut luminaria ad omnem cultum divinum praecedentia designaret. Fratre Thoma ob senium corporisque ex gravedine debilitatum absoluto, substituit ille Tziardonem, insigni nobilium familia Bernarda natum. Ex huius fratrum Verponis, Feykonis, Buvonis prosapia fundator extitit Buvo monasterii Buvencloester, ut infra clarius.

In profesto Exaltationis S. Crucis [1] cuiusdam causae investigandae ab sede apostolica ipsi velut commissario commissae gratia in Jelsum [2] pago villae Leovardianae proximo pergens, gravi aegritudine corripitur; qua ingravescente in dies, sicut nulla convalescentiae spes superesset, anno sequenti missa legatione Praemonstratum pro impetranda praefecturae absolutione, causa committitur D. Joanni abbati Insulae S. Mariae. Hic veniens in itinere salutato abbate Bernense [3] ipsum una adducit. Ubi ad monasterium est ventum, accersito D. Sibodo abbate Lidlomensi, ipso D. Benedicti die [4] convocatis omnibus aedem capitularem ingressus, de Jarichi petita absolutione verba facit. Jaricus vocatus, prae nimio languore valde debilis, collectam synodum ingreditur. Facta dicendi venia oratione docta et languida, quod obnixe rogabat, impetrat. Brevi intervallo postea in mense Junio decimo Kalendas Julias [5] anno salutis 1240 moritur; ante gradus sanctuarii sepelitur.

Jelgerus abbas VIII.

His rite dispositis de novo abbate eligendo deliberatur. Collatis

---

a) dum in persona sponsae hanc in spinis;
b) add.: leopardorum receptaculis luctantem commemorat;
c) om.: homilias — convenientes;
d) quos prioratus honore exornet, quod horum opera cultus constaret divinus. Inter reliquos priores D. Tziaerdo Bernaerda insignis extitit, huius stirpe Buvo procreatus dicitur, qui monasterii Buvencloester primus fundator commemoratur.

1 13 September.
2 Jelsum (Leeuwarderadeel), ten N. van Leeuwarden.
3 Bern, Praemonstratenser abdij bij Heusden.
4 21 Maart.
5 22 Juni.

suffragiis omnium consensu Jelgerus ordine diaconus *a)* eligitur. Quae electio, tametsi fuerit univoca et concors, attamen murmure non caruit eorum, qui et aetate et ordinibus maiores viderentur, quorum supercilio huius perquam humili modestia est subventum. Erat hic Jelgerus vir summae prudentiae rerumque multarum notitia clarus. Abbatis Sibrandi sacellanus, ob res arduas procurandas in Franciam ad generale ordinis Praemonstratensis capitulum missus, sua dexteritate, probitate et humilitate multorum in se convertit animos, frugi bonam spem post se relinquens omnibus abbatibus in capitulo existentibus. Impetratis iis, quorum causa legatus missus fuerat, se abbatis Cussiacensis [1] Conradi notitiae et familiaritati inserit. Abbas Jelgeri sodalitio delectatus, benigne excipit et dimittit. Rediens, sua legatione feliciter functa, magnam apud suos gratiam consequitur.
Erat Jelgerus honesta familia de Jelgerahuysum [2] natus: pater Edo Jelgera de Jelgeraburen, mater vero Baucka, matrona nobilis *b)* filia Vibrandi, viri potentissimi de Kempingaburen [3], soror Dodonis Kempinga, viri ob pietatem vitaeque probitatem sui temporis inter reliquos Frisiae nobiles clarissimi. Hic Dodo concionibus sacris magistri Oliverii, canonici Coloniensis [4] excitatus, cum reliquis crucesignatis pro recuperanda terra sancta bis traiicit mare Mediterraneum et Syriacum. Tertia vice assumpto secum cognato Tjardone in itinere feliciter moriens, Tetardum remisit, qui rediens monasterium Horti D. Virginis ordinis disciplinae subiicitur. Dodo duos reliquit filios, *c)* Vibrandum (Vibe) et Kemponem. Vibo insigni candore plurimum dilectus, ducta uxore Sass de Helbada [5] sine prole moritur. Kempo ducta fratris privigna Hack, numerosam reliquit sobolem. Horum avunculus Sydachus (Syds) abbas Clarecampensis [6] extitit. — Hic Jelgerus

---

a) designatur ;

b) que soror Dodonis Kempinga viri ob insignem probitatem inter reliquos Frisiae nobiles clarissimi, huis (sic) Bauck pater Vibrandus potentissimus de Kempingaburen extitit ;

c) om. : Vibrandum ;

1 Cuissy, één der vier voornaamste abdijen van de orde. Zie Miraeus, Ord. Praem. Chron. p. 11.

2 Een buitenbuurt van Oud-Leeuwarden (vgl. Register van den Aanbreng v. 1511, Leeuw. I p. 3), evenals Jelgeraburen. Zie W. Eekhoff, Geschiedk. Beschrijving van Leeuwarden, Leeuwarden 1846, I 183.

3 Gedeelte van Oud-Leeuwarden, Reg. v. d. Aanbreng, p. 8 (Kempema—Espel), vgl. Eekhoff, l. c. p. 101. Niet op Ameland (Gesta p. 189 noot 3).

4 Olivier van keulen kwam als kruisprediker in Friesland omstr. 1214 en in 1223.

5 Zate onder Ternaard, ten N. van Dokkum.

6 Klaarkamp, Cist. ord., Z.W. v. Dokkum.

abbas electus, *a)* instante festo Paschalis Monasterium Vestphalae et Osnabrugum transiens, recta Myndam petit; pridie Paschae sacerdos consecratus, ab episcopo Trajectensi Ottone, *b)* comitis Florentii Hollandiae fratre notho, recens electo at necdum inaugurato [1], misso ex sacellanis suis dimissorias indeptus literas, ab eodem abbas consecratur. Rediens sua praesentia rebusque feliciter confectis summum gaudium excitat. Ipso die S. Joannis ante Portam Latinam [2] primum baculo pastorali sacrum celebrans, sub ipso sacro multa ex auro et argento a matronis nobilioribus utriusque Frisiae, Oester- et Vestergoe, donaria recipit ; tantus omnium erat in viros Deo deditos favor et studium.

Incidit huic cum Sydacho (Syds) abbate Clarecampensi, de quibusdam pascuis paludinosis simultas. Haud longe a monasterio virginum in *c)* Gernaerd [3], quod et Nazareth dicebatur, extat *d)* villula Suanvirth [4] dicta. Huic adjacet possessio abbatis Horti dicta *e)* Popevir. Villam inter atque possessionem extat lacus *f)* Widemer [5] dictus, duabus fossis in publicam fossam Ee sese exonerans. Lacus quondam *g)* aqua plenus nihili aestimatus, ab antecessoribus colonorum Horti in Popavir absque ullius interpellatione possidebatur ; temporis progressu aquarum recessu, arundine succrescente tandem gramineus fit totus. Coloni Nazaretici in Suanvirth, avaritia ducti, *h)* et ipsi invadunt, praeoccupantes, si quae de praedictis aut vi aut possessione injusta consequi possent. Re altius considerata, quantumque commodi ex lacubus monasterio accedere posset, misso Geroldo fratre converso, omnem arundinem cum suis demeti plaustrisque imponi et avehi

---

a) *ipsa sancta Paschae vigilia ;*
b) *om. : comitis — notho ;*
c) *Gernard ;*
d) *villa ;*
e) *Poppavier; in margine bij A: Poppingavier.*
f) *add. : paludinosus modo campus at gramineus Vidameer ;*
g) *piscosus ;*
h) *ulterius progrediuntur et arundinem resecant et demetunt. Abbatiae Horti illud conspicati, excitato clamore illos prohibent. Ipsi nihilo secius pergunt; fit conclamatio, conveniunt abbates, examinantur testes, res per arbitros componitur : Nazareiticae lacum obtinent, Jelgero agri redduntur monasterio proximi cum decem monetae iustae libris.*

1 Dit slaat niet op Otto, die reeds sedert 1233 elect was, maar op Jelger.
2 6 Mei.
3 Gehucht onder Hallum, ten N. van Leeuwarden.
4 Swaard of Zwaard, O.Z.O. van Finkum, ten N. van Leeuwarden.
5 Wijdemeer, voormalig meer in Leeuwarderadeel tusschen Zwaard en Gernaard.

praecipit. Id subodorati ex Horto D. Virginis fratres resistunt. Clamore orto fit concursus multorum. Uterque abbas in Gernaerd conveniens, causam totam viris committunt fide dignis, qui omnibus ad unguem examinatis, litem dirimerent. Rei difficultate moti, hi negotium omne rejiciunt in ipsos abbates. Etelgerus, vir omnibus modis humilis et modestus, transactione cum Sijds Clarecampensi facta, concedit Widameram Nazareticis. Hic acceptis decem monetae integrae libris et novam sub ipso monasterio Horti proximam recipit possessionem luculentam. Lites animo remittit.

a) Fuerat, ex simultate quadam Fridericus imperator Romanorum ab Gregorio IX Pontifice Romano excommunicatus [1] imperioque dejectus, interregnum annorum plurium. Romanus Pontifex de substituendo imperatore deque novo eligendo sollicitus, abbatem Cussiacensem, quondam Praemonstratensis[2], a sede Apostolica missum ad Daniae regem Waldemarum, ipsi imperii jura offert. Ille Frederici potentiam veritus, oblatum imperium rejicit. Hic Dania relicta Frisiam adiens, abbatem Jelgerum, veteri notitia summe dilectum, salutat[3]. Hinc Thuringiam transiens, Henrico Lantgravio [4] representat, qui Sedis Apostolicae motus autoritate in se recipit *b)*. Paulo post ex intoxicata chlamyde insigni ipsi ab Frederico simulate data, periit. Cunradus filius patri in imperio suffectus, postmodum feliciter imperat[5].

Rursum abbati Jelgero cum Sydacho abbate Clarecampensi nova oritur simultas. Jam tum in ipsis religionis exordiis satanas, invidiae avaritiaeque semina spargens, ecclesiam Dei turbare nititur. Extitit in pago *c)* Optvijsel, prope S. Augustini villam [6], vir *d)* haereditate paterna praedives. Hic, secum habita vitae anteactae computatione, suo spiritu ductus, Deo Optimo Maximo quantus erat semet dicare statuit. Monasterium propriis sumptibus in Wigera-torp ditionis paternae erigens, ex suo nomine *e)*

---

a) Abbas Cussiacensis Conradus, cuius supra meminimus, a sede apostolica missus ad Valdemarum, Daniae regem;

b) In dezen zin ontbreekt het object; *c) Tvijsel;*

d) Gericus quidam, celebs et dives. Hic mundi pereuntis gloriam altius meditatus, novam vitae institutionem meditatur. Monasterium......;

e) Gercksclaester;

1 20 Mrt. 1239. 2 Sc. ecclesiae abbas, vgl. Gesta p. 191.

3 Waarschijnlijk verwart Sibr. Leo twee abten van Cuissy, n.l. Conradus, die Jelger eens te Premontré ontmoet had, en Wilhelmus, die volgens de Gesta (p. 209) als gezant naar Denemarken gezonden wordt.

4 Hendrik Raspe, landgraaf v. Thüringen, aanvaardde in Mei 1246 de Duitsche koningskroon, die in Denemarken tevergeefs was aangeboden.

5 Reeds sedert 1237 Roomsch-koning, volgde Koenraad IV zijn vader na diens dood (13 Dec. 1250) op. Sibr. wijkt soms af van de Gesta (vgl. p. 209 n. 3). 6 Augustinusga, Z.O. van Buitenpost.

Gerickxclaester [1] dici voluit. Hinc Gerbrandum abbatem in Luinkerka [2] adiens, canonicorum regularium institutum expetit. Hic hominis levitatem metuens, tametsi per omnia statim non obsequeretur, additis promissis ipsum dimittit. Levi responso haud contentus, ipsum tergiversatus Clarecampum postmodum accedit. Sidachum abbatem salutat; animi sententia explicata D. Bernardi institutum postulat. Hic prudens et vafer, ex priore facto hominis mobilitatem considerans, ipsum rejicit nec admittit, facile rei eventum expectans. Tandem Jelgerum petit, lachrimis obtestans : modo ipsius tutelam suscipiat se suaque omnia suo subjecta fore imperio ordinisque instituto. Motus simulata hac pietate, Jelgerus Gerico duos fratres addit comites, Rippertum priorem, *a)* Geroldum sacellanum, quorum opera religionis cursus feliciter succederet. Eo facto in Gerkscloester ordinis modo Praemonstratensis numerosa multitudo confluit ad novum et pium institutum. Miro pietatis studio fervent omnia. *b)* Sidachus abbas Clarecampensis, instinctu Vibrandi cuiusdam decani in Oestergoe, sacrisque D. Bernardi initiati, rem altius contemplatus, oblatam quondam a Gerico provinciam repetit. Misso Monasterium [3] Vestphaliae nuncio, literas ab episcopo impetrat, quibus omne jus monasterii novi, ipsi quondam praesentati, conferretur. Abbas in Ludingkerka, intellecta re de Gerici ad Jelgerum accessu, omne jus, ipsi in illud competens, Jelgero datis signatisque literis concesserat. Sidachus sua calliditate fretus, Gericum conversum clam accessit, quem quovis vento leviorem largis promissionibus eo perduxit, ut praesente Christi corpore in ecclesia publice jurarit in regulam et institutum D. Bernardi. — Contigit eo tempore mori abbatem Belbocensem Ottonem. Vocatus Jelgerus eo proficiscitur. Omnibus dispositis abbatem Sigebodum substituit. Hinc monasterium virginum in Rubo accedens, salutat omnes, eas praeser-

---

a) Jelderdum ;

b) Gerbrandus abbas Gerici ex primo accessu ius omne Jelgero facile concedit. Sydachus vero instigante quodam Vibrando in Oestergoa ante ingressum monasterium decano oblatam quondam a Gerico provinciam repetit. Misso clam nuncio ab episcopo Monasteriensi collationis litteras obtinet, exinde clam vocato ad se Gerico homine inconstanti, largis promissionibus ipsum eo redigit, ut palam reiecto ordine Praemonstratensis in faciem ecclesie iurarit, se Barnardi institutum velle sequi.

1 Gerkesklooster, O.N.O. v. Bergum. Vgl. S. Muller Hzn. Geschiedk. Atlas v. Nederland, De Kerkelijke indeeling omstr. 1550, 's Gravenhage 1920, p. 536 noot 10.
2 Ludingakerk, ten W. van Franeker.
3 Achtkarspelen behoorde tot de dioecese Munster.

tim, quae ex Bethleemiticis supererant, a quibus multis lachrimis dimissus, rediit. — Interea temporis omni moto lapide, *a)* Sidachus abbas Gerici reliquorumque fratrum animos alio flexos, Jelgerum ipsis infensum reddiderat. Submisso statim a reditu Oentioene Folperda [1], nobili ex Vestergoa familia orto in Firdgum [2] ad mentis sanitatem ordinisque obedientiam *b)*, at ipsi schismate facto divisi, coire non potuerunt. Libertate omnibus per abbates concessa, — bimembrum nempe monasterium fuerat factum —, quod quisque vellet institutum, pro voto eligeret, pars in Gerico permanens, caeteri egressi, in pago S.Augustini amplam possessionem occupant, Praemonstratense institutum sequentes.
Claruit his temporibus Buvo, vir nobilis et opulentus *c).* Hic coelibem vitam ducens, Gericum aemulatus, *d)* monasterium affectat. Jelgerum salutans, explicata animi sententia paternitatem obtinet. Missi Hamburgam, qui ligna adferant, monasterium virginum, ex se nominatum *e),* summa fervore extruunt. Capellam ab ipso erectam, *f)* Herkamakirke [3] ni fallor dictam, in monasterium vertit. Ante D. Luciae festum [4] erectum summa celeritate monasterium *g)* decem ex Bethlem allatis virginibus ornatur. His Hillam, quae et Hildegardis, priorissam, Kemponis Siuxma in Vaxens [5] filiam praeponit. Consecratur monasterium praefatum ab episcopo Turonensium [6] Vilhelmo, Ottonis Trajectensis [7] episcopi vicario, anno 1242. *h)* Hildegardis soror Kemponis extitit.

---

a) Gericus ad monasterium rediens magnum in cenobio scisma parit, dum plerique hunc, reliqui Rippertum sequuntur. Jelgerus rediens eo proficiscitur, rem omnem intelligit, liberam dat omnibus quod velint institutum sequi electionem. Facta divisione pars cum Gerico permanet, reliqui egressi in vico S. Augustini ordinem servant Praemonstratensem.

b) In margine bij A: deest „hortatur" aut aliquod simile.

c) ex familia Harkama;

d) novam a fundamentis ecclesiam Harkemakerk dictam erigit;

e) add.: Buvencloester, Sepulchrum S. Mariae;

f) Harkemakerck dictam;

g) adductae virgines ordinis institutum auspicantur, pleraeque genere nobiles;

h) Hec Kemponis et Jarici soror declaratur. Jaricus ducta Mennoldi de Hontumhusum, Siuck filium peperit, qui moriens hereditatem maternam patri relinquit;

1 Ws. dezelfde als Onsebus Folprechia (Gesta p. 216).
2 Firdgum, N.O. van Franeker.
3 Harkema-Opeinde, O. van Bergum.
4 13 December.
5 Waaxens, Z.Z.O. van Holwerd.
6 Ws. Tyrus, vgl. Gesta p. 226 noot 1.
7 Volgens de Gesta p. 226 was Wilhelmus Turonensis een wijbisschop van Otto van Lippe, die echter niet in 1242, doch van 1247 of 1248 tot 1259 bisschop van Munster was.

Huic Kemponi frater Jaricus fuit. Ducta uxore Kempo Mennoldi filia de Hontumhusum[1], Siuck filium procreavit, at hic cum patre moriens omnem haereditatem Jarico relinquunt. Jaricus, filia Juvonis *a)* Garrada ducta, amplam sobolem procreavit. Filias excepta *b)* IJd *c)* Bethlem Deo sacrandas infert. Yda nupta Dodoni, nobili in *d)* Brontgom [2], duas genuit filias, quae altera Syon [3], Bethlem altera ingreditur. Jelgerus abbas Syt, filiam *e)* Ayleffi de Regnada nobilis ex Hallem, priorissam illis ordinat. Aleffi filii fuere Siuck et Viger, canonici in Horto Mariae; horum frater Verp Regnada, qui liberis carens amplam donationem librarum[4] centum terrae cum aliquot nummis Horto dedit Mariae, reliquum cognatis relinquens. Habuerunt et hi praefati sororem Reynum, nobilem matronam ; haec uxor Syardi Romberda, castri in Merrumhusum[5]; hic duas filias superstites habens, alteram Dodoni Markela, nepoti ex filio Dodone Renici Markele, in conjugem dedit ; ex horum thoro duo prognatae filiae, una Aef probo et nobili viro Kemponi in Marrum nupsit, *f)* alteram Reinu tradidit nuptui Liudoni Eede, filio Valte de Underda[6]. Ex *g)* Ava duae filiae, Reinu et Beernke, Bethleem ingrediuntur. Ex Reinu duae filiae *h)* in Bethleem, Eelk et Tieed, Reinu, uxor *i)* Siardi praefata, tertiam filiam Siu dedit Mennoni Tiarda ex Blya, ex quo duae filiae, Reinu et Lioets, sorores in Bethleem. Pater Menno defuncta uxore in Bethleem monasticen professus, prior constituitur. Moritur 1215[7].

Jelgero abbate, *j)* de jurisdictione monasterii Scilvoldensis, quod

---

a) Gerrada ;
b) IJda ;
c) Bethleem ;
d) Brantgom ;
e) Ayluffi Regnada ;
f) altera Edoni Valtonis de Underda nupsit ;
g) Aef ;
h) In A opengelaten, ws. te lezen: filiae. In B: Reynu duas filias Eelk et Tied in Bethleem direxit ;
i) In A opengelaten, ws. te lezen: uxor;
j) cum preposito Scilvoldensi de iurisdictione ecclesiastica incidit, preposito dicente monasterium Scilvoldense ex corpore Floridi Horti creatum, merito subiici abbati in Vittevirom.

1 Hantumhuizen, Z.O. van Holwerd.
2 Brandgum, Z.O. van Holwerd.
3 Sion, nonnenklooster bij Nijewier (Oost-Dongeradeel).
4 1 pondemaat = 0.3675 H.A.
5 Ws. buurt van Marrum, ten N. van Leeuwarden.
6 Ondersma-state te Hallum, zie D. Cannegieter, Ondersma-state of het Huis van Berouw te Hallum, Fr. Volksalm. 1887 p. 120.
7 Dit jaartal is niet juist, misschien 1255 ?

et Gratia Dei [1] dictum, quaestio habetur Floridi Horti, ex cuius corpore credebatur processum. Abbas Jelgerus ex instituto annuo in capitulo generali quaestione proposita, caussa penitius discussa, facto decreto, Jelgero tanquam omnium monasteriorum Frisiae Groninganaeque ditionis primario totum jus confertur, quod aegre admodum, intercedente *a)* Mencone in Vittevirum [2] abbate, praepositus Hardericus, vir potens, audax et primus coenobii fundator, admisit.

Fundatur ab hoc Herderico monasterium sanctarum virginum inter villas Vynschoten [3] et Vesterlee [4], regione admodum sterili, infoecunda, *b)* ditionis Osnabrugensis. Immissis ex suo monasterio virginibus, his praeposuit priorissam Edelindam, materteram suam, nobilem matronam, priorem constituens pastorem ecclesiae secularis Scilvoldensis *c)* Luiert (Liduardum). Nomen indidit monasterio sumpto vocabulo ab Vesterlee: illud Aesterlee [5], modo Heyligerlee, dici voluit. *d)*Postmodum primo praeposito Onnone Ondulpho nobili Hunisgoniae familia natus priorissam Sybrich (Siburgin) Vibranda de Midwolda [6] instituit. *e)* Bonorum utriusque monasterii divisione facta, omnes agri in Broekensium [7] regione et Orientali Fivelgonia essent monasterii Heyligerlee, reliqui agri in Fivelgonia Occidentali Scilvoldensis essent praepositurae.

Jelgerus annos octodecim praefectura feliciter functus, in Domino moritur anno 1259 ; ante gradus praesbyterii sepelitur.

Theodericus abbas IX.

Huic succedit *f)* electus D. Theodericus. *g)* Hic anno suae admi-

a) Mincone;
b) diocesis;
c) Luduardum;
d) illa defuncta alteram substituit Sibrigam Vibranda de Midvolda.
e) De plaats is blijkbaar corrupt. A heeft in margine met een andere hand: puto hic supplendum „Liduardo defuncto", deinde legendum: „Onno Ondulphus", et addendum: „successor".
f) add.: communi suffragio;
g) add.: Hic nullo memorabili facto decoratus, scriptorum iniuria silentio praeteritur;

1 Volgens Gesta p. 228 : Gratia S. Marie.
2 Wittewierum, bij Appingedam.
3 Winschoten.
4 Westerlee (bij Winschoten).
5 Oosterlee.
6 Midwolde (Oldambt) in Groningen. Volgens Gesta p. 243 Metensilva (volgens noot = Menterasilva).
7 Inwoners van Noord- en Zuidbroek (Gron.).

nistrationis decimo sexto diem claudit extremum, anno Domini 1275 decimo quinto Kalendas Februarii. [1]

Bavo abbas X.

D. Bavo (Buvo) succedit. Baculo pastorali praeest annis 6. Moritur anno 1280 decimo nono Kalendas Januarii. [2]

Valta abbas XI.

Huic communi suffragio succedit *a)* Valta (Valtetus), natus in Minderskerka, modo Minnertsgae [3], ex familia virorum nobilium de Sceltinga. Hujus frater extitit praefatus Theodericus, ambo insignes, pii, probi et docti, quorum auctoritate multa ad monasterii reique publicae prosperitatem acta noscuntur. Hic ex capitulo generali rediens, comite Mencone abbate Floridi Horti in Vittevirum, viro docto, annoso, nempe qui Jelgeri temporibus abbas claruit, electioni in Lidlom praesedit. Hic anno praefecturae suae vicesimo quinto moritur, anno 1306 Nonas Martii [4].

Sibrandus abbas XII.

Sibrandus ejus nominis secundus succedit in officio, cui praeest septem annis. Moritur anno 1313, III Nonas Septembris. [5]

Poptetus abbas XIII.

Poppo (Poptetus) suffectus annis 16 in pontificatu praeest; moritur anno 1329, XIII Kalendas Novembris. [6]

Jelgerus abbas XIV.

Jelgerus huius nominis secundus, *b)* annis quatuordecim in officio fideliter actis, moritur anno 1344, IV Idus Octobris. [7]

---

a) Valto ;
b) Popponi succedens veram sectatur pietatem. Hic iniquo succumbens calamo, nullo insigni merito, quibus procul dubio plurimum enituit, decoratur;

1 15 Januari.
2 14 December.
3 Minnertsga, N.O. van Leeuwarden.
4 7 Maart.
5 3 September.
6 19 October.
7 12 October.

Valtetus abbas XV.

Valtetus (Valto) secundus succedens, suo monasterio tanquam fidelis ovium pastor praeest. Multa damna perpessus, summa fert patientia. Accidit hujus abbatis temporibus cruentum illud Frisonum cum Hollandis bellum. Vilhelmus Hollandiae comes dum Frisios, libertate sua contentos, durioribus studet onerare exactionibus, graviter illos offendit, ad arma sumenda pro obtinenda veteri ab imperatore Romano Carolo Magno privilegiorum gratia illos compellit. *a)* Ad mensam Francorum regis stans, contumelia ob patris caedem a Frisiis illatam adfectus [1], plenus furore conscriptis militibus Frisiam violenta manu ingreditur; omnes Frisiae partes suis praedas agentibus militibus scrutatur. In pago Verraga [2] collecti Frisii, arundinetis passim occulti, ex inopinato prosilientes ipsos fortiter reprimunt et in pedes, multis trucidatis, reliquos impedimentis hostibus relictis fuga salutem querunt. Hac memorabili victoria laeti; ex obtenta palma loco Palmara nomen inditum; pago *b)* Raedvier modo a forti defensione suorum Verraga dicitur, hoc est : pagus semet defendentium. Monasterio Horti multum damni dant. Tandem repulsus, ad Stauriam collectis simul utriusque exercitus copiis omnibus cruentum initur certamen. *c)* Frisii ancipiti proelio pugnantes, pro aris focisque fortiter dimicantes, aggressi hostes fiunt superiores. Comes cum tribus comitibus et septingentis militibus ex suis caesus, *d)* reliquis arripiendi fugam occasionem dedit. Conscensis navibus ab hoste furibundo in ipso mari colle tenus prosequuntur *e)*. Comitis uxor *f)* amisso per Frisios conjuge irata, Frisiorum in Hollandia

---

a) om.: ad mensem — militibus;

b) Lees: pagus. Bij A in margine met een andere hand: forte a bello, quod Anglis etiamnum hodie w a r r e *dicitur;*

c) add.: Comes tametsi numero maior;

d) add. in margine met een andere hand: sepelitur in Florido Horto;

e) In margine bij B met een andere hand: Vorperus Thaborita lib. 3 cap 41 dicit, occisa esse in eo conflictu 18 millia hominum. Facta est hec strages prope Stauriam 26 die Septembris, in profesto Cosmi et Damiati martyrum anno Domini 1345.
Hac clade nunciata comitissa ex amissione mariti Frisiis graviter infensa, omnia illorum bona per totam Hollandiam publicata erario suo iussit inferri. Insulam Marken suis occupans satellitibus monachos in mare proiectos submergi praecipit, aedes incendi, sicut memorata clade monasterio multum damni sit datum.

f) Verp Tzyaerda;

1 Zie de inleiding p. XXXIII.

2 Warga of Warrega, ten Z. van Leeuwarden, waar echter de strijd tusschen Hollanders en Friezen niet heeft plaats gehad, wel te Warns (bij Stavoren), vgl. Worp van Thabor, I—III p. 186.

agros et redditus omnes conscriptos, publicatos regioque fisco inferri praecepit. Missis lictoribus insulam Marken Horti D. Virginis, submersis in mari monachis Frisiis, per vim occupat.
Variis exercitatus abbas Valtetus laboribus, curis et molestiis moritur, suae praefecturae anno quinto, Domini 1350 Kalendis Maii. [1]

Vilhelmus abbas XVI.

a) Vilhelmus (Vilko) abbas succedens triennium praefuit; vir vitae innocentia clarus obiit *b)* anno 1353 Idibus Augusti [2].

Fredericus abbas XVII.

Fredericus secundus praeest annis viginti, obiit anno 1374 III Kalendas Junii. [3]

Hesselus abbas XVIII.

Hesselus abbas *c)* annis undecim praeest, moritur anno 1385 V Kalendas Aprilis. [4]

Gerbrandus abbas XIX.

Gerbrandus abbatis dignitatem adeptus, optime disponit rem *d)* domesticam annis novem. Moritur anno 1394 sexto Kalendas Junii. [5]

Vyardus abbas XX.

D.Vyardus *e)*vicesimus abbas totidem annis summa laude praefuit; moriens, honorifice in medio *f)* sacrae aedis sepelitur anno 1418, V Kalendas Decembris. [6]

---

a) Vilko (Verp) nobili de Tziarda familia natus in pago Hallomensi triennio praeest; *b) Overgenomen uit B.*
c) add.: summa virtutum opinione;
d) add.: suae fidei concreditam;
e) Viardus;
f) chori;

1 1 Mei.
2 13 Augustus.
3 29 Mei.
4 27 Maart.
5 26 Mei.
6 28 Januari. Sibr. vergist zich 4 jaar in den duur van Vyardus' abbatiaat.

Liudulphus abbas XXI.

Liudulphus (Lioelof) abbatis infula sublimatus, sui propositi pii et optimi impotens, carnis resolutione praeventus, transfertur ex hoc ergastulo ad quietem animarum pie morientium, unoque saltem percurso anni spatio moritur anno 1420.

Vibrandus abbas XXII.

Vibrandus post septennium suae pertaesus praefecturae, certo usus consilio stabili et firmo, exuto habitu candido, canonicorum *a)* ingreditur collegium regularium anno 1427 in profesto D. Martini. [1]

Tzialingus abbas XXIII.

Huic suffectus abbas *b)* Tzialingus summo studio, labore et industria monasterii praedia ampliando feliciter annis triginta quinque praeest. *c)* In Domino feliciter moritur anno 1462, Viardi antecessoris sepulchro illatus quiescit.

Vilhelmus abbas XXIV.

Abbas Vilhelmus sacrarum virginum in *d)* Merna agri Groningensis, communi omnium suffragio abbas in Marigarde Tzialingio viro prudenti sufficitur. Hic exacto decennio, de agris monasterii ampliandis sollicite meditans, lectis insulae Marken, quondam ab venerabili D. Sibrando abbate eius nominis primo emptae, literis *e)* deque violenta comitissae viduae occupatione, eandem insulam summo jure in Curia totius Belgii superiori Brabantica scilicet Bruxellana, recuperare contendit. Et quod negotium illud magnos exigeret sumptus, magnas moras rerumque ambages, undique *f)* stipulatis agris, comparata ingenti pecuniarum vi, collectis literis unoque famulo ipsi fidissimo, Bruxellam petit. Praeerat eo tempore Curiae ipsus Brabantiae dux potentissimus

---

a) resumit ;
b) Tzialingius;
c) add.: veneranda meruit adeo canicie decorari;
d) Marna ;
e) add.: adhibito fratrum omnium consilio;
f) agrorum oppignoratione;

1 10 November.

Carolus Burgundus. Insula in varios temporis diuturnitate *a)* divisa haeredes, omnes ex Hollandia magnis impensis vocari diem dici gnaviter curat. *b)* Fit litis contestatio, mirantur plerique quid de rei eventu futurum sit ob longam et tranquillam horum possessionem: anni ferme centum a violenta comitissae invasione interciderant. Abbas urgens caussam ad suam *c)* omnium heredum probandam admissus, suis studiose intentus est rebus. Adversarii suam perniciem subodorati, astu rem tractant: ipsum abbatem dolose circumvenire studentes amicitiam se meditari aiunt, rem tam arduam, sumptuosam et molestam per legitimos arbitros, viros doctos et pios debere discuti, componi et consopiri *d)*. Ipsum ad coenam vocant. Fit splendidum epulum, potatur largiter in multam noctem. Interea abbatis famulus, cui concreditae literae vidulo reclusae, cuius ipse solus servabat claves, auro corruptus, literas insulae mercatae tradit adversariis. *e)* Abbate laternam sciscitante, qui praeferat nemo est. Deductus domum, summo mane discusso somno, arculam scrutando literas furto ablatas comperit, famulum fuga elapsum nuspiam apparere. Ille suam miseriam conquestus, multorum in se commovit animos ob facinus abbate indignum. Quin ipsus dux Carolus hunc accersitum de causa velut nescius interrogat, ille tristis admodum conticuit, cui dux: „*f)* O potator, potator!" Tandem re infecta rediens, summam suorum quousque vixit invidiam ob datum damnum sustinuit. Moritur suae praefecturae anno vicesimo tertio, salutis 1485.

Tako Aebinga abbas XXV.

Tako *g)* Aebinga, generosis natus parentibus, summam in sui administratione officii probitatem, studium et industriam exercuit. Religionis incrementum ex reformatione mire auxit. In externa aedium reparatione, praeteriti abbatis socordio collapsarum, summam operam adhibuit *h)*. In civilibus causis mire prudens extitit, multa praedia, ab antecessore ex commodata pecunia oppignorata,

---

a) In A blijkbaar foutief: diuturnite;

b) Magni fiunt apparatus, summo ab utraque parte iuris processum Latina Gallica lingua agitur;

c) De zin is blijkbaar corrupt. A heeft in margine met een andere hand: hic aliquid deesse videtur. B heeft: Tandem post longem contentionem dicta sententia, cuique sua dogmata, quibus possessionem tueri velint, praecipitur;

d) add.: ut hi verborum lenocinio in suam nassam pertrahant;

e) Abbas domum deductus, de fraude ignarus, in utramque aurem secure dormit;

f) „O potor, ut potasti scelus";

g) Aebbinga;

h) add.: et pristino splendori reddidit;

redemit. Novas colonorum in Backafeen aedes struxit. *a)* Ecclesiae curam sustinens, tunicis sericis, pedo argenteo, sex calicibus ex massa eadem confectis eam ornavit. Inter reliquos Frisiae abbates conspicuus, gravioribus patriae causis additus, suum quandoque intercessit maturum consilium.

Ipsius tempore ob schisma nocentissimum Frisiae totius *b)* Sciringiorum et Vetcoperanorum, dum mutua laniena, caede, furto et rapina tota turbaretur respublica, Groningensium requisita autoritas opulenta et valida. Hic cum reliquis deputatis: abbate Joanne in Dockum, Hermanno in Fosvert [1], Vilhelmo pastore Groningano, I. U. doctore, pastore in Beem [2] et Fermsom, Caesarem Romanum adeuntes, literas aurato sigillo munitas impetrant, quibus Frisiae totius tutela et patrocinium senatui committitur praefato. *c)* Haec in maiori libro a nobis scripto et edito.

d) Anno 1500 inductus Albertus potentia Sciringiorum Vestergoensium. *e)* Huic ex causis auditis *f)* parum faustis Biltam maris alluvione accretam, cuius ampla monasterio ducta fossa extitit possessio, ingenti erecto aggere adversus vim maris inundantis tutari curat. Quo facto, Frisiis littori proximis et huic monasterio summa pascendi pecoris libertas adempta est. *g)* Ipse se suosque omnes eo facto fraudari sentiens, indoluit valde, et quum nulla quod amiserat arte posset recuperare, taedio moeroreque confectus, accedente senio de abdicando munere cogitat. Misso clam Praemonstratum nuncio, manumissionem impetrat. Accersito abbate Lidlomensi D. Petro *h)* Valkio, Joanne *i)* Duvelandio abbate in Dockum, omnibus *j)* rei veritatem ignorantibus, in aedem capitularem canonicos caeterosque omnes coire praecipit, simul collectis *k)* animi sui sententiam explicat. Coenobitae viro omnibus modis negant admissuros resignationem sui

---

a) om.: Ecclesia — ornavit; b) Sciringianorum;
c) om.: Haec — edito; add.: quo cum huic Takoni de quibusdam agris summa fuit contentio;
d) Georgius Saxo anno post 1505 Biltam maris alluvione accretam uno aggere marino simul circumducere ad prohibendas maris salsi inundationes decrevit. Quo facto ;
e) De zin is blijkbaar corrupt, voor h u i c misschien h i c te lezen;
f) A heeft: haud half doorgehaald;
g) Videns D. Tako rem sibi esse cum ipso Veiove tonante indoluit;
h) Valk;
i) Duivelando;
j) quid futurum esset;
k) add.: habita oratione longa;

1 Foswerd, Premonstratenser nonnenklooster bij Marrum, W.Z.W. van Holwerd.
2 Bedum, ten N. van Groningen.

officii, ipsius non posse nec velle orbari praesidio. His intellectis literas profert, Praemonstrato allatas ; ad fletum moti, omnes graviter dolent. Abbate Lidlomensi omnium rerum velut conscio supramodum infensi, sese vix a furore reprimunt. Absolutus anno praefecturae, salutis 1506; bienno peracto clam semet subducit Lidlom profectus. Exacto cum abbate sexennio, anno 1512 V Kalendas Augusti [1] peste correptus in Domino moritur. *a)* In ecclesia Lidlomensi lapide tectus quiescit.

Paulus Boecholt abbas XXVI.

D. Paulus Boeckholt, vir virtute incomparabilis Takonis vestigia sequutus, omnibus summum pietatis exemplar semet praebuit. Monasterium sensim ruinam minitantem restaurat, templum maius nova turri, totoque ex integro tecto, petris et ligno exornat. Omnibus operibus bonis plenus, feliciter praeest annis 27. Summam eleemosynarum gratiam omnibus praestitit. Misericors et benevolus pauperes semper sequentes habuit *b)*. Instituta de novae terrae Biltanae limitibus actione, cum Vilhelmo Roggendorpio [2], Frisiae defensore Caesareae Majestatis nomine, magnam praediorum partem consecutus, amice convenit. Anno 1533 infirmitate gravi correptus, in Domino moritur Idibus Decembris[3].

Petrus Venlo abbas XXVII.

Ex amissione piissimi viri D. Pauli coenobitae tristes tandem de novo sufficiendo solliciti, D. Joannem Keppel abbatem Lidlomensem, missis ex more duobus canonicis, expetunt. Habita deliberatione matura, post invocatum Sacrum Spiritum communi suffragio D. Petrum Venlo abbatem sibimet eligunt. Ecclesiae puppim ingressus, ut pium et doctum decuit nauclerum, optume gubernationi praefuit octo annis. Ab omni virtutum opere, misericordia, eleemosynis, caeterisque piis operibus nunquam quievit. Divinis

---

a) *Ad pedes Eteloci abbatis sepultus lapide ;*

b) *add. : divinis rebus intentus, summa pietate omnibus sacris sine intermissione die noctuque interfuit. De ordinis disciplina nihil remittens cum reliquis fratribus laneis indusiis, culcitra, stragulis quoque iisdem usus est. In cibo et potu frugalis et sobrius, magna utitur parsimonia. Uno famulo contentus seculi splendorem respuit, sicut insigni virtutum cumulo ornatus, magnam sui expectationem omnibus reliquerit.*

1 28 Juli.

2 Willem van Roggendorff, stadhouder van Friesland (1517—'21), zie N. Nederl. Biogr. Wdbk. III, 1086.

3 13 December.

intentus, vestigia Pauli imitando diurnis nocturnisque sacris quovis anni tempore sollicite interfuit. *a)* Non eandem in restaurandis aedibus adhibens operam, moderate nihilominus obeundo sarta tecta servavit integra. Obiit anno 1540 IV *b)* Kalendas Februarii [1]; in choro *c)* Paulo contumulatus, quiescit.

Joannes Hasselus abbas XXVIII.

Joannes *d)* Hasselus huic communi voto succedens, genere nobilis, suis studiis prioribus haud dissimilis, omnibus gratus extitit. *e)* Eandem pietatem vix servans, seculi voluptatibus magis addictus plus satis genio indulsit suo; vixit laute et splendide; aulicorum quorundamque nobilium lurconum familiaritatem sectatus, *f)* monasterio plus damni intulit. Sua plus quam civili humanitate, luxurie juncta, plurimos in sui admirationem duxit, plurimum de monastico rigore et disciplina sibi remittens, quod et reliquis subditis ad perniciem fenestram patefecit.
Suae tempore praefecturae contigit anno 1545 illustrissimam Hungariae reginam viduam Mariam, Caroli imperatoris sororem, nunquam ante visam lustrare Frisiam; cum omni suo famulitio, Frisiae defensore comite Burensi Maximiliano, [2] Trajectensi episcopo Georgio ab Egmonda exceptam, splendidissimo adornat convivio. *g)* Tandem decedens anno praefecturae octavo, sex aureorum millia monasterio solvenda reliquit. Moritur anno 1548 in festo Septem Fratrum[3].

---

a) aedibus monasterii ab antecessoribus Takone et Paulo fortiter restauratis, haud magnam huic labori impendit operam;

b) Ydibus;

c) meritis exigentibus;

d) Hasselt;

e) Postmodum corrupti seculi vitiis infectus, a pietatis ordinis tramite paululum deflectens;

f) convivia splendida, lauta et viciosa advenienti hospiti proponit, unde et ipsi plurimum favoris et studii a praefatis accessit. Attamen decori studens honorificus et magnanimus semper extitit, benevolus et gratus, suorum fratrum amantissimus, quorum in re honesta utilitati plurimum studuit.

g) praesente D. Georgio Egmondano episcopo Trajectensi et D. Maximiliano comite Burensi Frisiae defensore;

1 27 Januari.

2 Maximiliaan van Egmond, graaf van Buren, stadhouder van Friesland (1540—'48). Voor het bezoek van Maria van Hongarije aan Friesland zie: Chr. Schotanus, De Geschiedenissen Kerckelyck ende Wereldtlijck van Friesland, Franeker 1658, p. 685.

3 10 Juli.

Henricus Smenck abbas XXIX.

Humato corpore, vocatus Godefridus *a)* Svollensis in Lidlom abbas electioni praesidens; D. Henricus *b)*Volvegae Smenck Friso, monasterii prior, ob summam modestiam omnibus gratus existens, abbas univoce eligitur. *c)* Vir moribus commodus, civilis et affabilis suarum rerum neglegentior quam par erat. Nec pietatem Pauli, nec aulicam Joannis vitam imitari potuit. Summa socordia laborans, multas rei bene gerendae occasiones praetermittit ; nec unquam de subducenda reddituum ratione meditans, multam ex aere alieno sibi molestiam conflat. Prioribus debitis plura addens, sensim in magnum conjectus discrimen, vix unde emergat irruentibus simul debitoribus videt. Attamen quantum in ipso fuit, fidem, gratiam omnemque humanitatem praestitit. Rebus omnibus destitutus, Curiam Leovardianam in se concitat. Vocatur Lidlomensis abbas Isbrandus, vir animosus, audax, eloquentia promptus. *d)* Hic, addito comite commissario Petro Dekama consiliario Majestatis Caesareae jurato, Mariae Hortum properat, omnium sui officii annorum exactam rationem reddituum extorquet. Henricus ex re tam inopinata stupefactus, quid agat ignorat, quod de ratione subducenda ne somniarat unquam. Petita deliberatione *e)* octo hebdomadarum inducias impetrat. *f)*Et quod se abbatem *g)* primarium, Lidlomensem ipso inferiorem diceret, Isbrandus clam celeri submisso Steenveldiam nuntio, rebus explicatis omne ipsius Steenveldii jus in praefatum consequitur. Peractis induciis, monasterium repetit. Rationes exiguntur, pecuniarum vim occultam (ut plerique suspicabantur) exigit. Nec de nummis nec reddituum rationibus verbum ullum. Convocato collegio Henricus, tanquam ecclesiasticorum bonorum helluo, praefecturae indignus, officio privatur *h)* et carceri includitur. Quibusdam hanc Isbrandi potentiam duram saevitiam interpretantibus, haud magnam apud ple-

---

a) Zvollensis ;
b) Volvega ;
c) add. : Fit ingens gaudium ob semel ex proprio corpore creatum caput ;
d) Huic res tota committitur ;
e) trium ;
f) Petrus Dekama acrioribus verbis adortus, graviter a prodigalitate, securitate et feda administratione illum corripit. Isbrandus re cum Petro communicata, secum perpendens, quo in statu Henricus foret et quod dignitate maior patris abbatis titulo praeemineret, Isbr. clam ;
g) A:abbate, veranderd uit abbatem;
h) Praeterea carceris squalori mancipatus, non definito termino misere clauditur ; in quo herens diutius, ante obitum triduo liberatus, moritur circa festum purificationis anni sequentis. Acta sunt hec anno Domini 1556 in autumno.

rosque iniit gratiam, quod alia via commodiori res ista componi posse multi judicarent. Hic carceri mancipatus toedio, squalore, multoque moerore consumptus, intra menses decem in Domino moritur anno 1556.

Godefridus abbas XXX.

Henrico moto, succedit evestigio D. Godefridus Buscoducensis, in *a)* Buvencloester praepositus, vir consilio maturus, parcus, sobrius et modestus. *b)* Hic summo studio quantum potuit agros oppignoratos, ne perpetuo jure quinquennali abalienarentur, collecta pecunia redemit. Debitorum summa *c)* exacte delineata, cuilibet pro suis viribus satisfacere studuit. At gravi oculorum vitio laborans, per alios praestare coactus est, quod ipsus praestare potuisset; alterius igitur adminiculo utens, haud feliciter ex voto praeesse potuit. *d)* Anno administrationis duodecimo accersito abbate Lidlomensi Isbrando, collectis omnibus absolutionem impetrat. Idque vitio (ut dictum est) oculorum, quo divinitus illato naturaeque corruptione, honesto dotatus salario annuo, relicta abbatis aula *e)*, seorsum extructo cubili sibimet famuli subsidio usus vixit. *f)*

Regnerus abbas XXXI.

Huic succedit D. Regnerus Asperensis, in Buvecloester sanctarum virginum praepositus. Hic confirmatus at necdum consecratus adventu episcopi Leovardiensis primi, ex eodem coenobio canonicorum Leovardiae constituto collegio, *g)* suo officio orbatus, simul cum reliquis transfertur Leovardiam. Ob dignitatis meritum caete-

---

a) add.: Sepulchri S. Mariae in;

b) add.: quibus ad praefecturam consequendam ingentem sibi spem reliquit;

c) tympanae pulsu collecta, cuilibet satisfacere satagebat;

d) add.: Parentum amantissimus, utrumque in monasterium servavit, monasterii damnum sua resarciens vigilantia;

e) officio cedit anno 1569;

f) add.: quousque Leovardiam migrans, ab omni officio divino exoneratus sibi vivit.

g) ampliori sallario pre ceteris suis fratribus canonicis decoratus, vivit splendide.

ris eminentior redditibus factus, in canonicatu modo vivit et superest anno 1575. *a)*

Finis
abbatum in Mariengaarde.

LIDLOMENSES ABBATES.

Vixit in Frisia Occidentali Vestergoa inter utrumque pagum Tiedmarom [1] et Oesterberom [2] loco *b)* mari proximo vir vita celebs et dives, Sibo nomine, loco Lidlom dicto. Hic animi fervore motus, spiritu urgente suo, posthabitis seculi divitiis, se suaque omnia Deo Optimo Maximo dedicare statuit. Ex aede propria in Lidlom ecclesiam erigens, quum solus oneri impar videretur sui propositi, virum assequitur idipsum meditantem Tjalingum Donija de Bennetorp *c)* in Winssom[3]. Hi simul eodem accensi ardore, extructo coenobiolo ordinem eo tempore in Frisia celebriorem illisque propinquum canonicorum regularium affectant. Hi pulla veste induti, monasticem moderatae austeritatis et rigoris (irreformati) profitebantur. Sibo in Luidingakerk profectus, ab Gerbrando abbate viro et canicie et doctrina conspicuo sui tutelam impetrat. Dato praeposito D. Lamberto sui collegii fratre, *d)* laetus domum revertit.

Interea temporis monasterium Horti D. Virginis ordinis Praemonstratensis in *e)* Frisia primum a D. Frederico viro pietatis summae structum, ab Enteto successore summa prudentia promovetur. Hic religionis rigorem, vitamque duram ac strenuam juxta ordinis statuta cum suis omnibus prosequens, multorum animos ad ipsius imitandum exemplar commovit, ut de Renico,

---

a) A heeft in margine : Mortuus est hic abbas Regnerus anno 1594 circum festum Paschae in summa miseria et paupertate. Ultima haec verba de morte Regneri in altero manuscripto amplissimi D. Horatii Knijff, senatoris Frisici non occurrunt.
In B met een andere hand : Mortuus est hic abbas Regnerus anno 1594 circa festum Paschalis in summa miseria et paupertate.

b) Oceano Germanico;
c) ex Vinsom;
d) monasticam vitam auspicantur;
e) Frisia orientali Oestergoa;

1 Tjummarum, ten N. van Franeker.
2 Oosterbierum, ten N. van Franeker.
3 Benneterp, ws. ook Doniaterp genoemd naar de Doniastate te Winsum Z.O. van Franeker.

Vibrando, Goslico viris bellicosissimis in vita Frederici praefati sumus. Horum exemplum aemulatus Sibo, sui comitis *a)* Tjallingii consilio fretus, vitam *b)* regularem modo institutam laxiorem esse conspiciens, magis arctam ac rigidam expetit. Ordinis Praemonstratensis primulum erumpentis instituto delectatus, venerabilem patrem D. Entonem Horti D. Virginis abbatem accedit; retecta animi sententia, ordinis illius, posthabito canonicorum ex *c)* Ludingakerka patrocinio, vitae candidioris normam expetit. Ento omnibus modis religionis Praemonstratensis profectum ampliare studens, facile obsequitur; illum cum suis in commune collegium recipit, *d)* exuta veste atra, candidam induit. Prima igitur *e)* monasterii Lidlomensis fundatur ecclesia anno salutis 1182.

Jelmarus abbas I.

Anno sequenti facta ordinis mutatione primus a patre Enteto designatur abbas Jelmarus, vir prudens. Hic summis laboribus novi collegii aedes exstruens, ex utroque sexu ingentem ad se turbam recipit, multosque vitae probitate ab inani pompa seculi avertens, sumpta veste candida ordinis splendorem imitari docet. Friderici exemplum imitatus, ne quid turbae, infamiae sinistraeque suspicionis in sacro suo oriretur collegio, novum virginum monasterium aedificare statuit longius a suo dissitum. Ulbodi viri pii et honesti, *f)* Simkae matronae divitis et nobilis praesidio adjutus, anno 1186 in Baiom [1] ecclesiam erigit, quam ab erecto colle Montem S. Michaelis dici voluit. Piis igitur operibus intentus, desinentibus viribus, molestiarum quoque pertaesus, vitam tranquillam et ab omni turba semotam praefecturae suae praeferens, necdum abbas consecratus, anno sui officii decimo veterem nidum repetit. *g)*

Tzjalingus abbas II.

Lidlomenses huius resignatione suo orbati praefecto, accersito

---

a) Tzialingii;
b) Canonicorum regularium;
c) Luidingakerk;
d) habita cum suis deliberatione primum illi Jelmarum abbatem designat.
e) Veteris Vallis fundatio in annum incidit 1182;
f) Simcke;
g) Salutis anno 1192.

1 Bajum of Monniken-Bajum, ten Z.O. van Franeker.

abbate patre D. Joanne communi suffragio ex suis eligunt D. Tziallingum magni judicii virum nobili familia *a)* Juvinga procreatum. Hic pro suis viribus ab abbate Horti confirmatus at nunquam consecratus, sumptuum forsan magnitudinem veritus, monasterii incrementa quantum in ipso fuit, adauxit. Senio morboque confectus, anno ab incepto munere septimo vocato abbate Horti D. Syardo, collectis in aede capitulari omnibus absolutionem impetrat ; paulo post moriens in Veteri Valle sepelitur. *b)*

c) Meynsso abbas III.

D. *d)*Tzjalingo praefectura soluto, accedit dominus abbas Syardus Horti Mariae. Collectis in Lidlom fratribus invocata Spiritus Sancti gratia Meynssonem Horti praedicti canonicum eligunt, virum industrium, reique administrandae idoneum. Hic Jelmari vestigia secutus sexto dignitatis anno nec ipse consecratus, resignato munere monasterium D. Virginis proprium repetit *e)*.

Syardus abbas IV.

Venerabilis D. Syardus Horti D. Virginis abbas absoluto Meynssone de novo substituendo admodum sollicitus Lidlom profectus; re deliberata eléctionem decernunt novam. Implorata numinis coëlestis gratia uno ore ex proprio sodalitio eligunt D. Syardum, quem abbatem nominant. Hic ab Syardo patre abbate confirmatus, profectus Trajectum primus baculo pastorali per consecrationem inauguratus, annos viginti octo feliciter praeest.

Erat Syardus ab ineunte aetate pietati literisque deditus. In *f)* Deinom [1] nobili familia *g)* Sierdsma natus, ecclesiae *h)* S. Saxti in Sesbirom [2] pastor, ordinis Praemonstratensis *i)* dulcedine ob vitae pietatem in Lidlomanis eminentem captus, habitum sumit monasticum. Ordini subjectus profecit plurimum, unde ipsi ad oblatam dig-

---

a) *Juinga;*
b) *anno redempti orbis 1199;*
c) *Meynso;*
d) *Tialingo;*
e) *Salutis 1204;*
f) *Deijnom;*
g) *Syerdsma ;*
h) *Sexbiromanae;*
i) *sanctitate motus Lidlomense monasterium ingreditur.*

1 Deinum, ten W. van Leeuwarden.
2 Sexbierum, N.W. van Franeker.

nitatem firmus patuit accessus, quam adeptus pro suis viribus gnaviter excoluit. *a)* Crebris aquarum inundationibus attritus, monasterium alio transferre meditabatur, at nimio correptus senio, et quod operosum molestumque fore prospiceret, distulit. Tandem de secessu cogitans, vocato abbate D. Sibrando patre abbate instantibus votis *b)* exauctoratur anno praefecturae 28. Discedens possessionem *c)* Tallum [1] pago Spannomensi [2] pro sustentatione sui obtinet, sibi Deoque vacans moritur ; aeris difficultate impeditus, in Baiom transfertur, humatus ibi quiescit 1233 *d).*

Sibodus abbas V.

Cedente officio D. Syardo, abbas Sibrandus in Marigarde electioni suum addens judicium, communi voto monasterii oeconomus vir ingenio perspicaci D. Sibodus Deimta abbas eligitur. Electus ab patre abbate confirmatus Trajectum profectus, ab episcopo sacris inauguratur. Rediens de transferendo coenobio communicato cum suis consilio meditatur. Calce, lignis, lapidibusque comparatis, antecessoris sui diu desideratum opus aggreditur neque id quavis de levi causa: mare propinquum frequentius semet elevans, ipsos aggeres disjectos transcendit suoque turbine totam terram salsedine operit, unde magna pecorum jactura, summa aquae recentis oriebatur penuria. Difficultatem insuper *e)* ipsi pariunt Sibodi primi fundatoris cognati, quod dicerent vi legitimae donationis ab ipso Sibodo factae locum nec mutari nec coenobium debere moveri. Sibodus vero animosus suorumque fretus praesidio, locum accedens praeordinatum, eminentem ac tutum ab maris injuria, ipso D. Martini translati [3] festo *f)* fruges demetens, adductis murariis fundamenta primae domus locat, *g)* quae ad oc-

---

a) *Abbas designatus de maris inundantis inevitabili damno frequenter adfligitur, unde et;*
b) *voluntarie;*
c) *Tallom;*
d) *1232; A heeft foutief 1222;*
e) *in transferendo cenobio;*
f) *frumenta immatura;*
g) *reliqui summo ardore locatis fundamentis edes erigunt tanta celeritate abundante conversorum numero, ut ante natalem divae Virginis imposito tecto arundineo summum culmen adepti sint. Hec illa ad occidentem erecta domus, que a cubilibus fratrum conversorum dormitorium sit nuncupatum; firmatis his aedibus accito abbate etc.*

1 Tallum, ook Talma-sate, zie J. Winkler, Friesch Wdbk. Leeuwarden 1898, IV i. v., vgl. A. J. Andreae, Nalezing op de nieuwe naamlijst van Grietmannen, Leeuwarden 1893, p. 83 noot 5.
2 Spannum, ten Z.O. van Franeker.
3 4 Juli.

cidentem structa conversis fratribus, ut in ea cubant erecto conclavi postmodum conceditur. Inferius vero cameram rei divinae praeparatam exornat, totumque opus summa celeritate monachorumque studio conficitur ante nativitatem D. Virginis [1]. Invitato abbate D. Sibrando Horti Mariae, praefatas aedes totumque coemiterium aqua lustrali respersum consecrat, primum in ea sacrum celebrat. Verumtamen communem omnium ex veteri loco migrationem differt *a)* in annum sequentem. Appetente vere opus inchoatum incrustatis *b)* parietibus politum reddit, cubilia praeparat, altare summum extruit, caeteraque rei divinae necessaria praeparat. Finita vero inedia quadragesimali ipso Sabbato [2] Sancto *c)* summo mane gratiis Deo altissimo actis communi gressu, praecedente lumine *d)*cereis sanctorum quoque reliquiis,relicta Veteri Valle *e)* novam ingrediuntur, quam vitae integritate, piis operibus cultuque divino se ad ultimum et vitae et orbis totius diem ornaturos sperabant. Incidit migratio haec quinquagesimo ab ipso primae fundationis anno secundo, redempti orbis 1234, Gregorii IX Pontificatus anno octavo.

Sibodus nec his contentus, animum invictae fortitudinis maioribus adiicit structuris. Templi nempe fundamenta statuens anno post novam migrationem octavo in ipso festo D. Augustini [3], inclitum opus, et sumptuum magnitudine et aetatis magis ingravescentis defectu viribus destitutus, ad summum culmen ducere nequibat. Octavo nempe a posito templi fundamento moritur anno officii sui decimo nono anno 1252.

Ulbodus abbas VI.

Vitae spatio percurso D. Sibodo abbas Jelgerus *f)* Jelgerahusanus pater abbas electioni praesidens,Ulpium (Ulbodum) collectis suffragiis designatum abbatem confirmat. Hic ex pago *g)* Keimsvert [4] oriundus *h)* ordinis austeritatem summo studio prosequitur. Abbas electus inchoato a praecessoribus opere summo studio institit.

a) ad Pascha proximum;
b) add.: calce;
c) add.: Paschae;
e) novum....... monasterium anno 1234;
d) add.: et cruce;
f) de Jelgerahuis;
g) Kimsvert;
h) religionis amore captus Lidlom ingreditur ordinis etc.

1 8 September.
2 22 April.
3 28 Augustus.
4 Kimswerd, Z.Z.O. van Harlingen.

Fornaces lateribus coquendis erigit, argillam educi curat, omniaque structurae necessaria in utroque monasterio Lidlom et Montis Michaelis[1] summa opera praeparat. Coenobium sacrarum virginum suis temporibus erectum et plenum consecratur a Theodorico Vironensi *a)*episcopo[2], a quo et coemiterium Vallis Novae D.Virginis aqua consecrata respergitur; reliquas aedium structuras suo studio gnaviter promovet. Laboribus his defessus novae Dominicanorum religionis appetens, anno praefecturae quarto ipso D. Pauli conversi die[3] collectis in aede primaria omnibus sese magistratu abdicat. Recedens Cherubicorum institutum amplectens, Dominicanus efficitur.

Hoyto abbas VII.

Lidlomenses suo abbate orbati, patris abbatis Jelgeri adventum integro mense praestolantur. Hic alibi profectus magna aëris inclementia impeditus, longiorem moram trahere coactus est. Rediens, coenobitarum Vallis D. Virginis voto satisfaciens electioni interfuit; divino spiraculo instructi summa animorum conjunctione praeficitur *b)* D. Hoyto abbas. A' patre abbate confirmatus, *c)* ab episcopo Trajectensi infula abbatiali insignitur. Hic a primaeva aetate religioni deditus, reliquos domesticos eadem monere haud destitit, quos suis admonitionibus victos *d)* sublata supellectili — erant nempe fortuna lauta — uterque parens, frater unicus Ulbodus, ipsi ad coenobium comitati, se suaque omnia Deo et ordini dedicant; geminas sorores Monti S. Michaelis inclusas sacro velo tegendas curat. *e)* Vindesimiensis natione[4], erecta longioreque statura caeteris *f)* eminentior extitit, venusta facie, barba subrubra, ingenio acuto, pio et docto. Ab ipso inito magistratu nihil prius duxit quam intermissum ab antecedente abbate sancti templi opus ag-

---

a) A: Veronensi. B: Conversorum fratrum praesidio adiuvatur. Cenobium edificiorum necessariorum numero utcumque ornatum ab episcopo Traiectensi consecrari et ab eodem episcopo Theoderico Veronensi primo sacro decorari curat. Laboribus fessus religionis mutationem cogitans, praefectura sese abdicat, recedens cherubicorum sequens institutum dominicanus efficitur, anno admin. quarto, Sal. 1256. Virginum in Baiom cenobium hoc tempore completum dicitur.
b) Hoito;
c) om.: ab...... insignitur;
d) Lees: quibus.... victus; *e) Vinsomensis;* *f) add.: palma;*

1 Monnikenbajum.
2 Niet de bs. van Verona, doch Theodericus van Wirland, wijbissch. v. Utrecht, vgl. Brom, Regesten 1174, 1190, 1198, 1201 (Apr. 1250—Mei 1251).
3 25 Januari.
4 D.i.: van Winsum.

gredi. Lapide destitutus, *a)* comparatis navibus magno labore lateres in Baiomensi territorio coctos colore *b)* croceo adduci curat; ex mari allatis conchis earumque putamine, proprio sumptu calcem concoqui efficit; ligna Hamburgo advecta magno comparat. Incepto operi gnaviter intentus; conversos, sacerdotes, laicos, quorum ingens erat numerus, cooperarios sibimet adhibet; *c)* volutatione rotae usus lateres *d)* facili labore in sublime tollunt. *e)* Apium instar ingenti fervore, sudore detersa facie, parietes uno ambitu erigunt. Absque ulla operum remissione etiam brumali tempore horrido et duro vix quicquam sibi indulgebant, quod continuis sex annis aut eo amplius duravit, sic ut aerarium monasticum prorsus exhauriretur, unde magna abbatis, oeconomi coeterorumque fratrum ob tenues proventus sollicitudo. Caeterum Hoyto sagacissimus Deo fidens, erectam mentem fortiter retinuit, qua firmiter perseverans, erectis ad summitatem parietibus, trabibus apparatis facta contignatione, ex arundine tectum imponitur. Quo facto abbas omni sollicitudine exoneratus cum reliquis fratribus exultans, ipso die nativitatis S. Joannis [1] Dei tutelaris et patroni sacrum primum Deo Optimo Maximo, divae matri et patrono praefato celebratur ingenti vocum mentisque dulcedine. Templi structura absoluta ulterius progrediens, canonicorum dormitorium jacto lapide ad summum fastigium erigit, sic ut monasterium trium aedium insigni constaret ornatu. Ecclesiam inopem pedo pastorali, libris manuscriptis cantui ecclesiastico aptis, pectorali argenteo, addita ex serico cappa splendidissima ditat et ornat. Pavimentum chori *f)* lapillo cocto variisque figuris coloreque resperso sternit. *g)* Veterem in Valle ecclesiam temporis injuria collapsam, restaurat. Exinde anno redempti orbis 1268 Edmundus [2] Henrici *h)* Trajectensis episcopi vicarius crucem pro recuperanda terra sancta in Frisia praedicans precibus abbatis *i)* Hoyteti veniens ecclesiam novam Deo omnipotenti, D. Virgini,

---

a) conductis ;
b) add. : flavo ;
c) rotae adminiculo ;
d) ingenti labore ;
e) unoque ambitu totum templum cingentes parietes uno impetu ad summam altitudinem multo annorum spatio erigunt labore admodum duro et difficili, sicut numquam etiam brumali tempore sit cessatum, ipsis canonicis mutuo in opere succedentibus, sic ut....... ;
f) add.: et sanctuarii ;
g) Veteris vallis ecclesiam ;
h) om. : Henrici ;
i) Hoijtonis ;

1 24 Juni.
2 Emondus episcopus Curiensis, provisor in spiritualibus v.h. bisd. Utr. Brom, Regesten 1722 (17 Juni 1271).

S. Joanni Baptistae dedicat, octava Mariae Magdalenae [1]. Postridie ad utrumque latus duas aras, *a)* biduo post reliqua in posteriori sacrae aedis parte altaria consecrat. Hinc Vallem Antiquam profectus et ipsam restauratam S. Ursulae suisque comitibus consecrat. Proinde quarta die *b)* ante inceptum sacrum septendecim *c)* scholasticos primis acolytorum ordinibus insignivit, quorum pars extitit *d)* Liudulphus (Loelef), veterum historiarum Lidlomensium exarator studiosissimus. Summa humanitate aliquot diebus exceptus, dato sallario accepta benedictione episcopali honorifice dimittitur. Huic ecclesiae *e)* dedicationi magnus populorum quotannis adfuit numerus; tantus corripuerat religionis fervor illorum animos, ut solo potu dato magnos coenobio sumptus facerent.

In pago Marssum, villa *f)* Fraeniom [2] quoddam sacrarum virginum ordinis D. Benedicti extitit monasterium, *g)* cui a villa inditum nomen. Hae suo priori D. Ivone ecclesiae Marssumanae pastore destitutae, cuius auctoritate sanoque judicio utriusque rei administratio, civilis et coenobitica, rite curabatur; eius decessu paulatim degenerare occepit, sic ut de religione caeterisque *h)* politicis actum videretur, ni mature ipsis consultum foret. Sibi consulentes ipsum D. Hoijtetum virum pium, doctum, suique officii memorem frequentius appellatum de suorum omnium in sui tutelam recipiendorum adeunt. Hoytetus, habito cum *i)* suis maturo consilio de virginibus caeterisque recipiendis cum praediis, supellectili totaque possessione monasterii, prospiciens denique ex maris alluvione magnam quandoque novorum agrorum accessuram copiam, *j)* eiusdem alvei sensim recedente aestu Marssum inter atque Leovardiam, illarum annuit precibus. Anno igitur a nato Domino 1270 virgines collatis abbati omnibus bonis cum

---

a) *triduo exinde ;*
b) *finito sacro ;*
c) *novitios;*
d) *Ludulpphus veterum...... ;*
e) *annuae dedicationi tantus toto quadrienno hominum confluxus interfuit, ut abbas postmodum clausis portis represso campanarum sonitu velut silentio coactus sit celebrari festum ;*
f) *Fraenijom ;*
g) *om. : cui....... nomen ;*
h) *proventionibus actum fuisset ;*
i) *senioribus ;*
j) *proximi aestu ;*

1 29 Juli.
2 Franjum, gehucht onder Marsum, N.W. van Leeuwarden. Zie over den naam J. Winkler, Franjebûrren in het tijdschrift For Hûs en Hiem, Ljouwert 1888, p. 279.

reliquis fratribus numero quadraginta partim Baiom migrant, reliqui in Lidlom se conferunt. Monasterium dirutum transfertur ad monasterium praefatum, sacello relicto cuius *a)* nostro seculo fundamenta terra eruta cum aliquot mortuorum craniis conspeximus.

Claruerunt in Lidlom multi insignes pietate et doctrina viri sacerdotes: D. Aesgo de Bosegum (Bosum) [1], Syardus omni literatura ad miraculum ornatus, cuius industria scholaeque moderatione optimis literis ex novitiorum collegio plurimi sunt eruditi; D. Tjaerdo (Tetardus) Vinsomensis ecclesiae pastor, archidiaconus *c)* eiusdem sedis, potens divitiis quoque pollens, ordinis Praemonstratensis suscepto habitu omnia ad monasterium transfert; Vibrandus Menaldomensis [2]natione, ingenio admodum sagaci religione claret, peracto in prioratus eminentia anno unico diem claudit extremum; Jeldardus et ipse prior altero carens oculo summo studio praeest.

Huius sacri collegii doctorumque virorum *d)* claritate allecti plurimi omnium in se commovent oculos; qua ratione ecclesia S. Nicolai insulae Scellinganae [3], omni jurisdictione propria posthabita semet per proprios aediles ultro offert regendam nostro coenobio Lidlomensi ; ecclesia S. Gertrudis in Lutkavirom [4], ecclesia *e)* S. Martini in Aesterzee [5] priori exemplo edoctae, idipsum imitantur, sicut praefatae tres ecclesiae resignato omni jure proprio perpetuo nostro collegio sint incorporatae.

Hoytetus indefatigabili labore et industria ad extremum vitae diem monasterio utrique gnaviter insistens, *g)* dum hanc novis aedibus, illam amoto arundineo lapideo exornat tecto, *h)* morbo gravi correptus lecto incumbit. Acuta febri

---

a) anno 1575 ;
b) Vinsomanae ;
c) add.: hereditarius ;
d) prestantia permoti plurimi suas ecclesias cum omni iurisdictione ecclesiastica Lidlomensi conferunt monasterio ;
e) om.: Sancti Martini;
f) om.: Sic — incorporatae ;
g) in Baiom ecclesiam moto tecto arundineo lapideum imponit ;
h) Sub vesperum quiescentibus sub arbore fratribus et colloquentibus superveniens inquit : ite cubitum, ego gallus vester vos excitabo rursum. Quod minime successit, ut sunt mortalium caduca omnia, nam eadem nocte febri correptus nono die moritur, cujus lecto virgines....... ;

1 Bozum, N.O. van Sneek.
2 Menaldum, W. van Leeuwarden.
3 Hoorn op Ter Schelling. Zie S. Muller Hzn., Geschiedk. Atlas v. Nederland, De Kerkelijke Indeeling I, 's Gravenhage 1921, p. 551.
4 Lutkewierum, N.O. van Sneek.
5 Oosterzee, N.O. van Lemmer.

magis ingravescente nono ab occupato morbo die moritur in Baiom, cui virgines, sacerdotes et conversi adstantes magnum ob rem ab ipso perpetuo bene navatam edidere planctum. Lectis *a)* precibus funebribus cadaver summa religione Lidlom delatum ipso die D. Lamberti [1] ad valvas sacrarii tumulatur *b)* anno Domini 1275. Vir omnibus modis laudabilis, cuius labore et industria prae caeteris mirum in modum Lidlomense profecit monasterium, ut solus et fundator et author monasterii merito dicendus foret.

Suffridus abbas VIII.

Theodoricus Sceltinga, frater virorum in Minderskerka [2], abbas Horti Mariae capitulum adierat Praemonstratense publicum et generale, ipso necdum reverso novi electio abbatis in huius differtur reditum. *c)* Summa valetudine rediens juncto comite D. Mincone Floridi Horti abbate plurimum colendo, Lidlom contendit. *d)* Aedem ingressi capitularem, Spiritus Sancti invocata gratia in profesto Theodori Martyris [3] communi omnium *e)* suffragio salutatur abbas Suffridus. Ab patre abbate confirmatus Trajectum profectus infulatur.

Erat insigni familia Krendze [4] in pago *f)* Raerd [5] in confinio terrae novae natus. Hic ab ipsa infantia religionis ardore flammatus, sumpta sibimet familia tota ordinis obedientiae se subjicit ; in ea consenescens, canitiem pietate exornavit, ut duplici honore dignus censeretur. Misericordia, mititate, caeterisque Spiritus Sancti donis clarus, summum dignitatis culmen indeptus est. Summam annonae caritatem et defectum suis beneficentiae donis plurimum pensavit, aegritudines fratrum graves *g)* vicaria manu medicaque multum fovit. His ornatus virtutibus sceleratorum hominum fratrumque invidiam sustinere *h)* nullo suo merito coactus est, quos et vitae puritate et fidei

a) *add.: postridie ;*
b) *prefecturae anno 18, salutis 1275 ;*
c) *octo hebdomadibus praeteritis rediens ;*
d) *locum futurae electioni designatum ingrediuntur ;*
e) *electione ;* f) *Rauverd;*
g) *sua manu medica;*
h) *praeter meritum;*

1 17 September.
2 Minnertsga.
3 8 November.
4 Krendze, nog terug te vinden in de Krinserarm, oude naam van een voormaligen stroom (eigenlijk een arm van de Middelzee) tusschen Rauwerd en Oosterwierum, zie J. Winkler, Friesch Wdbk. IV, p. 222.
5 Rauwerd, tusschen Sneek en Leeuwarden.

firmitate mente quoque recti conscia facile superat.
Aedium structuris pro viribus intentus, maiorem in Monte S. Michaelis ad latus orientale domum subsidio honestae virginis priorissae *a)* Iyd de Bervert [1] ab *b)* ipsis erexit fundamentis.
Huius temporibus claruit D. *c)* Hildardus quindecim annorum monasterii prior, venerabilis D. Sibodi defuncti frater. Huius Suffridi tempore ecclesia *d)* Hollandiae Sandwijk [2] nostro monasterio confertur.
Abbas morbo victus fatali extremum vitae diem certis praesagiis sentiens, relicta abbatis aula nosocomium fratrum illatus, in Domino quievit, praefecturae anno octavo, salutis partae 1283 pridie D. Gertrudis Virginis [3]; D. Sibodo abbati sepeliendus jungitur.

Ulbodus (Ulpius) abbas IX.

Valto (Valtetus) abbas pater de obitu pii viri D. Suffridi per internuncios fratres certior factus, Lidlom veniens rei funereae praeest. Ipso die D. Gertrudis sacro iis *e)* peractis, simul accersitis omnibus aedem ingreditur capitularem. Habita oratione funebri deque felici D. Suffridi praefectura ad novam electionem ineundam sedulo hortatur. Collatis ex more suffragiis summa animorum concordia D. Ulbodus Vinsemius, *f)* Hoytonis piae memoriae frater, abbas declaratur.
Homo erat staturae ingentis, fratri haud dissimilis; morum probitate, consilio et doctrina nemini secundus. Monasterii aedificiis intentus, ambitus monasterii ut fieret quadrangularis, meridionales aedes substructo hypogaeo, penu condiendo perquam utili et necessario, cui conversorum superstrueretur refectorium, ab integro erexit. Calices argenteos summi pretii duos ab aurifice confectos duabus contulit ecclesiis, quorum alterum Lidlomensi, reliquum Baiomensi donavit ecclesiae.
Anno huius administrationis quarto, *g)* Domini incarnati 87, *h)*

a) *Iijde*
b) *ad summum culmen perduxit.*
c) *Jeldardus*
d) *in Sandvijck, Hollandicae ditionis;*
e) *add.: ex more;*
f) *Hoijteti;*
g) *Virginei partus;*
h) *om.: 16 — Januarii;*

1 Ws. Bernsterburen, ten W. van Rauwerd.
2 Niet nader aan te wijzen.
3 16 Maart.

16 kalendas Januarii [1] postridie D. Barbarae Virginis [2] sub noctis medium incidit memorabile illud tristeque fatum ex diluvio maris saevientis. Ventorum vi collecta aqua ad aggeres quassatos potentia maxima uno impetu totam operit Frisiam; pecorum, hominum aediumque subversarum et intereuntium ingens numerus *a)*. Miserandum plane spectaculum, *b)* mortuos intueri homines aqua salsa sopitos — tantus nempe aquae inundantis furor extitit, ut tumulis erecta castra *c)* perpraeceps devoluta sint — parietes solido lapide structos disjectos. Ex Veteri Valle nostroque collegio fratres 42 aggeri servando cum reliquis rusticorum proximis insistentes uno vertice ipsum mare absumpsit. Ex maritimis omnibus vix quispiam vivens repertus est. Eandem maris irati saevitiam sensere quotquot oceano fuere proximi; a Danis Zelandiam usque provinciam ingens submersorum numerus descriptus est. D. Ulbodus his incommodis supra modum adflictus, de Dei misericordia minime desperans, erecto animo sua industria damnum inauditum divinitusque illatum sarcire studuit. Sibi providentia sua aliquando prospiciens, in futurum eventum de colligenda pecunia caverat. Hanc calamitoso hoc tempore, Josephum Aegyptiorum oeconomum [3] aemulatus, affatim profert, reliquos officiorum praefectos, ut idem ex suo penuario proferant, sollicitat. Sicque nostro prospectum est coenobio, ne ad internecionem perierit.

Transcurso post diluvium novem annorum spatio aetate gravis, accito patre abbate Valtone liberam suae dignitatis abdicationem impetrat in octava S. Joannis Baptistae [4]. Qua concessa loco cedens Tallum migrans, primo cessionis anno exhalatam animam Domino tradit anno praefecturae 13, salutis 1296; *d)* fratri contumulatus.

Idzo Hermana abbas X.

Anno post diluvium tertio abbatis Praemonstratensis mandatu per visitatores Frisiae utriusque orientalis et occidentalis *e)* Groninganaeque ditionis omnia tam virorum quam mulierum lustrata sunt collegia rescitumque de superstitibus fratribus et

a) *add.: sicut in maritimis vix cladis nuncius superfuerit;*
b) *hominibus opem implorantibus in ipsis aquarum vorticibus praesidio esse non posse;*
c) *In margine bij A: stinzen et wieren;* d) *add.: Lidlom delatum;*
e) *add.: Emdanae;*

1 17 December.
2 Meest 4, soms 16 December. Zie echter inl. p. XXXIII.
3 Genesis 41 : 46—57. 4 1 Juli.

sororibus omnium coenobiorum. Jam fama increbuerat totam submersam Frisiam, unde liquido constat supereminentem hanc fuisse maris inundationem. Visitatores delecti abbas Floridi Horti in Vittevirom et praepositus in Scilvolda. Ab ipso patre abbate Horti D. Virginis sumpto exordio in monasterio ipsius comperiuntur 400 coenobitae, in Lidlom 600, in Vinea Domini [1] nemo ob penuriam ingenti diluvio partam, qua coacti alio erant relegati, potuit numerari, in Dockum 400, in Marna 240, in Florido Horto (Vittevirom) 1000, in Bertha [2] Orientalis Frisiae 40, in Langa (Langermonken) [3] 100, in Scilvolda 160, in Cusmaria [4] 60 coenobitae, in ecclesia Montis Oleveti (Feencloester)[5] 20,in Scona Mora[6] 20, in Sepulchro S. Mariae (Buvencloester) 170, in Heyligerlee 180, in Apelsche (der Apel) [7] 70, — illud monasterium authoritate praepositi Scilvoldensis anno 1410 certo pretio transfertur Cruciferis ex Scarmer [8] illuc translatis, supellectilia sibi applicat praepositus praefatus; Domus Verae Lucis quandoque dictum —, in Vera Charitate *a)*(Nycloester)[9] 56, in Alant (Ripa S.Mariae)[10] 90, in Pallamarom [11] 190, — et illud coenobium ad se rapientis Dollardi fluminis aestu consumptum est, agri omnes patri et fundatori in Vittevirum abbati cedunt.

Valto cedente Ulpio sufficiendi abbatis sollicitudine ductus, fratribus canonicis simul collectis de novo abbate suam sententiam explicat. Electores omnes unanimi voce Idzonem Hermana declaratum abbatem representant. Hic evestigio a patre abbate admissus, ab episcopo Trajectensi inauguratur. Rediens pro sua qua pollebat doctrina, pietate et facundia utroque parente vita defuncto reliquos sanguine junctos religioni sumendae ardorem

---

a) om.: Nyecloester;

1 De van Pingjum opt Sant (N.W. v. Bolsward) naar Bolsw. verplaatste Praem. proosdij Wijngaard des Heeren.
2 Berthe of Barthe (ambt Stickhausen), N.O. van Leer. Vgl. Analecta Praemonstratensia 1924, Tom. I, fasc. I.
3 Langen (ambt Emden), ten N. van Emden in Kromhorn. Vgl. An. Praem. l.c.
4 Cusemer (Westerkwartier) nonnenklooster S. Mariae Porta, ten Z. van Oldekerk (Groningen) bij Sebaldeburen.
5 Veenklooster bij Oudwoude, Z.O. van Dokkum.
6 Sconamora, tegenw. Schönemoor, t. O. van Bremen, aan de Wezer. Zie Continuatio (Menkonis Chronicon), Mon. Germ. SS. XXIII p. 565, 10.
7 Domus Verae Lucis, Ter Apel, ten Z. van Winschoten.
8 Scharmer (Fivelgo), ten O. van de stad Groningen.
9 Onzeker, welk klooster is bedoeld. Nyecloester bij Appingedam droeg den naam Campus Rosarum, Nyecloester in de Marne was gewijd aan S. Johannes Evangelista.
10 Aland, ten N. van Emden. Vgl. An. Praem. l.c.
11 Palmar, nonnenklooster, verzwolgen door de Dollart, ten O. van Woldendorp (Groningen). Vgl. An. Praem., l.c.

injecit. Ab ipsa consecratione *a)* conducto artis summae murario, templi totius testudines ex lapide solido obduci, variaque pictura arte Laurentii conversi incrustari curavit. Tabulam industria Laurentii sculptam atque inauratam summo imponit altari, varias exinde aedes in usum rei monastices, pistrinam nempe, molam, hospitum disjunctas aedes magnis expensis erexit.
In pago Tzum (Tzumgum) quoddam coenobiolum Medom dictum ordinis D. Mariae Magdalenae [1], ex diluvio praefato ad summam redactum inopiam, suis haud vivere potuit redditibus; agris fructum ob maris receptam salsedinem negantibus, pecore omni deleto, campis et pascuis gramine calvis, opere manuario quaestum facientes sorores implicantur secularibus curis, quibus dictractae ordinis rigorem prorsus amiserunt. Missus ab episcopo Trajectensi Fredericus, vir doctus, has recollectas ad mentis sanitatem ordinisque religionem rursum amplectendam hortatur. Hic Praemonstratensis ordinis candore delectatus, suarum usus consilio Ulpium, eo defuncto Idzonem abbatem accedit, suarum omnium curam et tutelam cum reliquis monasterii bonis in se recipiat, impetrat. Anno igitur 1289 totum illud collegium quinquaginta *b)* quinque coenobitarum partim Baiom, partim Lidlom migrant; temporalia bona ab utroque monasterio incorporantur.
Viri Idzonis tempore pietate insignes extitere D. *c)* Doko, Baiom oriundus, et huic synonimus Doko Sellinga de Minderskerka [2], priores, uterque genere nobilis ex Eckna [3] et Sellinga [4], Liudulphus (Lollo) prior ex pago Aenjom. [5] Ex huius stirpe fundatores oriuntur monasterii in *d)* Aenyom, anno 1256 autoritate pastoris ecclesiae *e)* Vibrandi, summis viribus opem ferente D. Sibodo de Epingahuys [6], Tzjummone et Sibrando fratribus, cognata horum Eebel Sellinga *f)*. Hic ille Liudulphus venerabili canicie doctrinaque clarus, Hoyteti tempore pro acolythi gradu decoratus cum reliquis.

---

a) *magno pretio conductis architabris murariis;*
b) *trium;*
c) *Docko Tiarda* ex *Baiom, Eckna, Docko Sellinga de Minderskerk;*
d) *Aeniom;*
e) *add.: in Aenijom*
f) *add.: monasterium predictum memoratur fundatum et erectum;*
1 Bethanië, klooster van S. Maria Magdalena-zusters te Miedum bij Tzum ten Z.O. van Franeker.
2 Minnertsga, N.O. van Leeuwarden.
3 Oostfriesch geslacht. Vgl. E. Friedlaender, Ostfriesisches Urkundenbuch, Emden 1881, No. 751, 952, 1321.
4 Geslacht, dat ws. zijn naam ontleent aan het dorp Sellinge, ten Z.O. van Winschoten.
5 Anjum of Aengum (Menaldumadeel), N.O. van Franeker.
6 Misschien Eppenhuizen of Eppingehuizen, ten N.O. v. Kantens in Hunsingo.

Idzo vero diuturno adfectus morbo anno suae dignitatis undecimo Kalendas Octobris [1] vitam morte commutat; ante altare D. Augustini, Hoyteto pone consepultus quiescit anno Virginei partus 1309.

Pibo Sibranda abbas XI.

Idzone defuncto adest evestigio accersitus pater abbas Horti D. Virginis Sibrandus eius nominis secundus, vir cordatus magnaeque auctoritatis. Hic curato funere omnibus locutis de electione novi praefecti agitur. Post brevem consultationem oppido nominatur D. Pibo Sibranda. Electum abbas deducit ad sedem in *a)* ecclesia primariam. Confirmato illo discedit pater Sibrandus. Rediens Trajecto inauguratus abbas, virtute plurimum studuit, cui haud minus quam religioni ab ipsa tenui aetate addictus, magnam sui omnibus honestis spem reliquerat.

b) Tenella aetate in ordinem receptus plurimum literarum noticia profecit. Abbas effectus virtutem innatam bonis actibus magis explicat, sic ut viri tam honesti piique fama ubilibet locorum vulgata magnam sui aestimationem reliquerit, unde frequenter in arduis comitiorum causis, condendo jure Frisico novo, transactionibus, jurium terminis, suum requisitum interposuerit judicium. Accidit quandoque Frisiam exterorum incursionibus misere turbari, quas turbas et bella ipso mediatore sopita esse certis de ea re confectis literis constat. Suorum quoque in utroque coenobio subditorum ingentem curam sustinuit, ordinis integritas et candor ut servaretur, nec aedificiorum curam rejicit. Spectabiles abbatis aedes *c)*, prae caeteris celsitudine conspicuas, valido opere erectas propriis curavit extrui redditibus, ut vel hinc elicere quivis possit abbatibus quondam propriam assignatam ex agris pensionem annuam. Vita feliciter acta summo omnium dolore anno suae praeeminentiae decimo quinto fato concessit, salutis 1325.

Eelko (Elocus) Lyauckama abbas XII.

d) Eelko in defuncti Pibonis viri spectabilis locum succedit praesidente electioni D. Popteto patre abbate Horti D. Virginis. Hic ex nobili Lyauckamanorum familia oriundus, ab ipsis unguiculis *e)*

---

a) choro; *b) om.: Tenella — profecit;*
c) add.: (camenadam);
d) Eelko Liaukama;
e) Hs.: unguiculus;

1 1 October.

pietatis seminaria imbibit, quibus excrescens magis profecit, quousque sacerdotio decoratus ecclesiae *a)* S. Michaelis Tuitgum [1] (Berlkum) praeficeretur. Pastor *b)* novas aedes pastoritias, „camenade"Frisico idiomate dictas, etiamnum extantes, extruxit. Abbas designatus variis virtutum operibus omnibus summae exemplar probitatis extitit; diurnis nocturnisque sacris etiam brumali tempore nudis incedens pedibus interfuit, *c)* diaboli candenti ferro occurrenti invicta fide restitit. Ornamenta ecclesiastica auro contexta ecclesiae comparavit, nostro tempore visa.

Bellum cum nobilibus virisque strenuis ab *d)* Eeckna utriusque monasterii nomine sustinere cogitur, in cuius usum 180 armatos exceptis iis, qui voto ordini obstricti et ipsi armati, *e)* in coenobio Bayom magnis sumptibus sustentat. Animo attamen erecto tempore tam difficili aedes abbatis dictas, in praefato virginum collegio erectas, summis laboribus et sumptu haud levi ab imo erigens ad summam ducit contignationem. Pastoratum in Tutgum, Spannom et *f)* Sixbirum, ubi magna ex natalibus illi fuit autoritas, ditioni subjecit monasticae.

In admonitionibus summa utebatur verborum dulcedine, in correptione durior pro causae temporisquė ratione aliquanto extitit, nam sensim labascente religionis fervore, diabolo omnia in deterius promovente, multorum coactus est carpere improbitatem, quo Deo Optimo Maximo perplacens, multis licet impiis displicuit, magnamque sibi conflavit invidiam, quae quotidie augescens in pessimum ac nefarium et plus quam foetidum prorupit hulcus, unde maturo tempore pus et sanies putridi procedit homicidii.

Moris fuit ob initio fundati monasterii ingentes agrorum possessiones allodia et garangias *g)* vocitari. Hae abundanti fratrum conversorum et laicorum regebantur adminiculo. His quicquid aut de lactariis, pecore, frumento caeterisque proventibus praeter necessariam sustentationem supererat, id summa fide et obedientia suo ad monasterium deferebant abbati et oeconomo. Hinc magnae in omnibus coenobiis familiae, magnus alebatur coenobitarum numerus, *h)* unde nomina garangiis „Munkhuisen" indita. Hi longius

---

a) om.: S. Michaelis;
b) electus, summae exemplar probitatis extitit; precipuam pastorum aulam, camenadam, cum hypogeo a fundamentis erexit;
c) add.: inedia corpus macerans;
d) Eckna;
e) om.: in — Bayom; *f) Sexbirom;*
g) fratrum conversorum et laicorum colere laboribus;
h) om.: unde — indita;

1 Tuitgum (Uytkom, Utgong), aan den mond der voormalige Middelzee, ter plaatse van het tegenwoordige Berlikum.

a monasterii prospectu dissiti atque ob id maiori licentia usi sensim ab ordinis religione degenerantes, crebris indigebant patrum admonitionibus. Quanto quoque longius ab monasterii *a)* distabant limitibus, eo magis a recti tramite aberrarant. Abbas vero reliquorum patrum imitatus exemplar, frequentius illos invisens suo more gnaviter quicquid offendit, corripit.

Erant monasterio Lidlomensi ex applicatione coenobii in Fraenyom, quondam recepti, duae prae caeteris in Boxum possessiones insigniores, nomen uni Munkhuys alteri Ter Porte, Sceltinganorum modo nobilium, ex haereditate Feytsma et Oedsma [1]. Harum praefecti monachi conversi ob vitae turpitudinem,ex foeminarum raptu, injuria, ebrietate et violentia contractam, delati abbatem valde commovent. Ad instantem Paschae festivitatem Christianorum summam, in ipso quadragesimo triduo ante diem Angelicae salutationi sacram [2], suis stipatus Elocus sacellanis, adversi nihil suspicans, Evangelico solo armatus codice eo proficiscitur, eius ut salutiferis monitis ad salutis viam, recitata delictorum confessione, reducerentur.Ipsi vero jam dudum meditatam necem proponentes, oblatam malegerendae rei occasionem minime omittendam censebant. Receptum in suo castro ter Poorte abbatem cum suis, advocatis ex *b)* Munkhuys reliquis, honorifice tractant, dolo prementes quod minabantur. Prolato potu gravi ipsum simul ingurgitare statuunt ; at ille vir pius, abstemius *c)* ebrietatem horrens egreditur. Trajecto ponte castrum *d)* accedens, cubili clauso interula tectus pileoque nocturno et caligis, fusis ad Deum precibus nocturnis sese dormiens Christo commendat. Ipsi quoque sacellani, dominum sequuti cubitum properant. Conversi *e)* vero inferiori cis pontem *f)* domo decretam lanienam in medium proferunt,adduntur rationes et modus interficiendi. In rabiem versi transcurso ponte *g)* ipsas cubiculi effringunt fenestras, transcensis iis summis viribus ad ipsum contendunt. Gravi turbine somno experrectus summa innataque mansuetudine voce submissa admodum rogat, quid velint. Illi : *h)* „Tuam necem et interitum volumus. Quid rei tibi

---

a) *aberant, eo magis aberrarunt ;*
b) *propinquo ;*
c) *add. : et parcus ;*
d) *aperit ;*
e) *residui decretam ;*
f) *A: ponte;* *g)* *valvas castri obseratas inveniunt;*
h) *Te inquiunt, volumus, perfide et scelerate;*

1 Onder Boxum, W.Z.W. van Leeuwarden, lagen de states van de familie's Oedtsma en Scheltema, onder Deinum van Feijtsma.
2 23 Maart.

nobiscum, o insensate, stolide et hypocrita! accessisti corripere nos velut impios, adulteros et ebrios; ipsus peccator et ebrius." Ille stupefactus ex inopinata violentia neque quemquam qui ferat suppetias cernens, „Ecquis", inquit, „vestrum me vidit potum *a)*?" „Immo", inquiunt, „te potu obrutum ore egessisse receptum praeter modum poculum tuaque, ne deprehendereris, receptum manica". — „Ite", inquit, „consulite manicas tale quid referentes". Consultis tunicae manicis florentes dicuntur offendisse rosas. Hinc ira perciti ipsum magum, impostorem diabolico utentem praesidio vociferantur, nec sese ultro temperant; arrepto baculo ingenti caede inflicto capiti vulnere, ut cruor parietes respergeret, ipsum interficiunt, interfectum fenestra in ipsam fossam e sublimi eiiciunt. Summo mane *b)* ex praetereunte foemina, prodente ipsum vestium candore, de caede certiores facti omnes; magnae turbae moventur. Cadaver vero sanctissimi viri ad monasterium delatum in ipso conversorum choro parte boreali tumulatur. Homicidae dolo viri cuiusdam nobilis pagi in Boxum capti, palis affixi flamma interficiuntur, scrobibus injecti canum more quiescunt. Ipsum castrum funditus evertitur, agri omnes, *c)* nescitur qua ratione, abalienantur *d)* totaque illa possessionum iurisdictio perit. Ipsius cadaveris transitu voto rusticorum in Buir [1] satisfaciens, mortuus corpore anima feliciter inter coelites vivens, coemiterium ipsorum levi pluviola coelesti consecrat. Sequenti tempore sanctitatis opinionem vitae meritis relinquens, editis miraculis claruisse dicitur. Anno 1428 eminentiori tumba in posteriori sacrae aedis parte a venerabili D. Joanne Keppel abbate elevatus quiescit. Plus quam detestandum homicidium accidit anno 1332 pridie annunciationis Deiparae [2].

Kempo e) de Weijdom abbas XIII.

Coenobitae Lidlomenses facti turpitudine praeter modum tristes, desperatis rebus quid agant, quo se vertant, prorsus ignorant. Nunquam fatum illud ineluctabile mentibus illorum excidere po-

---

a) add.: et ebrium;
b) femina transiens partem panni candidi supernatantem conspiciens, proprius accedens ipsum abbatem offendit mortuum et interfectum. Sublato clamore totum pagum commovit. Fit multorum ad miserum et flebile spectaculum hominum concursus. Ereptum cadaver;
c) om.: nescitur qua ratione;
d) om.: totaque — consecrat;
e) Veidom;

1 Boer, tusschen Franeker en Leeuwarden.
2 24 Maart.

tuit, unde in fratrum collegio *a)* crebri gemitus, multus sacrarum virginum planctus, summus omnium totius Frisiae piorum hominum dolor. Etelgerus, eius nominis secundus pater abbas accedens, adductis in medium rationibus multis dolorem, *b)* quantum in se fuit, mitigavit : ipsorum homicidarum factum ipsis haud posse imputari, ipsos pro merito flamma exustos suas luisse paenas. De novo substituendo abbate mentione habita aegre admodum conveniunt; collatis in medium suffragiis, invocata sacri flaminis gratia D. Kampo abbas declaratur. Ab Jelgero abbate confirmatus Trajectum proficiscitur consecrationem expetens. Summas illi Trajectensis ob homicidium iniquissime perpetratum creat molestias, indignum ratus nefarios istos nebulones abbate collegioque indignos, criminis inauditi reos merito honore, opibus omnique dignitate debere privari. Hic econtrario rursum homicidas parricidasque suas luisse poenas, reliquos vero innoxios, vix magnaque difficultate consecrationem impetrat.

Rediens illatam pietati nebulam sua prudentia ordinisque rigore, fratrum quoque servata obedientia discutit. *c)* Ab ipsis nempe cunabulis zelo Dei accensus monasteriumque ingressus, pietati literisque studuit gnaviter. Ex Weydom [1] oriundus, ecclesiae in Aesterzee [2] praeficitur. Hinc abbas designatus, felicissimo ingenio fata perfert admodum infelicia, sicut omnes suae praefecturae cursus merus labor ac dolor existeret.

Secundo dignitatis anno aedis sacrae reparationi insistens ad instantem hyemis proximae necessitatem arundineum tectum ubivis reficit, turrim ligno levigato stratam cocta pice oblinit. Operarii vero de igne extincto securi *d)* descendunt. Sub noctis medium ex favilla sublucida in turri relicta ventorum flatu lignisque subaridis proximis piceque infectis excitata flamma, turrim sumptis paulatim viribus consumit, hinc flamma voracissima reliquum tectum omne, sicut ex integro monasterii quadrangulari aedificio excepto canonicorum dormitorio, reliquum nihil superfuerit, quod non igne cremaretur. Novi hinc planctus, novi oriuntur gemitus. Damnum illud quum videretur plurimis irreparabile, multos omnino suspensos tenuit.

Abbas habito cum suis communicatoque consilio novam restaurationem meditatur. Accedunt praeterea multorum utriusque sexus et dignitatis hominum largae donationes. Nec quibuslibet trabibus et lignis opus illud grande restaurari potuit. Ingenti lignorum grandium trabiumque multorum pedum longitudine magnis sumptibus comparata co-

---

a) *Hs.: collegia;* *b)* *add.: longa oratione;*
c) *om.: Ab — gnaviter;* *d)* *Hs.: secure;*

1 Weidum, Z.W. van Leeuwarden. 2 Oosterzee, N.O. van Lemmer.

pia, conductis lignariis, opus fabrile aggreditur. Fit hominum multorum operi subveniendo concursus. Celeri manu contignationes compinguntur; rotarum usi ministerio ad summum culmen eriguntur; novae reparationis ex lignis solidis spes apparet. Ex ordine constitutis tignis nec justa sollicitudine ad inopinatam ventorum vim fulcitis et conglutinatis, aeolus sub vesperum suis viribus erumpens ingenti turbine omnia perflat; vehementior factus omnem tecturam concutit et dejicit, sicut ad internecionem omnia corrumperentur; trabium quoque illisione aliquot templi compactae testudines *a)* lapideae corruerunt, hinc ut posterius damnum exitiabile magis fuerat quam flammae.
Abbas infortunii molestia graviter adflictus, resumptis viribus naufragos imitaturus, ex confractis trabibus novam auspicatur fabricam, novas reparationes, quibus feliciter munitis arundineum illigat tectum, cui et conversorum succedit reliquarumque aedium restauratio. His curis, molestiis variisque exercitationum procellis exagitatus, anno suae administrationis quarto paulo minus in Domino moritur vigilia D. Andreae Apostoli [1]. Aedi sacrae illatus praesente D. Popteto patre abbate omnium dolore sepelitur; lapide tectus feliciter quiescit anno 1336.

D. Godefridus (Goerd) Andla abbas XIV.

Ipso die S. Andreae Apostoli canonici cum reliquis monasticis simul collectis post fusas ad Deum preces praesente D. Popteto viro patre abbate venerabili, omnia sua conferant D. Godefrido vota ipsumque abbatem eligunt, electum abbas confirmat.
Erat natione Riedensis [2] nobili Andla familia genitus, ecclesiae quondam in Ried pastor, qui relicto habitu seculari ordinis rigorem expetens Lidlomii monasticen profitetur. Variis virtutum literarumque studiis intentus iuris summam adeptus est prudentiam. Progressu temporis coeteris multis praecurrens parasangis, ecclesiae in *b)* Tuitgum pastor eligitur; domum pastoris honorifica exornat adjecta structura nova. Abbas constitutus reliquas aedes conflagratas ab antecessore relictas, ex integro restaurat. Abbatis aulam addita *c)* camera meridionali nova coronat contignatione. Maiorem campanam certis sumptibus comparatam novae turri inferri curat;

a) maiori ex parte una;
b) in Berlkom pastor praeficitur. Hanc spartam nactus summe coluit unde ipsi ad futuram dignitatem liberior patet accessus;
c) add.: ab ipsis fundamentis;

1 29 November. 2 Ried, N.O. van Franeker.

pecorum aedes et stabula suo studio ab ipsis fundamentis ad meridiem erigit.
Bellum quoque ipsi ultro illatum a coenobitis Floridi Campi (Oldecloester [1]) et Ludingakerk opulentissimis, quibus ut fautores praesidio fuere Tado et Seerp ab Adelen in Sexbirom, viri strenui et nobiles, magnis sumptibus conscripto milite avertere coactus est. Re per submissos intercessores consopita bellum tandem quiescit. Vides, optime lector, turbulento hoc tempore inflammati diaboli instinctu turbatam religionem. Quid enim turpius, foedius minusque conveniens monacho, solitario Deo dicato, secundum carnem mundo mortuo, quam arma sumere, terribilem se praebere omnibus, accinctum gladio, clypeo munitum, galea opertum hostibus semet praesentare *a)* ? Hae diaboli insidiae, quibus intoxicatos homines in perpetuas flammas conjicit ! Abbas vero undecimo suae dignitatis anno animam exhalans in Domino quiescit ; in chorum delatus praesente domino patre abbate Valtone honorifice sepelitur anno salutis 1347.

Vibrandus Vobbinga abbas XV.

Godefrido defuncto, praesente patre abbate D. Valtone uno ore canonici omnes in aede capitulari post invocatam Spiritus Sancti gratiam eligunt D. Vibrandum, Vineae Domini op 't Sandt praepositum, ipsumque abbatem confirmat pater abbas praefatus.
Ex pago Weydom castro Vobbinga[2] oriundus praeposituram summa prudentia rexit. Castrum *b)* in Wynia[3] ditionis monasticae funditus eversum a fundamentis erexit, monachorum Floridi Campi violentiae resistens, tametsi et viribus et divitiis impar, illos summo dedecore retrocedere coëgit. *c)* Abbas electus monasterio incendiis, rapinis cladibusque graviter enervato studiose admodum profuit. Templi testudines trabium illisione quassas, Dodonis conversi murarii artificiosissimi opera ex integro exceptis tribus posterioribus restituit. Nosocomium conversorum novum aediculae sacrae divae Virgini in coemiterio septentrionali addidit, illo pestis tempore ad curanda aegrorum corpora longius semota usurus.

---

a) add.: cui ex precepto divi Pauli longa prestantior datur panoplica: gladius spiritus, clipeus fidei, galea salutis; hec latius in codice maiori;
b) om.: in;
c) add.: Audis lector bella monastica, Sathaniae ludibrium;

1 Cistercienser abdij onder Hartwerd bij Bolsward.
2 Wobbinga, state bij Weidum.
3 Wijns, gehucht onder Oosterend, ten N.W. van Sneek, N.O. van Oldeklooster.

Memorabilis nempe anno praefecturae quarto, salutis 1351 pestis Hamburgo, Brema, Emdanoque comitatu prorepens sensim Groninganam pervasit ditionem ; proditum nempe est ea lue in Campo Rosarum (Nyecloester) [1] interiisse ex sacris virginibus 80, in Florido Horto (Vittevirom) 20 canonici, novitii 12, et nostrum coenobium ea tabe infectum multos ex fratribus absumpsit, postremo venerabilem D. Vibrandum abbatem anno 1351. Adveniens pater abbas Verpo Tziarda Hallomensis iusta ut defuncto persolvat, ad gradus presbyterii in medio chori ipsum tumularunt.

Syardus II abbas XVI.

Verpius pater abbas ne quicquam detrimenti pateretur ecclesia suo orbata pastore, fratres undique accitos congregat, collectos de nova ineunda electione hortatur. Domum electioni destinatam ingredientes Spiritus Sancti largam implorant gratiam, qua facta pastorem ecclesiae Berlkomanae cognomento Tuitgum D. Syardum virum pietate insignem unanimi consensu eligunt.
Hic ecclesiae Vinssomensis et pastor et decanus existens, sua industria paratam pecuniam summa fide, amore et obedientia abbati suo D. Kemponi et Vibrando et Godefrido tempore admodum calamitoso obtulit, qua integritate ad futuram dignitatis eminentiam suorum animos facile praeparavit. Ab patre abbate confirmatus, ob perpetuas ex aegritudine invicta corporis molestias consecrationem distulit, ne sumptus inutiles — de morte imminenti occultis indiciis certus — faceret. Calicem ex mero argento ab *a)* aurifice Hobbone in Letzens [2] factam sui memoriam relinquens, vix unius anni peracto spatio in Domino moritur anno partus salutiferae 1352 vigilia nati S. Johannis Baptistae. [3] D. Vilhelmo Verpio adducto ipsum elatum sepelierunt in medio chori ante gradus praesbyterii *b)*, ipso patre abbate funus curante.

Theodoricus abbas XVII.

Decem peractis diebus D. Verpius Tziarda pater abbas rediens, ipso die Translati D. Martini [4] electioni novae praesidens, post

a) A om.: ab. B: Hebbone;
b) Vibrando contumulatus;

1 Nijeklooster bij Appingedam.
2 Oosterlittens (Aesterletzense), tusschen Bolsward en Leeuwarden.
3 23 Juni.
4 4 Juli.

longam orationem de modo ineundae electionis docte admodum disseruit ex nostrorum statutorum regulis: id debere concordite fieri, alioquin suam interpositurus authoritatem ; aedem exinde ingressi capitularem quotquot erant Lidlomanae ditionis collatis suffragiis D. Theodericum ecclesiae *a)* Berlkomanae pastorem abbatem nominant. Electus difficile admodum praefecturae onus in se recipit, pastoralem curam praeferens dignitati praelaturae ; precibus suorum patrisque abbatis autoritate interveniente confirmari se patitur.

Erat vir magni judicii, insignis literaturae, *b)* Tzommarom oriundus parentibus honestis fortuna quoque splendida. Ab ipsis jactis doctrinae fundamentis Lutetiam Parisiorum celebrem Galliae totius academiam petens, *c)* plurimum laboris impendit studiis. Reversus vero ordinis candore delectatus a venerabili sanctoque viro D. Etheloco (Eelkone) abbate plenis excipitur ulnis. Monasterii novanis praefectus summo studio literas politiores professus, multos ex suo grege creat viros doctos et pios, quorum in se amorem perpetuum traxit futuraeque dignitati occasionem maximam dedit. Ecclesiae Sexbiromanae praefectus verbum Dei divino zelo accensus gnaviter summaque constantia docet. Exinde Berlkomanae ecclesiae pastor electus quindecim annis summa laude praeest. Veterem ecclesiam in Tuitgum temporis iniuria ruinosam praesidio incolarum diruit, novam ex integro restaurat *d)* circa annum Domini 1348.

Abbas electus et consecratus religioni restaurandae summopere intentus, plures ubicunque locorum juvenes doctos honestis natalibus piis operibus conspicuos ad monasterii ingressum sollicitat. Ex lue pesteque praeterita potior pars collegii ex sacerdotibus et conversis fato concesserat ; his velut arboribus evulsis novas plantare satagit. Necessariae restaurationi animum adjiciens, turrim veterem amovet, novam trabium firmitate roboratam et excelsam ecclesiae imponit. Hanc ventorum vi collisam et dejectam maiori sumptu rursum construi curat. Anteriorem ecclesiae partem mota arundine *e)* lapide incurvato sternit ; primae fundationis domum, conversorum dormitorium dictum, eadem tecti cultura exornat; orientalem domum canonicorum cubilia continentem simili tecto mota *f)* arundine munit. Pecorum quoque stabula, horrea caeteraque agriculturae necessaria magnis sumptibus ex integro lignis et trabibus ingentis crassitudinis erigit. Fossam monasterii ex imo fundo educto viritim limo purgari curat. Monasterii terminos in-

---

a) in Tuitgum ; b) Tzemarom ;
c) studiis utriusque iuris vacaturus ;
d) om.: circa — 1348 ; e) curvis lapidibus et imbrice retegit ;
f) A: moto;

terius promovens, reliquis praediis duas addit propriis nummis, possessiones Felsum [1] et Saxlahuys [2].
Magnas sumptuum molestias ab ecclesiae Vinssomensis aedituis perpessus est. Ab grietmannis iurisdictionum in *a)* Baerderadeel (Bauverd) [3] et Barradeel (Bierum) [4] ingentes censuum exactiones persolvere cogitur.
His aliisque plurimis graviter attritus, de mititate, clementia morumque humilitate nihil remittens, omnibus charus extitit et venerandus. Longa diuturnaque febri correptus suis attamen vacabat curis et negotiis, quibus supra modum febri ingravescente extenuatus vitae finem anno praefecturae decimo sexto summo omnium coenobitarum moerore indipiscitur. Postridie D. Emerentianae [5] Deo Optimo Maximo, Christo redemptori, Sanctoque Spiritui sacrae Triadi animam reddit suam salutis 1369. Fredericus eius nominis secundus pater abbas funeri ut pro more intersit vocatus, ipsum terrae commendat et sepelitur in choro ad infimos sedilium gradus latere dextro conversionis Pauli die [6].

Vibrandus II abbas XVIII.

Exactis a funere piae memoriae D. Theoderici *b)* septimanis quatuor ipso die Petri cathedrati [7] convocatis collegii totius sacerdotibus et curatis, Fredericus abbas de nova electione praefatus ad concordiam servandam hortatur, *c)* qua servata communi suffragio ecclesiae in Tuitgom et Berlkomanae D. Vibrandum pastorem eligunt ipsumque abbatem declarant. Accepta confirmatione Trajectum profectus, *d)* inauguratur abbas Lidlomensis ; rediens antiquum obtinet veterisque candoris et humilitatis memor omnium favorem consequitur.
In pago *e)* Tzjom (Tzumgom) honestis natus parentibus Floridum

---

a) *Bauverderadeel et Berommadeel;*
b) *integro mense ;*
c) *invocata Spiritus Sancti gratia ;*
d) *benedictionem episcopalem consequitur ;*
e) *Tzumgum ;*

1 Groot en Klein Felsum (ook Phelsum), twee zathen onder Spannum.
2 Saxlahuys (= Sassinga), voormalige state in Hennaarderadeel, ten Z. van Winsum en Spannum.
3 Baarderadeel, voormalige grietenij in het midden van Friesland, die haar naam ontleent aan het in haar midden gelegen dorp Baard of Bauwerd.
4 Barradeel, voormalige grietenij ten N.O. van Harlingen, waarin o.a. de dorpen Oosterbierum, Sexbierum, Pietersbierum en ook het klooster Lidlum gelegen zijn.
5 24 Januari. 6 25 Januari. 7 22 Februari.

Campum (Oldecloester) accedens habitum sumit Cisterciensem ; re longius deliberata relictis iis secularem cultum repetit. Lidlomensem abbatem de exercendis literarum studiis sollicitat. Loco in schola novitiorum impetrato assiduis laboribus ingentem doctrinam consequitur ; ordinis religione penitius inspecta, eandem sumpta cuculla candida recipit. Ante acceptam religionem sacerdotii gradum consecutus, ecclesiae in Boxum praeficitur. Verae pietatis apostolicae vestigia insequens, Lidlomensis monasterii cultura et integritate allectus, relicta ecclesia in Boxum monasterium ingreditur. Indutus ordinis cultura omnibus se affabilem, modestum et humilem praebet, tantamque gratiam adeptus est, ut ecclesiae praeficeretur Berlkomanae, cui, jam recens extructae, turrim magnae crassitudinis ex ipsis fundamentis erigens addidit. Suis studio et parcimonia comparatis pecuniis castrum Amkinga [1] cum aliquot proximis agris emptum abbati et monasterio tradidit. *a)* Meridionalem domum ambitus coenobii restauratam ex incendio superiori, novo tecto ornavit lapideo.
Contigit ipsius tempore *b)* praefecturam Vineae Domini op 't Sandt orbari suo praeposito. Canonici *c)* communi voto eligunt quendam Joannem, monasterii Lidlomensis fratrem, ecclesiae Menaldomensis pastorem. Hic praesidio sororis commode vivebat ex munere pastoritio, quamobrem huius felicitatem praeferens dignitati, praepositurae electionem invito abbate rejicit et pernegat se obtemperaturum. Abbas ab episcopo caeterisque frequentius de *d)* mittendo praeposito interpellatus, hominem ad obedientiam cogere nequibat. *e)* Compulsus Praemonstratum, hinc Romam adiens jurisdictionis praepositurae conservandae gratia, magnos sumptus atque molestias perpessus est.
Hac caussa consopita aliud ex alio succedit malum. Incidit nostro lis cum quodam Balduino crucis inferendae concionatori. Huic dum abbas obsequium denegat, conqueritur hoc ipsum episcopo suo Arnoldo ab Hoern Trajectensi praesuli. Hic misso praecone abbatem in Vollenhove ad se accersit. Eo profectus sinistrae suspicionis ignarus, in vincula conjicitur praeter modum et rationem. Mulctatum duobus *f)* scutatorum milibus captivitate

---

a) *add.: Abbas electus;* b) *praeposituram;*
c) *libera electione ;* d) *ordinando ;*
e) *Episcopus igitur ipsam preoccupare nititur. Abbas quo minus illud fiat, gnaviter obstat, unde lites et dissidia tanta crevere, ut abbas conservandae iurisdictionis gratia Praemonstratum, hinc Romam magnis sumptibus adire coactus sit.*
f) *add. : aureorum ;*

1 Amkema, voormalige stins bij Berlikum.

liberat. Ex illato damno collegii fratres plurimum doluere. Abbas invicta animi fortitudine fretus ecclesiam optimis donariis argenteis, sericis et *a)* bissinis, calicum caeterorumque monilium exornat; praediorum quoque terminos additis agris in Hennaerd, *b)* Bervert [1], Felsom, Valinga [2] magis ditat. Vitae suae transcurso spatio praefecturae anno decimo sexto carnis ergastulo solutus in Domino moritur, ipso D. Luciae [3] profesto ; ad valvas sacrarii juxta altare S. Laurentii sepelitur anno salutis 1384.

Aesgo abbas XIX.

Abbas Horti Mariae Hesselus alibi profectus dum redit ex scriptis ad eum literis intelligit venerabilem D. Vibrandum vita functum. Aeris inclementia praepeditus electionem differri in suum mandavit adventum. Postridie Purificationis Deiparae [4] itineri sese committens, sub vesperam ingressus Vallem Virginis rem omnem ut sese habeat intelligit. Postridie summo mane celebrato Sancti Spiritus sacro electioni omnes praeparantur. Dicta antiphona : Veni Sancte Spiritus, communi voce abbas declaratur Aesgo Vinssomensis, eiusdem sui *c)* pagi pastor et decanus, vir inauditae modestiae, pietatis et humilitatis, ecclesiae ipsi concreditae summam curam sustinens, quibus virtutibus ad maiorem dignitatem facilem sibi paravit accessum.

Temporis brevitate praeclusa rerum bene gerendarum occasio nihil praeclari agere ipsum permisit. *d)* Hoc unicum praestitisse refertur exiguo nempe dignitatis tempore : castrum quoddam Vinsomanae Bennetorpae proximum, cuius ne vestigium cernitur, tumuli deturbati saltem memoria relicta, Harlingen [5] dirutum ab ipsis restauravit fundamentis. Sacras quoque vestes sericas comparasse meminerunt patrum scripta. Anno administrationis secundo moritur salutis 1386, ipso commemorationis omnium defunctorum die [6] ; ante aram S. Joannis sepelitur.

---

a) byssinis ; b) Borvert ; c) patriae;
d) Castrum in propinquo Bennetorpe, Harlingen, ab ipsis fundamentis erectum et restauratum, cuius modo ne vestigium apparet, tumulo radicitus, deleto; sericas vestes comparatas patrum quoque scripta memorant.

1 Barkwert, ten N.W. van Hennaard.
2 Evenals Vobbinga te Weidum, zie p. 57.
3 12 December.
4 3 Februari.
5 De plaats van de voormalige stins Harlingen bij Winsum laat zich niet meer bepalen.
6 1 November.

Tetardus (Tzjaard) abbas XX.

Ecclesia Lidlomensis legitimo orbata pastore, ne cuilibet inhianti pateret lupo, D. Gerbrandus pater abbas celeritate usus filiae suae adfuit, de novo sponso eligendo sollicite agit. Emisso precone collegii fratres, ecclesiarum pastores caeterosque omnes praesentes jubet adesse, quibus collectis habita oratione electionis novae rationem proponit. Coenobitae obsequentes suffragia proferunt, quibus intellectis salutatur abbas D. Tetardus Scellinganus, ecclesiae Vinssomanae decanus et pastor ; confirmatus consecrationem a Trajectensi consequitur.
Erat Tetardus natione Scellinganus pagi Hoornensis. Primis grammatices rudimentis instructus, monasterium relicta insula accedit. Ulterius in re literaria progressus, solidae doctrinae gustum assequitur. Collectis ex insula haereditate paterna pecuniis, quibus ex marsupio monastico additur necessarium reliquum, Angliam maioris eruditionis capiendae gratia trajicit. In academia Oxoniensi utriusque juris promotione decoratus, rediit feliciter.
Abbas pronunciatus pietatem sectatur suaeque doctrinae fructum recipit uberrimum ; maturo sanoque consilio plurimum pollet.
Pro pastorali sollicitudine anxius ipsus fratrum possessiones lustrans, ad fidem, integritatem et obedientiam hortatur. Medom veniens fratres admonet religionem monasticam ut fervent, audita confessione, instabat nempe Pascha, summum Christianorum sacrum. Pro conservanda monasterii adversus vim et potentiam perfidorum hominum jurisdictione, communicato cum ipsis consilio, magnae fortitudinis castrum eo loci erigere statuit. Haec ex inditio subodorati Syardamani nobiles, quod illorum idipsum quandoque obesse posset tyrannidi, quorum tunc temporis summa erat potestas et dominium — ut in maiori nostro latius patebunt codice — ipsum redeuntem, desideratis ex conversis fratribus quatuor, reliquis vulneratis, armata manu comprehensum ad suum castrum Syarda deductum ferreis constringunt compedibus et carceri squalido injiciunt. Hinc maiori furore perciti, congregato suae classis Sciringanae exercitu valido ipsum monasterium invadunt, injecta flamma incendunt. Insignes colonorum aedes possessionumque praecipuarum castra Valinga, Vobbinga in Veydom, Cadahool [1], Amkama in Berlkom, sacellum in Fraenjom *a)*, Antiquam Vallem incendunt et evertunt. Horum omnium dux et antesignanus extitit Sicko Syarda, Allardi filius,

---

a) add.: et Medom;

1 Koehool, ten N.W. van Tjummarum.

vir bellicosus et potens, confoederatus viginti octo eiusdem foederis ducibus. Intercedentibus magnae autoritatis et judicii viris doctis et piis pacem statuunt inter abbatem cum Lidlomensibus et Sickonem Syarda cum suis complicibus; ab utraque parte juramento praestito firmatisque literis, pacificationem nunquam interituram paciscuntur, de damno dato verbum nullum *a)*.

Extat [1] et vetustissimum Frisico idiomate scriptum epistolium, pacis leges continens inter *b)* Eduardam, Sickonis matrem, et *c)* Tetardum abbatem Lidlomensem cum suis.Lis erat Eduardae cum Tetardo de quodam in Sextibirom castro Ottamastins cum agris subjectis, quorum pars media monasticae fuit ditionis; at modo amissa prorsus.

Tetardus turbis consopitis paululum respirans, datum dispendium industria sua resarcire satagit atque inprimis utramque monasterii fossam omni luto repurgat, aedes vaccarum in Veteri Valle restaurat. Renovata fossa, adductis undique lapidibus magnae crassitudinis murum cum validis turrium propugnaculis monasterio propemodum circumcingit et obducit; horum reliquias aetate nostra conspeximus. Per Isbrandum radicitus evulsas multas aedes in varios ministrorum usus aedificat: culinam novam, insignes hospitum aedes ab aquilone summi templi, oeconomi domus quondam dictas *d)*, summa arte et labore erexit. Nihil praetermisit in omni aedificio coenobii, quod non aliqua saltem restauratione juverit. Turrim novam *e)* mediam campanam simul comparavit. In memoriam Dominicae passionis crucem argenteam multis gemmis lapidibus quoque magni pretii fieri curavit. Tabulam novam artificiosa celatura sculptam et inauratam industria Azegonis conversi summo altari imponit *f)*. Nosocomium conversorum cum proxima aede sacra D. Virginis, incendio hostium conflagrata, firmo opere renovat.

Defuncto D. Suffrido abbate in Dockum ex delegata ipsi per visitatores annuos cura, assumptis sacellanis et conversis aliquot, eo profectus equitatu celebri pro more patriae. Funere curato, aedem ingreditur capitularem ad novam hortatus electionem; communi suffragio Vilko accolythus abbas renunciatur. Hunc abbatem electum confirmat. Rediens anno functae dignitatis tricesimo sexto ipso die Translationis S. Augustini [2] equitando morbum fatalem contrahens, in itinere deflectit ad Hortum D. Mariae.

---

a) add.: Tetardus carcere liberatus ad suos rediit. Paululum respirans datum damnum sua industria resarcire satagit;
b) A: in; c) Niet in A; d) A: dicta; e) maiorem;
f) add.: huius et nos reliquias vidimus;

1 Komt niet voor in : Oudfriesche Oorkonden, bewerkt door P. Sipma,
2 11 October.

Horam vitae nactus extremam, in Domino moritur. Cadaver per fratrem abbatem D. Vopkonem defertur maximo omnium planctu et eiulatu ad monasterium proprium. Celebrato sacro funebri tumulo infertur, primo praefecturae anno ab ipso pacato ante aram S. Laurentii et Stephani, anno redempti orbis 1422.

Hesselus abbas XXI.

Postridie Translationis S. Augustini D. Vopko pater abbas convocatis omnibus post invocatam Spiritus Sancti gratiam illos ad communem electionem hortatur, cui ut patri obtemperantes, de substituendo novo conferunt; magna concordia D. Hesselum, ecclesiae Tuytgomanae pastorem, ipsis praeficiunt. Accepta communi suffragio electione a praefato patre abbate ad sedem primariam deductus, pro suo jure confirmatur. In pago Aesterletens [1] natus, Lidlom deductus scholam frequentat, literis proficiens coëtaneos suos facile superavit. Harum indies maiori captus dulcedine, sumpta haereditate, academiam invisit maioris doctrinae adipiscendae gratia. Rediens se suaque omnia zelo plenus divino, religioni monasticae dedicat. Virtuti studens et pietati, ecclesiae ut verus pastor praeficitur Berlkomanae; hanc ut sponsam suspiciens, quantum in ipso fuit, summa restauravit industria. Turrim moto arundineo, lapideo exornat tecto, anteriorem sacrae aedis partem fenestris vitreis caeteris eminentioribus; *a)* tectum eodem sternit curvato lapide. Domum pastoris primariam, a venerabili D. Eelkone abbate structam, novo tecto lapideo renovat, agros et redditus pastoritios amplificare gnaviter satagit.

Abbas electus, Leovardiam proficiscitur, ab episcopo Mathia, vicario Trajectensi [2] in sacra aede Dominicanorum consecrationem adeptus est ipso die S. Andreae Apostoli [3]. Monasterium, multis ex peste, bello, incendio caeterisque calamitatibus amissis, maiori parte solitudinem referebat. Videres aedes incendio corruptas, parietes dirutos omniaque facie constare terribili, idque ex praedicta clade eorum, qui fuere sectae Syardamanae. Nec Pibo Eelxma in Sexbirom nobilis a tyrannide praefata immunis extitit. Huius viri studio anterior pars domus Dei in *b)* Tjemmarom restauratur et novo tecto petrino exornatur. Codicem evangelicum utpote evangelicus suis spoliatum laminis argenteis lapidibusque magni pretii pristino restituit

---

a) totumque templum novo sternit pavimento; *b) Tzommarom;*

1 Oosterlittens, tusschen Rauwerd en Franeker.
2 Wijbisschop van Utrecht, gestorven 1427. Vgl. Nieuw Biografisch Wdbk., I 1314.
3 30 November.

nitori. De horologio primus monasterio prospicit, commodum ad horas metiendas instrumentum.
Veneranda canitie spectatus, oeconomus prudens, restaurator diligens anno dignitatis octavo, D.Folkero ipsi intime noto, designato successore, in Domino moritur anno *a)* 1431 ipso Primi et Feliciani die [1]. Ante aram apostolorum Petri et Pauli sepelitur.

Folkerus abbas XXII.

Venerabilis pater D. Tzjalingus abbas Horti Mariae scriptis literis de obitu D. Hesseli certior factus, misso celeri nuncio D. Vilkonem in Dockum ad se vocat. Simul profecti Lidlom sub vesperam applicuere, postridie funus delatum ad ecclesiam legitimis ceremoniis curatur ; quo peracto, dato signo, quotquot jure electioni novae interesse solent, canonici rurales simul et monastici, praesto sunt. Locum adeunt creandi abbatis destinatum; habita deliberatione suffragia per patrem abbatem colliguntur, quibus visis, summa animorum concordia Folkerus jam pridem ab Hesselo nominatus, abbas proclamatur. Summa omnium oritur ex tam praeclari viri electione moderata laeticia. Hunc evestigio abbas pater confirmat. Hic certis occasionibus consecratur ab Antonio vicario episcopi Osnabrugensis in vigilia Assumptionis Virginis [2].
Fuit Folkerus natione Scellinganus vico Lies,[3] pagi Hoornensis. Primis grammatices rudimentis affatim excultus, Erphordiensem celebrem adiit academiam ; magnis laboribus intentus studiis, summam assequitur *b)* eruditionis opinionem. Rediens Erphordia in comitatu Emdensi in magnam incidit aegritudinem, sic ut de vita periclitaretur ; omni destitutus praesidio, praestito voto, si convalescat, sese promittit, suscepto religionis Praemonstratensis ordine *c)*, dedicaturum Christo Domino. Ubi convaluit, Frisiam petens Hesselum abbatem adiit, sui voti vim aperit. Honorifice acceptus integro biennio *d)* cum reliquis divino intentus fervori et cultui, abbate sumptus suppeditante Coloniam repetit, *e)* in utroque jure summa industria sudavit ; rediens sacerdotio inauguratur. Hinc ecclesiae Hoornensi et pastor et decanus praefici-

a) 1430 ;
b) utriusque iuris prudentiam; *c) Hs. ten onrechte: religione;*
d) in monasterio scolam noviciorum frequentans;
e) ubi rursum intimis musarum latebris delitescens maiorem eruditionis opinionem indeptus est ;

1 9 Juni.
2 14 Augustus.
3 Lies op het eiland Ter Schelling, kerkelijk thans nog onder Hoorn.

tur; juris utriusque prudentia clarus decanatum summo honore moderatus est. Exili corpore existens animum ferebat excelsum multisque ornatum et literaturae et pietatum margaritis.
Abbas electus D.Hesseli collectam pecuniam coactus est promere pro satisfactione cuiusdam Lasii a coenobitis occisi. Hinc aliud ipsi eluendum fuit homicidium Tzjalingii ecclesiae S. Georgii in *a)* Oesterbirom interfecti a quodam monacho Sibodo converso. Hac sanguinum mercatura satur, arctiorem vitae monachorum spirans, carcerem publicum grandem et firmum fieri curavit, ut vel huius metu ab omni terrerentur coenobitae violentia. Abbatis aulam honorifico adornat poculorum argenteorum numero. Libros cimicibus et carie corruptos ipse literatus refarciri omnes curavit. Monasterii moenia et muros ab Sickone Syardama suisque asseclis *b)* disjectos pro viribus restituit. Harum tandem molestiarum pertaesus vir doctus, probus et literatus, accersito patre abbate Tzialingio, sui officii abdicationem liberam impetrat praefecturae anno nono, salutis 1439. Dato sallario annuo ecclesiam suam Hornensem repetit, studiis piisque vacaturus operibus.

Reijnerus abbas XXIII.

Omni molestia libero D. Folkero docto et pio, post longam deliberationem uterque abbas Tzjallingius et Vilko solliciti de novo substituendo, omnes simul collectos ad pacem et concordiam hortantur et instant. Quovis suo proferente suffragio Reijnerus pius, animo simplici, modesto et humili abbas designatur ; confirmatus, a D. Martino de Blonda [1], reverendissimi episcopi Valrami à Moers Trajectensis vicario consecratur.
Regnerus quondam ordinis canonicorum regularium in Aenyom eiusdem monasterii praepositus extitit, qua praepositura abdicata, summis precibus a D. Folkero ordinis Praemonstratensis in monasterio Lidlomensi religionem adeptus est. Folkerus suorum fratrum exiguum numerum cernens, eo facilius hunc injecto habitu candido praestito voto, admisit. Folkerus hominis pietate et obedientia delectatus ipsum ecclesiae S. Joannis suum successorem designat, cui praeest annis totidem, quot in abbatis praefectura praefuit Folkerus. Defuncto D. Henrico Sexbiromanae ecclesiae pastore Reynerum electum defuncto subsequi jubet. Folkerus suae praefecturae amplius non ferens molestias, captata occasione commo-

---

a) Aesterbirom ; *b) A : assectis ;*

1 Martinus Magionensis van Blija (1432—'57). Vgl. N. Biografisch Wdbk. II 877, waar ook over Walraven van Meurs.

da, ipsam resignat veteremque nidum repetit. Hac rerum variatione Reynerus succedit abbas.
Rei administrandae inutilis prorsus nulla in ipso sollicitudo, nulla in rebus gerendis prudentia, quin ipsa fortuna huic velut indigno noverca et iniqua fuit. Maior pecorum domus per negligentiam incensa, ex integro ne stipite apparente, concrematur. Hanc dum restaurare conatur et viribus et consilio destitutus, contracto aere alieno multa praedia, agros, pascua sumptis pecuniis oppignerare cogitur, unde summum monasterio dispendium creatur. Quibusdam agros praediaque negantibus, caeteris redemptionem non ferentibus, sequitur summa rerum penuria et defectus ; exhauriuntur penuaria, horrea, molae et pistrina. Sacerdotes hordeaceo pane sumpto, lacte presso, cervisia destituti potantur. Tandem de ratione omnium reddituum reddenda meditatur. Accito patre abbate Tzjalingio rem omnem de perperam administrata republica monastica, ipsum veris rationibus de socordia victum, velut inutilem officio cedere cogunt anno sinistre administrationis octavo redempti orbis 1447. In Spannom migrans ecclesiae in se curam receptam sesquianno pastor gubernat et conservat. Vita functus Lidlom defertur et in aedicula D. Virgini sacra tumulatur anno 1449.

a) Tjabbo abbas XXIV.

Re cum Reynero transacta consilio venerabilis D. Tzjalingii ad concordem electionem admoniti summis votis optatum D. Tjebbonem abbatem nominant, quem evestigio pater abbas confirmat, sacraque inauguratione a Trajectensi consecrari curat.
Ante monasterii ingressum Tjebbodus praebendarius ecclesiae *b)* Harlingensis fuisse dicitur. Corpulentus procerae staturae, a Folkero admissus, ordinis rigorem summa humilitate et modestia sequitur. Omnium in se animos sua humanitate provocat. Prior designatus, Folkeri iniquis resistens conatibus, suorum gratiam venando, reliquis opem ferentibus carcerem erectum injecta flamma incendit, effractis prius ostiis geminos misere captos conversos annosos liberat; quo facto tantum meruit favorem, ut ipsius perpetuo memores, ostium adipiscendae dignitatis futurae aperuerit. Hinc ecclesiae Hornensis insulae Scellinganae cura ipsi committitur. Sic patriam suam multis decoravit virtutibus.
Abbas electus de veteri pietate nihil remittens, omnibus commodo fuit. Dormitorium canonicorum, temporis progressu labefactatum, magnis sumptibus restaurat, idipsum et pecorum stabulis praestitit. Multum litis et

a) Tjebbo ; *b) add.: S. Michaelis ;*

difficultatum ipsi cum Roerdamanis incidit nobilibus. Hi summo jure, ne dicam injuria, munus pastoritium in *a)* Tzemarom, Lidlomano studebant extorquere monasterio. Per vim occupatis pastorum aedibus ex arbitrio alium substituerunt, D. Eponem per se virum et integrum. Ad haec eripiunt coenobio multos agros, pascua et praedia ; id vero astu summo simulata cum integro viro Tjebbone necessitudine ad coenam ipsum vocant. Eo ubi ventum est binas habuere paratas literas argumenti plane diversi, quarum prima pacificationem ab ipso subscribendam alterius partis continebat. Has dum illi subscribendas proponunt, ipsi parato subtrahunt, hoc addentes : „In abitu, reverende pater, facile fiet." Sic subducuntur. Illo interim ex industria bene poto abitum parante, alteras proferunt literas, quibus magnam agrorum partem pro suo jure illis libere concedit. Has non relectas, dum putaret priores esse, calliditatis et doli ignarus, liberaliter subscribit.Quo facto ipsi suo jure agros literis concessos libere invadunt et retinent summo abbatis dolore.
In reliquis prudens et insignis dispensator extitit. Evacuata omnia sua sedulitate replevit, sic ut pecore et penu plena forent omnia. Vitae peracto spatio suae dignitatis anno tertio hominem exuit. Elatus in choro abbatum *b)* sepelitur non sine suorum luctu et moerore anno 1450.

Folkerus secunda vice abbas.

Piae *c)* memoriae D. Tjebbone sepulto, praesente patre abbate Tzjalingio cum reliquis ordinis visitatoribus annuis, canonici omnes in hoc conveniunt, ut Folkerum precibus sollicitatum pristinae restituant dignitati. Quod dum abbas pater omnibus modis dissuadere contendit, adstipulante visitatore utroque, canonici maiori fiducia et constantia pergunt et ipsum commonitum de electione unanimi consensu in abbatem rursum eligunt. Electum abbas confirmare denegat, nec, ut id precibus faciat, Folkerus impetrare potuit,quae res praeter omnem expectationem ipsum aliquandiu suspensum tenuit. Inito cum suis consilio Brabantiam invitis illis adiit. Salutato abbate Everbodiensi [1], tunc temporis abbatis Praemonstratensis in spiritualibus legato, rem omnem aperit, electionis literas ostendit, patris abbatis negatam confirmationem allegat, quibus exacte intellectis ordinis totius nomine ab ipso Everbodiensi confirmationem consequitur. Rediens summo honore excipitur, suisque fideliter praeest.

---

a) Tzommarom ; *b) add. : meridionali ;*
c) In margine bij A met andere hand: Schotanus in Tablino pag. 84.

1 Averbode, Praemonstratenser abdij in België.

Multum illi negotii fuit cum suis de ordinis rigore, quem plerique religione sensim frigescente intermittentes, laxiorem desiderabant vitae tramitem. At ille vir prudens, integer, natura strenuus, de ordinis observantia nihil remittens, indulgere illis quidquam *a)* potuit, poenitentiarum macerationibus et carcere usus fratrum ipsimet conciliat invidiam, qua in quovis collegio nihil peius aut perniciosius esse potest. Haec alit simultates ac velut sublucens ignis in se compressa, tametsi praeter fumum nihil emittat, sumendo vires flatuque levi excitata apertam producit flammam, quod in his conspicuum est. Hi nempe ad tempus presso furore de modo ipsum hostibus prodendi ineunt consilium. Roordamani et huic odio vatiniano et implacabili infensi, rem cum suis fratribus communicant, ut vel hac via dignitate pulsus, sui rigoris poenas lueret. Designatur ab utrisque dies et hora, qua ipsus in aula solus, aeger et quiescens posset opprimi. Ad horam dictam fit magnus campanarum sonitus, quo audito Joannes Roorda suis stipatus militibus monasterium a parte orientali navigio intrans, trajecta fossa, valvas aulae reserat, fenestras effractas aperit, spectantibus monasterii fratribus, ipsum abbatis cubile irruens, Folkerum proditionis inscium solum offendit. Antequam haec fiunt ex fragore ostiorum abbas sibi metuens, marsupium auro plenum fenestra ejectum in subjacente urticeto occultandum, ab ipsis militibus et conversis intercipitur. Hinc durioribus verbis et contumeliis ipsum adortus praesente satellite abbatia eductum, fugat et pellit anno suae dignitatis secunda vice decimo octavo, partae salutis 1468. Paulo post moriens, sepulchro ab se in sacello D. Virginis praeparato illatus quiescit.

Rioerd Roerda abbas XXV.

Erat Joanni Roerda frater viduus Rioerd. Hic ducta uxore filia Sceltonis Lyauckama, ipsam non relicta prole amittit. Hinc coelibem vitam eligens, illiteratus attamen ordinis canonicorum regularium in Aenyom institutum affectans, praeposituram ingreditur. Studiosus quantum in ipso fuit existens, monasticen professus, sacerdotio decoratur. Joannes frater malo genio ductus quandoque abbatem Vilhelmum Horti D. Virginis de ipso capiendo sollicitat, sed frustra omnibus Horti canonicis et coenobitis reclamantibus. Tandem Joannes sumpto satellitio armato ipsum Refridum violenta manu nec sine sanguinis effusione et clade unius ipsum induit candido assumpto habitu, illis relinquit. Summa laborans Refridus invidia, omnibus ob stupiditatem, barbariem et rerum omnium ignorantiam ostentui fuit et ludibrio. Joannes vero, pulso per vim Folkero arreptum illum ipsi Folkero subornatis ex

---

a) Misschien te lezen : nihil quidquam;

munere corruptis fratribus substituit. Ordinis et praefecturae confirmationem impetrare haud potuit. Praeter jus et consuetudinem firmationem impetrare haud potuit.

Praeter jus et consuetudinem abbas factus perpetuum aluit satellitium hominum stolidorum, quorum temeritate graviter adfliguntur sacerdotes, ii praesertim, quorum in electione consensum extorquere nunquam potuit, ut in Jacobo Zelando latius prosequemur. Habuit et suos sycophantas, palpones et gnathones, quorum praesidio usus ecclesiae redditus misere consumpsit. Praefecturam quoque ipsius minus faustam futuram ipsum infelix suffragium innuit, nam ipsa prima ab ingressu nocte praecipua pecorum domus incineratur flamma inextinguibili. Ex inordinata eleemosynarum largitione magna succrevit eduliorum penuria, sic ut canonicis necessaria ciborum sustentatio negata sit. Ne omnia simul ad internecionem perirent, monilia sacra omnia fideles coenobii conservatores, calices, crucem argenteam, pedum argenteum, thecam corporis Dominici colligunt; sub noctis medium egressi Franequeram properant, fidissimo committunt amico. Armentum omne monasterii tantopere minuit abliguriendo, vendendo et distrahendo, ut vix decem vaccae reliquae fuerint.

De confirmatione impetranda sollicitus,quam sequeretur consecratio, sine cuius adminiculo consecrari haud posset, mittit Praemonstratum virum magnificum D.Petrum,ecclesiae Dronripensis[1] pastorem, qui re infecta domum revertitur. Hinc numeratis D. Vilhelmo patre abbate 50 florenis, D. Vesselo praeposito Vineae Domini totidem, honorificam adornat legationem. Ab aurifice jubet fieri insignem pateram argenteam ; huic operculum addit excelsum aquilina forma decoratum, ingentis magnitudinis nucis putamen argenteis filis distinctum. Haec simul vidulis inclusa legatis porrigit, abbati Praemonstratensi pro impetranda confirmatione ut proferant. Nec hi quicquam impetrant. Vides, optime lector, firmum et immobile patrum pectus pro conservanda pietate et iustitia. Tandem destitutus omnibus praesidiis, accedit domini episcopi Trajectensis vicarium auro precibusque corruptum, ab eo ut consecrationem consequatur. Hic intermissis ceremoniis adhibendis et consuetis, manum languidam — summa nempe aegritudine laborabat, ex qua triduo exacto moritur — extendens episcopalem ipsi confert benedictionem. Qua accepta haud longius differendum rati canonici, aliquem ex suis emittunt Praemonstratum, qui omnia ad unguem simul explicet. Praemonstratum veniens, apertis literis comperit pater abbas omnia turbata praeterque decorum agi; communicato consilio literas remittit, quibus ipsum dignitate per vim obtenta privat, reliquos fratres ab obedientia, qua *a)* illi velut legitimo patrum successori sint obstricti, liberat. Hae

a) Niet in A;

[1]) Dronrijp, ten W. van Leeuwarden.

literae allatae magnam excitarunt tragoediam. Animos addunt iis, quorum electionem nullis unquam potuit assequi mediis. Ille animos multorum ex accepta literarum libertate videns abalienatos nec suae posse subjici obedientiae plerosque carcerum pedore adficit, reliquos emittit, hos poenitentiarum molestiis afflictat. Hac perpetua tyrannide usus, monasterium debitis, pecorum abactione, aedium interitu summopere faedat. Leoverdiam profectus, in itinere sentit adventantem morbum. Leoverdiam veniens morbo ingravescente, mortis injecta mentio illi displicuit; piis confortatus monitionibus *a)* plus turbatur animo in rabiem versus. Diem claudit extremum anno praefecturae quarto, Domini 1471; cadaver Lidlom delatum sepelitur.

Aesgo II abbas XXVI.

Sepulto D. Ruuardo abbate canonici huius exitu laeti, novam instituunt electionem, qua juxta patrum decreta rite servata post invocatam Spiritus Sancti gratiam summo animorum consensu eligunt D. Aesgonem, ecclesiae S. Georgii in *b)* Oesterbirum pastorem saecularem, natione Sexbiromensem. Ab ipsa electione habitum induit candidum ,quo ornatus confirmationem exinde et consecrationem ab episcopo assequitur Trajectensi.
Statim ab ipsa inita praefectura novas illi pararunt molestias Roordamani, viri praeter modum bellicosi et invidi. Praeteritam fratri illatam injuriam ulciscentes, perpetuam huic moliuntur perniciem. Amicitiam simulantes monasterium navi accedunt, amplum conferunt famulitium. Benigne ab Aesgone accepti, summa humanitate tractantur. Splendidum paratur convivium; suspicans illos ex dicto apostolico humanitate et liberalitate vinci posse, argentea proferuntur pocula, immo quicquid ex adjitis proferri in horum gratiam possit, praesentatur. *c)* Interea ipsi Roordamani structas insidias arte tectas, sensim retegunt *d)*. Erat abbatis aula insigni structa hypogeo; illud ferreo claudebatur ostio. Pedissequae velut lusitantes, non observatae hac illac circumcursitant, tandem ad penuariam descendentes, abbate fraudis nihil suspicante, ipsas ferreas valvas aperiunt; illa aperta ex insidiis proruunt armati nebulones. Tum omnium rerum summa turbatio: vasa argentea magno numero, crucem, caeteraque ecclesiae monilia simul cum

a) *magis furit, postremo in dementiam versus, diem claudit extremum;*
b) *Aesterbirom;*
c) *add.: At vere sapiens inquit: Amico reconciliato ne nimium cito credideris;*
d) *add.: cum abbate de quibusdam agrorum terminis ex composito acriter contendunt;*

ipso abbate misero et plorabundo auferuntur. Navi injectis omnibus opima praeda onusti redeunt. Ipsum abbatem vinctum carceri includunt, integro ferme anni spatio vinctum servant.
Claruit hoc tempore magni nominis Vibo *a)* Groustins [1] in Englom [2], vir magnae virtutis et audaciae. Hic a monasterii sacerdotibus pro subsidio impetrando sollicitatus, missis literis scribit Joanni ab armis monasterio inferendis ut abstineat, ipsum abbatem liberum suis restituat, quod ni faciat, apertum ipsi bellum dictum sciat. Joannes cunctantius agens rem omnem ex suo arbitrio differt. Vibius collecta militum selectissimorum valida manu eo properat, *b)* Joannem iniquis conditionibus constrictum vincit, abbatem liberum dignitati pristinae restituit. Lidlomenses eadem qua ille astutia uti, Vibii praesidio sub ipsam natalis Domini noctem [3] castrum invadunt Rordamanum, spoliatum incendunt et diruunt, crucem argenteam, codicem evangelicum, caeteraque omnia exceptis poculis recipiunt.
Aesgo veteri nitori redditus, veri pastoris curam gerens, monasterio summa prudentia de pecore et reliquis necessariis prospicit. Undique licet angustiatus ob rerum penuriam, fidei constantiam nihilominus servat. *c)* Ecclesiae turrim novam petrino tecto ornatam construit, eodem tecto anteriorem templi partem exornat. Ex ipsa haereditate paterna monasterio in pago Menaldomensi magni pretii possessionem *d)* toe Maer [4] dictam donat. Vitae finem adeptus moritur in Domino sui muneris anno decimo quarto. Rubro lapide tectus in ipsa sacra aede quiescit anno 1484.

Nicolaus abbas XXVII.

Canonici Vallis D. Virginis simul collecti, de novo eligendo abbate, qui tempore tam duro, arduo et turbulento feliciter praeese posset, solliciti sunt.
Jam in Frisia omnia bello ardebant, nec quisquam ab iniuria tutus erat. Sciringiorum magna erat potentia, nec minor Vetcoperanorum. Hi quandoque viribus

---

a) Groustins, a raso vertice „skerne Vibe" dictus;
b) Lidlomensium auxilio fretus ipsum castrum sub natum Domini invadit, depredatur, abbatem liberat et incendio corrumpit, templi monilia recipiuntur, reliqua abalienata fuere;
c) Monasterio omni necessita victa: pecore, agricultura, peno et frumento prospicit; *d) Maer vocicatam;*

1 Wiebe Sjoerts Sirtema van Grovestins, vgl. H. Baerdt van Sminia, Friesche Volksalm. 1845 p. 1, met portret.
2 Engelum, ten N.W. van Leeuwarden.
3 25 December. 4 Ws. Meerswal, gehucht onder Menaldum.

impares Groninganorum implorant subsidium, caeteri externo milite inducto semet tuentur, unde magni de milite alendo sumptus fieri debuere.
Re communicata *a)* uno impetu D. Nicolaum ecclesiae S. Martini Franekerensis pastorem electum abbatem pronunciant. Id quamobrem fecerint mirari nequeo. Oblatae electioni certae praescribuntur leges : ut ante D. Virginis purificationem [1] nostri ordinis imbuatur disciplinis sumptoque habitu candido simile ordinis institutum profiteatur. Triduo ante natalem Domini [2] electio illi oblata fuit. Peracto deliberationis tempore habitum pergit servare secularem. Confirmatione haud impetrata a D. Takone Horti D. Virginis novo electo abbate [3], quousque vestium fieret mutatio, integro distulit biennio, haud aliter in omni administratione se gerens, quam si verus et genuinus abbas foret. Tandem hortatu quorundam exuta veste seculari candidum induit anno 1486.
Praeclari nihil, dum praefuit, gessit quod illi laudi dici posset. Sibi sapiens quaedam monasterio necessaria dicitur abalienasse. Religione sensim degenerante anno a sumpto habitu secundo fatali morbo correptus, vitae finem praesentiens, semet ad Vineam Domini deferri exoptat ; eo migrans paulo post morbi viribus superatus, in Domino moritur anno dignitatis initae quarto, Domini 1488 ; in choro abbatum sepultus.

Jacobus Zelandus abbas XXVIII.

Canonici Lidlomenses simul congregati invocata Spiritus Sancti gratia, praesidente electioni domino venerabili et patre abbate Takone Aebinga, cui adfuit Jacobus abbas in Dokkum summo animorum consensu eligunt D. Jacobum Zelandum Lidlomensem, ecclesiae Leovardianae pastorem supremum. Hic electus et confirmatus ab episcopo Monasteriensi consecrationem ipso die Paschae [3] impetrat.
Erat Jacobus natione Zelandus, ab venerabili patre D. Folkero ob insignem eruditionem receptus ; aetate et studiis prae caeteris proficiens, ante legitimum tempus sacerdotii dignitatem indeptus est. Juvenilem aetatem morum probitate velut ipsa canicie superans, prior designatur. Munus illud praeclarum ceu optimam Spartam nactus, gnaviter excoluit. Prior deinde in Baiom constitutus, summa laude monasterio profuit,

a) communi suffragio conditionalem pronunciant electionem, Nicolaum, si statim ab electione habitum sumat monasticum, — erat quippe secularis ecclesiae Franekerensio pastor, — abbatem eligunt ;

1 2 Februari. 2 23 December.
3 Tako Aebinga werd abt van Mariëngaard in 1485.;
4 Paschen 1489 viel op 6 April.

attamen invidiae paenam sustinens ob morum factorumque rectitudinem ab ipsis conventus sororibus. Cuiusdam Romberti Gabbinga viri bellicosi rabiem saepius vitare coactus est, quod is in caput ipsius iurasse diceretur. Electionem liberam ecclesiae Vinsomanae acceptans, *a)* eidem pastorali curae multis annis inservit. Studiorum amore captus, abbatis licentia impetrata, *b)* substituto sacellano, Lovanium adiit. Iuris utriusque scientiam multo sudore adeptus, rediit ad suam ecclesiam. Hinc ecclesiae *c)* Sextibiromanae curam per resignationem antecessoris Reyneri sucipiens, suos ut in propinquo subinde inviseret collegas, verbum Dei ingenti fervore fideique zelo docet. Leovardienses precibus impetrant ab Takone abbate, cujus jurisdictioni suberat, supremum munus pastoritium ecclesiae D. Viti Curiae Veteris, ut ex omni Frisiae totius collegio Praemonstratensi licitum illis sit, eligere pastorem virum doctum et pium. Hac ratione evenit, ut Zelandus noster illi praeficeretur ecclesiae. Proinde cum videret civium increscentem luxum, superbiam et divitias, triumphum et choreas, gravi ductus spiritu de abitu meditari occepit. Haec eo meditante commodum ipsi libera offertur proprii monasterii electio, quam confirmatus post consecrationem acceptam solo quadriennio prudenter rexit.
Structura tametsi nihil egerit, solvendis debitis plurimum praestitit. Aqua intercute laborans sensim deficit. Vocato patre abbate D. Takone viro clarissimo, collectis omnibus liberam impetrat manumissionem. Dato salario annuo Medum profectus, solitariam vitam acturus, paulo post feliciter in Domino moritur, 300 aureorum thesaurum successori relinquens. Obiit anno 1492 ; Lidlomii in choro abbatum sepultus quiescit.

Petrus Valck abbas XXIX.

Turbatis in Phrisia rebus omnibus monastica dignitas difficile servari potuit, tantus omnium ex perniciosa *d)* sectarum Sciringiorum et Vetcoperorum classe furor extitit. Necessarium igitur fuit monasterio Lidlomensi de novo et prudenti prospicere oeconomo, qui huic naviculae praesidens clavum tuto regere et gubernare posset. Summo animorum consensu, D. Takone patre abbate praedictae electioni praesidente, designatur abbas Petrus Valk, praepositus in Vinea Domini, qui statim ab electione confirmatus, Trajecti consecratur.
Fuit hic Petrus natione Hollandus, Harlemensis nobili Valkorum familia oriundus. Grammatices praeceptis satis in

---

a) iis tricis callide semet subducit et monasterium relinquit;
c) Sexbirom; *b) conducto;*
d) A: pernicioso;

schola Harlemensi instructus Phrisiam lustrans religionis amore inflammatur. Aesgonem abbatem salutans animi sententiam explicat; ille hominis facundia delectatus, ad se recipit; receptus virtuti et literis totum semet addixit, quibus tantum profecit, ut reliquos facile superarit. Omnium gratiam et favorem ingenii solertia, morum probitate et animi candore venatus, charus valde extitit. Erat nempe facie decorus, ingenio aperto, lingua fluente dulci et jocosa. Sacerdotio decoratus amplissimo illi ex patria adfertur ex utroque parente defuncto haereditas quingentorum coronatorum, quibus acceptis abbatem Aesgonem precatur obnixe, in suum commodum illos ut vertere queat. Quo impetrato Coloniam plerosque ex antecessoribus imitatus proficiscitur. Studiis gnaviter insudando, utriusque summam consequitur prudentiam, quae ipsi postmodum habita doctrinae ratione, haud minimam maioris dignitatis adeundae occasionem dedit. Rediens ecclesiae Vinsomanae pastor eligitur. Ecclesiasticis rebus bene curatis collegii sacrarum virginum in Baiom et prior et oeconomus designatur. Hanc provinciam multis rebus optime administratis plurimum excoluit. D. Vesselo praeposito Vineae Domini defuncto, viro ob insignem virtutem rerumque gerendarum innatam prudentiam plurimum dilecto, hic prae caeteris omnibus dignus judicatur, qui ipsi succedat.

Abbas electus eandem servat et modestiam et pietatem. Videns monasterii Lidlomensis ruinosas aedes, summo labore et industria restaurare statuit. Exordium sumens ab ipsa sacra aede, hanc integro tecto novo petrino supplet, quod ab Aesgone piae memoriae abbate relictum fuit; tres testudines posteriores quondam collisas et necdum restitutas magnis sumptibus adductis fabris murariis erigit, semel erectas incuria fabrorum collapsas, summo dispendio maiori cura reficit. Hinc reliquas monasterii aedes, horrea, stabula, caeteraque omnia suis renovantur *a)* sumptibus.

Hoc tempore incidit salutifera illa status reipublicae Phrisiae mutatio. Dux Albertus Saxoniae a Majestate Caesarea haereditariam sumens Phrisiae defensionem anno redempti orbis 1498 D. Vilibrordum [1] archicancellarium ad occupandam praemittit Phrisiam; quam dum vi videt partitam atque id summa difficultate, magnis sumptibus, militum industria debere fieri, *b)* occupatis Vestergoae urbibus Sciringianis, solos Vetcoperanos Leovardienses infensos habuit. Hi Groninganorum milite praesidiario tumidi

---

a) A: renovatur.
b) Omnes Vestergoanas urbes voluntaria traditione occupat;

1 Willebrord van Schaumburg, zie Worp van Thabor, Leeuwarden 1850, IV, 300; Jancko Douwama's geschriften, Leeuw. 1849, bl. 94.

Saxonicum despiciunt imperium. Victi et ipsi, pulsis Groninganis, Villibrordo fidem praestant, quibus et mulctam imperat : castrum firmum, perpetuae obedientiae jugum, in ipsa urbe oppidanorum sumptibus construit. Anno 1500 *a)* post turbatam ex integro Phrisiam, victam rursus et domitam, Georgius Saxo Alberti frater [1] omnia pro sua industria in tranquillam restituit formam ; novam Leovardiae constituit curiam, consiliarios 12, quorum consiliis tota gubernetur Phrisia. Huic Petrus intimus fuit acceptus atque ob insignem utriusque juris prudentiam consiliariorum numero adscriptus. Arctam cum Saxone necessitudinem colens, frequenter a nostro magnis sumptibus fuit exceptus; quod dum reliquis monasticis displicet; debitorum magnitudinem veritis *b)* omnium in se animos excitat. Ipsum velut dissipatorem rerumque monasticarum helluonem pronunciant et quod vino subinde plus satis indulgeret et veneri gemina prole parens, vocato patre abbate D. Takone viro integro in aede capitulari collecti, simul omnium redituum rationem exactam postulant. Ille ut erat animo plane heroico, horum non ferens instantes interpellationes, resignationem decernit. Impetrato salario annuo sese magistratu abdicat anno Domini 1505, praefecturae anno decimo septimo. Aulae superiorem cameram, uno famulo contentus, ad vitae finem inhabitat. Moritur anno 1507 ; in aede sacra ad pedes D. Kemponis teste epitaphio sepultus, quiescit vir multae doctrinae, lectionis et scientiae.

Joannes Duvelandus abbas XXX.

D. Petro recedente in electione nova magna *c)* animorum fit disjunctio. Venerabilis abbas Paulus Boeckholt mansuetus et pius pro redintegranda electione nova plurimum laborat. Hic dum nihil efficit, ex improviso abbas Dockumanus Joannes Duvelandus, opera et favore Georgii Saxonis submissus pro abbate comite, abbas Lidlomensis designatur. Hic accepta confirmatione, praefecturae dignitatem arripit, multis frustra reclamantibus. Monasticos ipsi minus obsequentes,tum quod voluntaria electione creatus non esset, tum quod alterius cortis et monasterii existens, alienam secaret messem, sensim ad obedientiam praestandam compulit. Baiom veteri more ad obedientiam illi promittendam profectus, aegre admodum impetrat; has quod petulantius in ipsum dixissent, arctioribus restringit vinculis. Rediens praefecturam suam molestam fore comperit ideoque minus prosperam et jucundam ex invicta quorundam pertinacia, quos pro suis viribus quibus

---

a) Franekera per Saxonem patrem obsidione liberata, pulsis Groninganis et Frisiis horum assertis, Saxo pro sua....; *b) A: veriti;*
c) A : magno ;
1 George was de zoon van Albertus.

potest mediis reprimit. Attamen de sua sollicitudine nihil remittens, utilitati studens, omnia agriculturae necessaria promovet: vaccas, boves, equos, oves, caeteraque sine quibus monasterii proventus minime constare potest. Restaurationi quoque non defuit. Bibliothecam ad valvas templi inferioris incommode admodum erigit, variis manuscriptis pressisque libris exornat. Ambitum templi septentrionali latere *a)* diruit, inconsulte admodum, quod huius parietibus templi fulciretur altitudo, et ni maturius trabium cinctura prospectum fuisset, summum templi corruendi discrimen muris inclinantibus fuisset.

Uno eodemque tempore in monasterio Lidlomensi tres fuere abbates, D. Tako, Petrus Valck, Joannes Duvelandus. Horum prior, recedens Horto Mariae valedixit Lidlom migrans, anno 12 post 1500 moritur et sepelitur. Anno 11 ipsa nocte natalis Domini quisque abbas sacrum celebrans perpetuam eius rei memoriam relinquunt: Tako primam, proximam missam Valko, summam Duivelandus; simul refectorium pransuri ingrediuntur, potato vino gaudium ingens excitant. Aestate sequenti D. Tako in Domino moritur *b)*.

Gliscente rursum invidia Joannes sua protervia, socordia atque inutili administratione novas excitat tragoedias. Vocatus a canonicis abbas Paulus de ratione subducenda initur ratio, quam dum studiose admodum exigunt monastici, ille in defensionem sibi nihil quod ad rem faceret, profert.

Claruerunt eodem tempore multi viri pietate et doctrina praestantes, quorum judicium subterfugere minime potuit, licet multis uteretur verborum ambagibus, quorum hi prae coeteris fuere magis insignes: Joannes Keppel prior in Baiom, Henricus quondam eius loci prior, Theodericus Hattom, Hermannus *c)* Fonck prior in Lidlom, Vibrandus pastor in Berlkom, Gerlacus pastor in Menaldom, Nicolaus Voonsdrecht, Ludolphus *d)* Svollensis sacellani, Tiepko pastor in Spannom, quondam praepositus Vineae Domini, Joannes Groningensis pastor in Vinsom, Isbrandus pastor in Sexbierom, Everardus pastor Scellinganus *e)*, Cornelius pastor in Tzomarum *f)*, viri omnes magnifici, quorum conatui dum justis nequit rationibus occurrere, movetur dignitate decimo secundo *g)* ab inito magistratu anno, salutis *h)* 1517 circa natalem Domini. Paulo post moriens in posteriori ecclesiae parte sepultus quiescit.

---

a) add.: continuata testudine opus insigne;
b) add.: anno 12 post 1500; ad pedes abbatis Eteloci sepultus quiescit;
c) Svollensis; *d) om.: Svollensis;*
e) add.: in Hoorn;
f) add.: Jacobus Traiectensis, Joannes Oudevater canonici;
g) A: decimo; *h) 1518;*

Joannes Keppel abbas XXXI.

Rursum invitatus abbas pater Paulus novae praesidens electioni, oratione longa ad mutuam hortatur amicitiam et concordiam. Communi decreto facto eliguntur quatuor, quorum judicio abbatis consisteret electio. Hi ex se creatum abbatem Joannem nominant. Hic ingenti applausu acceptus, magnam laeticiam parit, quod ex propria corte electum haberent antistitem. A patre abbate confirmatus, vere appetente Trajectum profectus, consecrationem adeptus est. Primum sacrum ipso die nativitatis S. Joannis Baptistae [1] celebraturus, omnes monasticos rurales simul invitat; dato epulo splendido liberaliter dimittit.
Magnis et variis fuit ornatus virtutibus. Insigni a Keppel nobilium stemmate natus, animi nobilitatem sua prudentia declaravit. Tempora nactus praeter modum horrida et bellicosa variis exercetur turbarum procellis. Frisii Saxonici pertaesi imperii novam instituunt rebellionem. Hi Geldrorum ducem Carolum, illi comitem accersunt Emdanum. Geldrus ingenio acer et fervens verus Martis pullus data occasione ingenti militum manu Phrisiam ingreditur, Snecam, Slotam[2] et Bolsvardiam occupat. Saxo Phrisiorum invictam videns pertinaciam, secum perpendens sumptuum magnitudinem, militum perpetuo alendorum ingens stipendium, datam a Maximiliano provinciam ultro reddit. Hic evestigio milite conscripto *a)* suos mittit duces, qui nomine Burgundionum Phrisiam invadant et subiiciant. Hi Saxonum traditione Leovardiam, Franekeram et Harlingam cum castris proximis imposito milite praesidiario firmant et muniunt, unde bella, caedes, furta, incendia et latrocinia. Uterque Geldrus et Burgundus pro imperio certat. Haec dum fiunt, utrinque plurima damna inferuntur. Gheldrorum milites insidiati *b)* Franekerensibus monasterium Lidlomense pro castris muniunt et invadunt. Profligati sacerdotes datis ab Joanne literis salario modico ablegantur ad alia monasteria. Hi civili cultu ornati Brabantiam proficiscuntur nostrique ordinis collegiis recepti, ad revocationem permanent. Gheldri abeuntes monasterium hosti relinquunt. Franekerenses eruptione facta ipsum misere spoliant et incendunt, ut *c)* ne ostiorum, fenestrarum, cancellorum, immo cardinum vestigia cernerentur ; illato stramine templi moliuntur

---

a) missis ducibus Florentio Burensi, D. Vassenario felice comite de Moers;
b) Tzom, Lidlom et Baiom castris locatis muniunt ;
c) ex ostiis fenestris, cancellis, cardinibus, vitris, plumbo, ferro et stanno nihil remanserit, ipsum templum illato stramine student incendio tradere ;

1 24 Juni.
2 Sloten.

incendium, testudine lapidea impediti frustra tentant. Idem fit in monasterio Montis S. Michaelis : levis armaturae milites equos ecclesiae inferunt, ex aris haras faciunt, omnia conspurcant solo dormitorio virginibus relicto et inviolato.

Anno 23 pulsis Gheldris omnique turba semota quietem et tranquillitatem nactus, dispersa membra missis literis undique recolligit. Monasterii restaurationem aggressus, pecora, agriculturae necessaria undique comparat, equorum et vaccarum stabula nova redintegrat, ecclesiam renovat; mutato sacrario aedem capitularem ex eo facit, altaria omnia posterioris templi, abbatis Eelkonis tumbam, organon, horologium, tabulam summi altaris, vestes albo colore sericas, sedilia nova, novos codices summo studio magnisque sumptibus fieri curat. Reliquam aedium restaurationem aggressus, totum ambitum nova testudine ex cocto lapide circumducit. Refectorium canonicorum novum, culinam, hospitum receptacula, pistrinum, abbatis aulam mirum in modum reficit, sic ut veri restauratoris titulum perpetuum meruerit. *a)*

a) Erat moribus et vita inculpata, pia et honesta, *b)* vultu fusco, rubro et rigido, attamen pudico; severitatem, quam praeferebat aspectu, pensabat obsequio; in cibo et potu frugalis, parcus, sobrius, minime lautus, cervisiam perpetuo bibebat annuam Martiam, *c)* quam neglecto vino cuilibet praeposuit honesto et magnifico. Fratrum summam gerebat sollicitudinem, ne levi saltem occasione data ab externo dominio corriperentur. Voce quum esset submissa, durior aliquanto videbatur, quo et suis quandoque terrori extitit et tantum valuit, ut eo solo conterriti omne praestarent obsequium; carceris rigore nunquam usus dicitur. In omnibus officiis divinis interesse gestiebat, praesertim in iis in quibus sua desiderabatur praesentia, hoc est triplicibus festis celebrioribusque diebus et nocturnis diurnisque sacris perpetuo adfuit. Cum Georgio Schenck [1] arctam coluit necessitudinem ob vitae in illo conspectae integritatem, quo delectatus Georgius ipsum plurimi fecit. Magna in omnibus comitiis illius auctoritas conspecta est, quem et patrem quandoque appellare haud erubuere primarii Frisiae. Insuper et Majestas Caesarea sua industria ingentem pecuniarum collectam copiam 1000 carolino-

---

a) add.: Selectum insuper canonicorum undique accitis iuvenibus doctis collegium 15 aut 16 sacerdotum instituit;

b) staturae eminentis, corpore robusto et compacto, colore subfusco, vultu tristi, facies cicatrice deformata illi nomen dedit, in cibo;

c) laneus erat totus pannolino numquam usus.

1 George Schenk van Toutenburg, stadhouder van Friesland (1521—40). Zie N. Biografisch Wdbk., III 1132.

rum commodato numerat. Solutoque debito omni 300 relinquit in suo aerario florenos.
His rebus feliciter actis, vitae finem sortitur, praefecturae suae anno 25. Mortem imminentem certis sentiens inditiis, monastices *a)* omnes ad se vocatos ad pacem hortatur et concordiam. Precationes quoque fieri jubet, ut impetrata divina gratia vitam consequi posset aeternam. *b)* Laneis quum uteretur indusiis, in ipso mortis articulo vix illi persuasum fuit, ut mutatitis iis lineis *c)* tamen uteretur. Jubet praeterea ne ipso decedente cuiquam sint molesti aut infensi colonis: omnes ipsi ad obulum numerasse proventum. Commendato illis ex sorore nepote D. Godefrido in Domino moritur anno salutis 1543.

Godefridus Doeys abbas XXXII.

Exequiis venerandi D. Keppelii rite peractis, praesente D. Joanne Hasselensi patre abbate, Lidlomenses simul collectos aedem capitularem ingredi mandat. Invocata Spiritus Sancti gratia de nova electione ineunda sedulo hortatur. Oratione finita eliguntur ex praestantioribus sex, quibus plena datur ex sese abbatem constituendi potestas. Orta altercatione ex praeeminentia, dum neuter alteri cedit, aegre admodum de abbate creando foret conventum. Prior Lidlomensis Joannes, Godefridi frater, futuram fratris electionem, quam summopere optabat, videns lente et difficulter procedere, adjutus prudentia et auctoritate D. Joannis Trajectensis Menaldumensis ecclesiae pastoris, cujus ob senium et doctrinam magna erat aestimatio, electionem promovet; quo impulsore communi suffragio Godefridus, ecclesiae in Tzemarom pastor, abbas declaratur. Electum Hasselensis confirmat. Instante quadragesima Trajectum profectus consecrationem in se recipit.
Erat Godefridus natione Zvollensis,familia Doeys,materna stirpe a Keppel, Joannis ex sorore Alytta nepos. Hic avunculi suasu religionem desiderans, Phrisiam trajicit. In Lidlom a Duivelando receptus, morum civilitate omnibus charus extitit. Erat natura placida, miti et benigna, statura mediocri, capilli albi, oculi glauci, nasus aduncus, cutis candida *d)*, vox clara et exilis, ingenio non admodum felici ob literarum ignorantiam, quod et ipsum summo suo dispendio aliorum pendere judicio coegit, alioquin per se felicius praestaturus, quod aliis quandoque corruptis commisit, quod ipsi in multis causis arduis accidisse pro comperto habemus.

a) add.: ipso die S. Stephani;
b) Dicta delictorum confessione et sacro iniunctus oleo, toto astante collegio in Domino moritur anno salutis 1543 ipso die S. Joannis Evangeliste. In medio chori sepultus lapide opertus quiescit;
c) A: mutatiis iis; om.: lineis; *d) mollis et feminea;*

a) Post prioratum pastor electus *b)* Tzemaromensis, 18 annorum spatio suam ecclesiam feliciter gubernatus omnibus praeter modum dilectus extitit, excepto Joanne Rordamano perpetuo in Lidlomenses odio fervente, tametsi Godefridus pacis amator invidiam dissimularit. Abbas electus monasterium reperit ab avunculo omnibus rebus prospectum et ornatum, in eo felicior reliquis abbatibus, quorum plerique in restaurandis aedibus ingentes feruntur pertulisse sumptuum et operum molestias. Erat huic frater Joannes prior; pro rebus a se in pago praefato bene actis, impetrat huius electionem, quem et sibi substituit anno 1544.
Anno praefecturae Godefridi secundo, Domini 45 pridie Epiphaniae Domini [1] Sibrandus Leonis Leovardiensis, religionis amore captus, in ipsa bruma relicta patria Lidlom ingreditur. In festo D. Gregorii [2] candida veste insignitur. Sacerdotio decoratus anno 50 ipso Pentecostes die [3] Menaldumensis ecclesiae pastor salutatur.
Literis praeter modum favit optimis, suosque ad studia perpetuo hortabatur. *c)* Plurimum de sua in literarum studiis consueta socordia doluit. Bibliothecam erigit luculentam ad finem dormitorii, hanc multis et optimis exornat libris. Ambitum novo stravit pavimento, sacerdotum dormitorium tecto novo petrino firmat, vestes holosericas ex Anglia advectas ob religionis mutationem, Lidlomensi donavit ecclesiae. Promissionum facilitate usus, levitatis notam vix effugit. Ordinis rigorem paululum remittens, sacerdotum luxui plusculum indulgebat, unde post obitum sui desiderium omnibus reliquit.
His pietatis studiis decennio integro summa laude sic praefuit, ut debiti nihil contraxerit. Quemadmodum in vita nulli nocuit, ita nec obitus illius ulli molestias peperit. Moritur morbo correptus articulari, ipso sancto festo Paschae [4] hora post meridiem prima, extrema munitus unctione, quam et optavit et voluit. Sacerdote precationem Dominicam, sacram confessionem praedicente, ipso *d)* et verbis quantum potuit et nutu subsequente, absolutione dicta iubet ipsi manum imponi et verbis ecclesiasticis absolvi. Quo facto evestigio omnibus astantibus et flentibus expiravit. Postridie praesente D. Henrico Smenck patre abbate in

a) Prior designatus summa militate praeest, exinde pastor etc.;
b) in Tzommarom ;
c) de sua imperitia in literarum studiis plurimum doluit.
d) A: ipsum;

1 5 Januari.
2 12 Maart.
3 25 Mei.
4 2 April.

templum delatus matri in posteriori sacrae aedis parte contumulatur anno partae salutis 1553.

Isbrandus Harderwijck abbas XXXIII.

Curato funere Lidlomenses aedem capitularem ingressi sacri flaminis invocata gratia, venerabilis pater abbas D. Henricus Smenck longa oratione habita ordinis statuta jubet proferri. Caput de modo electionis a D. Sibrando pastore Menaldomensi ad pedes ipsius mandat recitari, quibus peractis de electione agitur. Fuit hic conventus frequens admodum, multis viris rerum notitia claris ornatus, quorum nomina sequuntur: Joannes Veijdman Coloniensis prior, Victor Amorsfordianus oeconomus doctus et probus, Joachimus Doesborch in Baiom prior, Franciscus Leovardiensis pastor in Tzommarom, IsbrandusHarderwyk pastor in Spannom, Petrus Goutom pastor in *a)* Vinsom, Sibrandus Leonis pastor in *b)* Menaldum, Henricus Leovardiensis pastor in Berlkom, Lambertus Harderwyk sacellanus *c)*, Vilhelmus Neomagiensis in Berlkom sacellanus. Hi cum reliquis fratribus habito delectu, aedem egressi capitularem de abbate eligendo verba faciunt. Pastores de sua interrogati sententia, coenobitae ut suam explicent prius optant. Joannes Veijdman ex composito respondet libera fratrum habita examinatione eos in unum consensisse Isbrandum, eccelesiae Spannomensis pastorem. Idem fatetur Victor, his adstipulatur Joachimus, reliqui attoniti nihil respondent. Interea Victor sumpto ex humeris pallio Isbrando veniam precanti iniicit, erectum simul deducunt ad aedem capitularem. Hanc ingressi novum electum patri abbati representant. Confirmato claves traduntur coenobii. Decantatis laudibus, sedique primariae inductus; ad aulam omnes pransuri redeunt. Post largam bidui potationem quisque domum revertit. Peractis Pentecostes [1] feriis Trajectum petit, cui D. Nicolaus de Nova Terra, vicarius, postmodum praesul Harlemensis primus, benedictionem contulit episcopalem. Antverpiam profectus Georgium Roorda amicum intime dilectum morbo deprehendit fatali correptum, cui ad extremum vitae spiritum adstitit; eo amisso rediit. Celebratur summum et primum in festo D. Jacobi [2] sacrum; hinc lautum omnibus monasterii collegis dedit convivium.

Erat Isbrandus Geldrus, Hardervicensis, parentibus natus honestis, fortuna mediocri. Daventriam profectus primis grammatices preceptis luculenter est instructus. Hinc Frisiam adiens, a vene-

a) *Winsum;*
b) *Mennaldum;*
c) *et senior;*

1 21 Mei.
2 25 Juli.

rabili viro D. Joanne Keppel religioni dedicandus recipitur. Sumpto habitu monastico literarum studiis inhaesit gnaviter, sic ut in iis ad necessariam cognitionem facile profecerit. Dulci verborum lenocinio usus, plures in sui amicitiam coegit. Sacerdotio exinde inauguratus, in Menaldom sacellanus *a)* constituitur, ubi et summam cum nobilibus sua obsequentia, civilitate morum contraxit necessitudinem. Quibus dum innotuit, Georgii Roordani studio ecclesiae Spannomensi pastor declaratur et quod aegre admodum ipsi cum suo conveniret colono, a Berlkomanis electus eo migrat. Paulo post vendita supellectili, modicam pecuniarum copiam colligit, et quod Lutheranorum studiis duceretur, collatis reculis mutatoque habitu circa Petri cathedrae [1], Vittenbergam studiorum gratia adiit[2]. Ad D. Jacobi festum *b)* mandatu Caroli Caesaris rebellionis poena indicta[3], revocantur propriarum ditionum ex omnibus gymnasiis interdictis scholastici omnes. Syriacus, Kemponis Donija in Menaldom filius paternis literis de mandatu imperatorio certior factus, simul cum Isbrando *c)* ipsi obsequentissimo domum rediit. Quo facto a venerabili Godefrido summa difficultate ex illata iniuria, quod temere admodum ipso inscio habitum rejecisset, monachalem accessum impetrat. Nobilium quorundam precibus carceris squalorem evadit. Acta pro more poenitentia levi restituitur. Ab Georgio adjutus ecclesiae Spannomensi rursum praeficitur.

Abbas electus pressam diu animositatém accepta occasione commoda sensim retegit, qua elatior quam par erat factus. Primatum Frisiae venatus necessitudinem magnis ac splendidis utitur conviviis. Fratrum suorum dilectio et sollicitudo perit, quod quum in confesso omnibus sit, celari modo non potest. Suae igitur humanitatis studiis, obsequio et diligentia tantum efficit, ut et curiae Leovardianae, reliquis quoque Frisiae deputatis summe charus, illorum in comitiis Leovardianis addiceretur collegio. Quorum numero additus, cum reliquis tribus nu-

---

a) *add.: a pastore Joanne;*

b) *Ad D. Jacobi festum Caroli imperatoris publicatis literis omnibus suarum ditionum incolis rebellionis poena addita mandat, suos pueros adolescentes et quoslibet ex academiis interdictis revocent et redeant ante D. Mathei apostoli festivitatem, quibus proclamatis quisque suos studiose revocat. Erat Isbrando cum Cijriaco Kemponis Donija filio magna familiaritas. Hi pari studio iuncti mutua opera simul redeunt. Quo facto ;*

c) *Hs.: Sibrando;*

1 22 Februari.

2 Zie: Album Academiae Vitebergensis, ed. Foersteman, Lipsiae 1841, p. 225: „Sirius Dhonia Frisius" (29 Juni 1545); p. 230: „Isebrandus Hardewick Gelderen (1545 Mense Aprili). Vgl.: Bijdr. tot d. Gesch. d. Evang. Luth. Kerk V 174, 1844.

3 Het placcaat van Karel V, dat hier bedoeld wordt, is gedateerd 29 April 1550 (zie Groot Placaat en Charterboek van Vriesland, III, 191).

merus erat octonarius, *a)* Riuvardo Rorda, Sceltone Lijauckama, Doctore Barta Sylvano. Caesaris mandatu Bruxellam profectus communi omnium totius Belgii provinciarum interfuit conventui, in hoc coacto, ut publicam Caesaris Caroli transactionem filio Philippo Hispaniarum regi catholico praestandam, coram intuerentur et pro rege ipsum agnoscerent *b)*.

Eo negocio feliciter acto domum redit. Abbatis aulam regio exornat ritu, novam culinam ab ipsis fundamentis erectam gradibus adornat conchiliatis, atrium, triclinium, cubilia assere levigato incrustat, fumarium auratis lapidibis [1] summa arte sculptis adornatum alto tecto educit, in templo novum organon amoto veteri collocat. Horreum ingentis magnitudinis cui simile ante hac in Frisia nunquam est visum, omnium capax pecorum, foeni et frumenti magnis sumptibus extruit.

Praepositura Bolsvardiensis *c)* D.Viardi Zutphaniensis praepositi ignavia, luxu et socordia magnam aeris alieni contraxit copiam, quam ut nequit persolvere, abbas mandatu Curiae *d)* totam cum omni mobili, agris et reditibus ut filiam in se transfert. Fit debitorum omnium computatio; tria debitorum milia comperiuntur. Horum persolvendi curam, constituto restituendi termino, in se abbas recipit. Supellectilia omnia Lidlom feruntur 1556. Monasterium clauditur Bolsvardianum, uno relicto canonico Joanne Zelando Cortgeno, priore annoso. Viardus alibi relegatus vitam propediem finiit miser; reliqui Lidlom commigrant. Temporis intervallo *e)*, finito colonorum annuo contractu, novas cum ipso de agris conducendis inierunt rationes. Ingenti ex his comparata pecunia animum illi ad aedificiorum luxum, conviviorum strepitum, summopere addixit. *f)* Finito termino praescripto, de restitutione verbum nullum; amicitia Curiae fretus, ipsam praeposituram retinet. Ipso sensim degenerante, anno 65 Curia occupatis praeposituræ redditibus in subsidium novae construendae Curiae[2], ipsum abbatem huius emolumento privat.

---

a) Ruuardo Roorda, Scheltoni Lijauckama;

b) Anno 1555;

c) Vijardi;

d) eo profectus rem omnem intelligit et debita conscribit, quod dum Curiae refert, sumpto ex tempore consilio, negocium omne abbati ut patri committunt;

e) add.: transcurso;

f) Statuto a Curia termino finito, quorundam amicitia usus cunctantius agitur. Tandem prepositura ipsi erepta a Curia usque in episcopi adventum annis ni fallor quinque possidetur. Cujus pensiones et redditus nove Curiae constituendae applicantur. Rursum;

1 Zie Bijlage p. 88.

2 Bedoeld is de bouw van de Kanselarij te Leeuwarden.

Anno 59 Philippus rex Catholicus Hispaniam repetens, Brugis *a)* omnium provinciarum primarios convocat. Rursum cum tribus deputatis abbas eo profectus regi abeunti suasque provincias singulis transferenti defensoribus praesto est. Domum rediens, magnae ipsi de abbatis Henrici Smenck Horti Mariae deferuntur prodigalitatis quaerelae ob assiduas debitorum exactiones. Functionem quoque sordidam ipsa Curia Isbrando mandat, huius causae rationem habeat. Re intellecta ex Curialibus comitem expetit, qui rebus a se praestandis ut certus testis adsit. Quo impetrato Petrus Dekama [1] causae cognoscendae additur. *b)* Ad Hortum profecti, praeter omnem expectationem redituum, pecuniarum, debitorum rerumque mobilium rationem exigunt. Ille ex re tam difficili praeterque expectationem stupefactus, quod proferat de ratione subducenda nihil habet. Concesso hebdomadarum trium [2] deliberandi spatio re infecta abeunt. Quantopere tam inopinatum et non meritum Isbrandi factum ipsum Henricum moverit, non est referre. Interea temporis Isbrandus homo vafer et callidus, perspiciens sibi rem esse cum patre abbate, seque ea quae destinarat absque iussu abbatis Steynveldii patris abbatis praestare non posse *c)*, misso celeri nuncio ante statutum terminum literas obtinet, quibus rei totius summa pleno jure ipsi ut visitatori committitur. Tempore dicto rediens, sumpto comite praefato, eandem quam prius praesente Doccumano Henrico Kesselio rationem exigit, quod dum fieri nequit, utpote quod huius nunquam meminerat, ipsum loco et dignitate motum carceris squalori magna severitate mancipat. Novum abbatem D. Godefridum Sylvium Brabantum electione communi pronunciatum abbatem ipsi substituunt.

Anno Domini 1566 pridie natalis D. Virginis [3] fit Leoverdiae religionis mutatio. Civium plerique ditiores vocatis ad urbem occulte concionatoribus Zuinglianis, Antonio et Martino apostatis, negotium diu celatum tandem per vim aperiunt[4]. Facto timpanorum compulsu ad arma vocantur sagittarii inprimis. Sub vesperum armati aedem sacram *d)* primariam irruunt, statuas omnes dejiciunt, aras subvertunt, templo ruderibus purgato, illata calce incrustant, ut ne vestigium praecedentium conspiceretur. Ipsos concionatores armato milite ingerunt. Concionatur, cantatur, luditur, ipso festo natalis Domini coena Domini more haereticorum

a) *Brugas;*
b) *add.: Hec latius in Vita Henrici Smenck. Vervolgt: Anno Domini 1566;*
c) *A: posset;* *d)* *D. Viti.*

1 Pieter van Dekama, gestorven 1568, was grietman van Baarderadeel.
2 In de Vita Henrici Smenck: octo hebdomadarum spatio.
3 7 September.
4 Antonius Nicolai en Martinus Eliacus waren gereformeerde predikanten uit Emden, zie J. Reitsma, Honderd jaren uit de Geschiedenis der Hervorming, Leeuwarden, 1876, p. 126.

sumitur. Comes Arenburgius post natalem Domini Leovardiae celebratis comitiis, rem anteactam omnem retractat.Pacis cupidus omnia illis facile ignoscit, dummodo pulsis concionatoribus haereticis, iisque, qui illis addicti resipiscentiam negarent, in pristinum statum omnia restituerent. Quod dum ob quorumdam temeritatem et pertinaciam facile impetrare nequit maiorque indies fieret causae successus. Bruxella a) rediens ampla potestate in Bergom [1], aliquot levis armaturae stipatus equitibus,, in armis conspicitur. Accersitis centurionibus militum quatuor signa contrahit. Arcem *b)* clam introducto milite praesidiario fortius munit, maenia reficit, tormenta aenea ex ordine statuit. Leovardienses territi pacificationem cum ipso ineunt. Pelluntur concionatores, caeterique ex pagis et oppidis sacerdotes infecti decreto Curiae exulatum abeunt. Ipso die D. Petri ad Cathedram [2] duo militum signa propriis sumptibus alenda recipiunt. Fit veteris religionis restauratio, quae subita metamorphosis plurimis heretica opinione infectis praeter modum displicuit. Peractis Paschae feriis [3] Ludovicus reipublicae christianae per Belgium turbator audacissimus Veddanam arcem [4] muniens, undique ad se confluentem militem recipit. Magnis copiis collectis Dammonam [5] ingreditur, invadendae urbis Groninganae occasionem observans. Arenburgius imposito milite *c)* externo signorum quatuor, quibus Meganum comitem praefecit Carolum [6], ex Brabantia Hispanorum decem signa Harlingam advexit. Frisiam transiens recta Groningam petit, hinc Gosianos hostes propinquos. Hi de adventu Aremburgii ex inditio certi, retrocedunt. In Heligerlee instructa acie Hispanos operiuntur; quos dum studiose nimium prosequitur, Hispanorum furore adactus, conspectos hostes adoritur, inconsulte dimicans trucidatur [7]. Hostes caesis Hispanis opima praeda et spoliis onusti, Groningam a parte

---

a) *A : Bruxellam ;*
b) *add.: Leovardianam ;*
c) *Germanico ;*

1 Bergum, ten Z. van Dokkum.
2 22 Februari. 3 30 Maart.
4 Het huis te Wedde was een kasteel ten Z. van Winschoten.
5 Dammona is Appingedam.
6 Karel van Brimeu, graaf van Megen. Zie A. J. v. d. Aa, Biogr. Wdb. der Nederl., Haarlem 1853, II, 3e stuk, 1316.
7 21 Mei 1568 slag bij Heiligerlee.

orientali obsidione cingunt. Ad D. Jacobi festum [1] Albanus ingenti sumpto exercitu *a)* Groningam veniens Gosianorum castra in conspectu habet. Quibus visis adornata acie infesto cursu insequitur fugientes. Caesis in praesidio relictis, ulterius progressus, in *b)* Jemmengen [2] illos castris necdum munitis otiose offendit, ad virtutem suos hortatus, displosis tormentis invadit et vincit. Trucidantur Gosiani magno numero, quibus ad internecionem deletis *c)* fuga Ludovicus evadit. Quo facta Brabantiam repetit. Occurrens Auraicae principi Vilhelma ipsum fortiter Mosam trajicere cogit. Frisia istoc terrore liberata rempublicam liberiorem habuit. Anno 1568 in ipsis Paschae [3] feriis Isbrandus vocato patre abbate Horti D. Godefrido, D. Henrico Kesselio Doccumano, omnibus quoque Lidlomensis monasterii canonicis in ecclesia capitulari collectis habita oratione longa sui absolutionem officii summopere expetit et ut dicto sint obtemperantes, obnixe orat. Monastici additis orationi lachrimulis moti ipsum abdicatum nolunt, magis ut in administratione pergat, optant. Ille se hoc integre praestare ob ingentes morborum quibus premebatur molestias non posse adfirmat. Hoc tandem precibus impetrant, ut unius saltem anni spatio in functione perseveret; eo transacto, si de suo proposito nihil remittat, se quod ex tempore commodum erit, facturos promittunt. Anni transcurso spatio, eodem convocantur die; idem quod anno superiori petierat, obnixe flagitat. Antequam haec fierent autumno praeterito ipsum ex agro Groningano salutarat abbas Marnensis Joannes Geelmuden, Lidlomensis monasterii canonicus, hic priori D. Victori in prioratu Baiomensi succedens, postmodum carnis debitum solvente D. Joanne Veydmanno, ad praefecturam monasterii Marnensis electus, summa laude et prudentia praefuit. In ipsa salutatione Isbrandus animi sui sententiam Joanni abbati explicat, deque illo substituendo verba facit, omnibus igitur modis hunc velut ipsi obsequentissimum futurum ad futuram dignitatem per submissarios promovet. Impetrata absolutione promittuntur annui 500 floreni. His certa ex praestantiore supellectili adduntur donaria. Confectis ea de re literis nova initur electio. Communi decreto Joannes Geelmudensis

---

a) Bruxella movens Groningam;
b) Jemmigen;
c) Ludovicus arrepta cijmba traiiciens Amasum salvus evadit;

1 25 Juli.
2 De slag bij Jemgum werd 21 Juli geleverd. Zie P. Bor, Nederlantsche oorloghen, Leyden 1621, fol. 175; P. J. Blok, Lodewijk van Nassau, 's Gravenhage 1889, p. 66. De dateering van Sibrandus is hier onjuist.
3 18 April.

abbas designatur; scriptis electionis literis ab omnibus eaedem subsignantur.

Eodem quo Isbrandus absolutus est anno venturi novi episcopi prodromus Leovardiam veniens, mox futuri episcopi literas in ecclesia Leovardiensi primaria omnibus praelegit. Postridie Purificationis D. Virginis [1] episcopus Cunerus, vir magnae eruditionis, natione Zelandus de Brouwershaven, sacrae theologiae doctor, quondam ecclesiae D. Petri in academia Lovaniensi pastor adest. Literis sedis apostolicae suam professionem et praesulatum demonstrat.Inter caetera praeposituram Bolswardiensem omnesque agros et reditus integros suae mensae a sede apostolica assignatos, exhibitis scriptis docet. Ulterius progressus, omnium redituum, agrorum, debitorum, solutionum, supellectilium, omnium rerum praepositurae Bolsvardianae praefatae exactam rationem desiderat. Quoddum Isbrando objicitur, magnam illi difficultatem parit. Frequenter ad illud praestandum commonefactus, videt se cum ipso fulminante Jove rem habere; quibus mediis sese his rebus extricet dum altius meditatur, ab ipso praesule per advocatum fisci citatur. Tandem collectis rebus omnibus, relicta Frisia, Herdervicae salutatis amiculis, Emdam omnium asylum profugorum adiit. Ibi diutius haesitans, ducta uxore apostata, Francfordiam proficiscitur. Peste correptus uterque, illam amittit. Coloniam paululum recreatus caeli mutandi gratia profectus, pestis recrudescit, qua extinctus quiescit anno 1571, aetatis 56,praefecturae suae anno 17.

Joannes Geelmudensis abbas XXXIV.

Electus abbas Joannes Geelmudensis sumpto secum fratre D. Nicolao *a)*, Lidlum summa celeritate properat, ubi ab utroque abbate ipsius praestolatur adventus. Confirmatus ab Godefrido patre abbate, cum Isbrando de dandis donariis, de redituum omnium traditione transigit, suoque exin officio summa diligentia praeest.*b)* Literarum studia, tempore a curis submoto, quantum potest secum confert. Reliqua monasterii negotia sua industria et labore disponit gnaviter. Ex archidiaconatu Vinsomensi anno 59[2] cum episcopo Leovardiensi magnas sustinet molestias. Ipso contra invadentem episcopum suum jus defendente, mittit praeterea

a) add.: germano ;

b) add.: Nicolaum virum modestum et pium, fratrem communi virginum suffragio electum abbatem substituit, qui ab episcopo Groningensi Joanne Knijfio consecratus, feliciter praeest.

1 3 Februari.

2 Moet zijn 1569.

Steinveldiam D. Sibrandum ecclesiae Berlkomanae pastorem, qui impetratis a patre abbate Jacobo Panhusio literis ipsi omnium sui ordinis et monasterii coenobiorum pagorumque plenam visitandi potestatem dedit. Sequenti hyeme, Brabantiae abbatibus hoc promoventibus, Albanus misso nuncio omnes Frisiae praelatos Praemonstratensis ordinis Lovanii ad diem Februarii decimum praesto esse jubet. Abbates itineris difficultate moti, praefatum submittunt Sibrandum rei cognoscendae causa. Quibus auditis novo Frisia subjicitur abbatum imperio; novus constituitur abbas primarius Floreffiensis [1], cui, relicto Steinveldio ex pontificio decreto, in posterum Frisiorum Groninganorumque ditionis abbates auscultabunt.

Anno 72 recruduit bellum Gosianorum in Frisia. Albanus ex quavis mercatura etiam levi decimum nummum postulans, magnas in toto Belgio excitat tragoedias, qua exactione Gosianis rei male gerendae magnam dedisse occasionem memoratur. Hi collectis copiis Zelandiam, Hollandiam, magnam Geldriae partem invadentes, ingentes eundo vires sumunt. Nec Frisia quieta existens, ex propinquo Campensium oppido, illos missis literis evocat. Comes Schouvenburgius Jodocus [2], auditis illorum postulatis ex centurionibus, praemittit cum signis militum quatuor Bronchorstium [3] Gheldrum suarum rerum prodigum. Hic ab ingressa Frisia Snekam [4], Bolsvardiam [5] et Franekeram [6] occupat. Furtis, rapinis, incendiis omnia conspurcat. Ecclesiis, templis et monasteriis infensi, omnium horum bona summa libertate militibus in praedam dedit. Ante occupatam a Gosianis Franekeram praestantiora bona abbas eo, fiducia civium tectus, convexerat. Postmodum considerata illorum inconstantia hostem intromittendum metuens, biduo ante ingressum Gosianorum summa celeritate et astutia sua quaeque recondit et Leovardiam transfert. Gosiani ab occupata urbe aedes illius ingressi, expilant reliquum, Dokonis Martena[7] aedes concessa gratia; reliqua conservantur *a)*. Gosiani urbe in potestatem suam redacta egressi, monasterium Lidlomense praeter modum depraedantur. Subvertunt aras, sedilia, organon, campanas, fenestras,

---

a) *De constructie van dezen zin is niet duidelijk.*
1 Floreffe, abdij in België. Zie over dit kapittel de inl. p. XI n. 3.
2 Joost van Schouwenburg, stadhouder van Friesland (1572).
3 Dirk van Bronckhorst, stadhouder van Friesland (1572).
4 Ingenomen 17 Augustus 1572, zie A. J. Andreae, De Friesche Watergeuzen, Vrije Fries, 1886, p. 520.
5 Ingenomen 21 Augustus.
6 Ingenomen 28 Augustus.
7 Doeke Martena, vgl. J. Nanninga Uitterdijk, Bericht omtrent de Watergeuzen onder admiraal Doeke Martena, Aug. 1573, Bijdr. Prov. Gron. IX, 57.

ostia, cancellos, cardines, imo quicquid ex pecore, frumento abigi potuit simul auferunt. Postremo Frisiae protector D. Caspar Billij, misso milite Germano, monasterium castrorum loco munit et vallo cingit. Idem in Aenyom et Berlkom ad coercendos Goesianos facit. Haec fiunt circa festum D. Lamberti [1] anno 72. Schauvenburgius ubi videt se incassum pro invadenda Frisia laborare, capto ex tempore consilio, praemissis vidulis auro et argento plenis, circa Martini festum [2] fugam arripit. Huius vestigia sequuti reliqui, urbes vacuas, exesas et spoliatas relinquunt. D. Billij fugam illorum per exploratores intelligens, Mackum usque persequitur, occupatisque urbibus Gallorum imponit praesidium. Postmodum abbas Franekeram rediens, cum suis proprias aedes repetit et inhabitat. Amissa quantum potest recuperat, comparato pecore monasterii agros propriis excolit sumptibus, Tadonis laici fidissimi opera fretus.

Anno 1575 *a)*.

BIJLAGEN.

I. De dateering van Leo Sibrandus' kaart van Friesland.

Reeds meermalen is de dateering beproefd van deze manuscriptkaart, voorkomend in een copie van Ocko Scharlensis' Chroniicke van Vrieslant, afgeschreven door Leo Sibrandus in het jaar 1595 [3], m.i. zonder afdoend resultaat. Door het verkrijgen van een aantal nieuwe gegevens meen ik thans de juiste oplossing te kunnen geven.

Het opschrift van de kaart luidt: „Recens et absolutissima Phrisiae occidentalis descriptio. Leo Sibrandus dilecto fratri in Christo ac domino suo summe venerando Idzardo Nicolao fratri haec d.d." Verder: „Leone Sibrando Belkomio Frisio authore." Leo Sibrandus, geboortig uit Berlikum, heeft dus deze kaart van Friesland samengesteld en haar opgedragen of ten geschenke gegeven aan zijn geliefden broeder Idzardus Nicolaus. Een jaartal draagt de kaart niet.

J. T. Bodel Nyenhuis en W. Eekhoff namen in hun „De algemeene kaarten van de provincie Friesland [4] aan, dat zij de oudste was van alle Friesche kaarten, maar J. Keuning [5] plaatst ze tusschen 1551 en 1574; het eerste jaartal houdt verband met Heerenveen, dat toen werd ontgonnen en wèl op de kaart voorkomt, het tweede met de opening van het Kolonelsdiep, dat er niet op is geteekend. Deze dateering kan ons niet bevredigen. De terminus

---

a) *Zie voor hetgeen nog volgt in A p. XLI.*
1 17 September. Vgl. Andreae, Watergeuzen, l.c.p. 523.
2 11 November.
3 Hs. Kon. Bibl. No. 132 Bl.
4 Leiden 1846, p. 17.
5 De Kartografie van Friesland tot 1600, Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen. Serie II, XXXI, 1914, p. 37.

a quo (1551) is juist, maar het ontbreken van het Kolonelsdiep is geen bewijs voor den terminus ad quem (1574). Immers op de kaart staat bij Bakkeveen : „sacello carens", wat Keuning houdt voor een latere toevoeging. Daarvoor is echter geen reden. Fotografische reproductie op grooter schaal doet zien, dat deze schrijfletters van dezelfde hand zijn als de legende op de kaart. Zij is dus geteekend na de verwoesting van de kapel door de Spaansche troepen in den nacht van 18 op 19 April 1582 [1], en wel door Leo Sibrandus, zoon van Sibrandus Leo, tusschen de jaren 1560—'70 geboren te Berlikum [2]. We kennen hem als copiïst van verschillende geschiedwerken: in 1590 copiëerde hij de kroniek van Ocko Scharlensis[3], in 1592 de „Accurata Descriptio perigrinationis in terram sanctam per Hesselium a Martena anno 1517"[4] en in 1594 nog twee exemplaren van Ocko's Kroniek[5], waarnaar toen blijkbaar vraag bestond[6]. Hij vertoefde toen te Menaldum bij de familie Roorda en Juckama [7]. Het handschrift, waarin zich de kaart van Leo Sibrandus bevindt, past geheel in dezen tijd, evenals de kaart. Leo draagt ze op aan Idzardus Nicolai, in die jaren student aan de Franeker academie [8], later gereformeerd predikant en schrijver van het werk „Grontlicke onderwijsinghe teghen allerleye dwalinghen der Wederdooperen deses tijts inde Nederlanden" [9]. Voegt men dit bij de levensbijzonderheden aangaande Leo Sibrandus, dan is het duidelijk, dat hij deze kaart onmogelijk tusschen 1551—'74 kan hebben vervaardigd, daar hij toen nog een kind was. Copie en kaart zijn in denzelfden tijd ontstaan en

---

1 A. J. v. d. Aa, Aardrijksk. Woordenb., i.v. Bakkeveen. Bakkeveen.

2 De oudste gegevens over hem vindt men in het Hypotheekboek van Franeker van 1601—1605 (R. A. Leeuwarden), waarin ten voordeele van Gerardus Agricola, gewezen prior van het klooster Klaarkamp, verscheidene obligatiën zijn opgenomen, waarbij tusschen 1588—'89 driemaal als getuige optreedt : Leo Sybrandi (Leo Sybrandtzoon, ook genoemd Lyeuve Sybrens), die zelf steeds teekent als Leo Sibrandus. In 1592 komen in een acte ten voordeele van Suffridus Bauconis, postulaat te Franeker, als getuigen voor : Lieuve en Jan Sybrandtszonen, die teekenden Leo Sibrandus en J. Sybrandus.
(Volgens vriendelijke aanwijzing van den heer J. Wierda te Leeuwarden).

3 Zie over de copieën van Ocko's Kroniek 33e Verslag v. h. Friesch Gen. 1860/1; Hs. Bibl. Friesch Genootschap No. 18, p. 411, waar ten onrechte de copie van Haring Pibonis gehouden wordt voor de basis van Leo's afschrift van 1594—'95 ; behalve eenige afwijkingen in de redactie, bewijzen de copieën van Leo, die reeds in 1590 beginnen, afdoende het tegendeel.

4 De Vrije Fries III, 1844 p. 221.

5 Hs. Bibl. Friesch Gen. No. 19bis.

6 Vgl. H. Brugmans, Catalogus codicum manuscriptorum Univ. Groninganae Bibl., Gron. 1898.

7 Hun grafzerken in Menaldum , vgl. R. van Breugel Douglas, Grafschriften in Friesland, Nederl. Heraut 1889.

8 In het Matrikel van Franeker (R. A. Leeuw.) ingeschreven 1593, 28 Mei en 1594, 19 Nov.

9 Franeker 1609. Het voorwoord behelst een korte autobiographie, waaruit blijkt, dat hij predikant was te Franeker en te Minnertsga. Van hem is bewaard een brief van theologischen inhoud aan Sibrandus Lubbertus dd. 23 Dec. 1608, Prov. Bibl. v. Friesl., Collectie Gabbema, Cod. I p. 1250, no. DCCLIX.

Verkleinde handschriftelijke kaart van Leo Sibrandus, naar het origineel op de Kon. Bibliotheek te 's Gravenhage. (Zie pag. 86)

wel in 1595. De mogelijkheid blijft bestaan, dat ook de kaart copie is van een ouder exemplaar. Het ontbreken van het Kolonelsdiep vindt dan gemakkelijk zijn verklaring, evenals het „sacello carens" bij Bakkeveen. Welke kaart de zijne tot voorbeeld heeft gediend, is moeilijk te bepalen, daar veel kaartenmateriaal verloren is gegaan. Zoo heeft in 1557, — dus nog voordat Tramezini van Deventer's werk reproduceerde — een boedelinventaris van wijlen Andries Uulbetsz. te Franeker [1] deze post: „Item een caerte van Vrieslandt". Een andere boedellijst, gedateerd 28 Juli 1557, van wijlen Otto Baeuckez ende Aelcke Claesdochter echteluyden vermeldt „Een chaerte van Vrieslandt", en „Een chaerte van Troemsche Rijck". Deze kaarten zijn niet thuis te brengen en zoo zullen er meer zijn geweest. Dergelijke aanteekeningen, zeer terloops gevonden, wettigen de veronderstelling, dat er veel meer kaarten van Friesland in omloop zijn geweest, dan nu bekend is.

II. Articulen ende Bestek,

waeroppe Julius van Bottnija ende Douwe Syxma, als commissarien bij den Gedeputeerden der landen ende steden van Vrieslandt geordonneert, presenteren te vercopen alle alsulke holt, leij, pan ende ijserwerck, als inden convente van Lidlum beuonden syn, uutgenomen sekere porcelen van holtwerck, bij den Gedeputeerden verscr. tot een sijl uutghenomen. [2]

Erstlick dat dgedeputeerden ofte commissarien verscr. den copers in volle eijgendom cederen ende opdragen den porcelen bij hen gecoft, umme daermede tot hun prouffijte ende laste te mogen doen soe hun goede raedt gedragen sall.
Dat daertegens dcopers geholden sullen wesen den gecofte porcelen te betalen met gereedt geldt, voir ende alleer sij den gecofte goederen enichsins sullen mogen aenuaerden.
Dat ingeualle emandt geraeckt enige goederen te copen ende niet te betalen als boven, dselue weder opgeroepen ende tot gelieuen van commissarien vercoft sullen mogen worden, tot laste vande eerste copers, welke geholden sullen wesen tgene dselue goederen naemaels min geraken te gelden, te betalen sonder dat sij enige prouffijte daeraff sullen mogen verwachten.
Dat in cas van wanbetalinghe als voiren den eerste copers ter eerster instantie den houe van Vrieslandt ofte den gerechte van Franeker tot gelieven van commissarien iusticiabel sullen wesen ende soe wel hun personen als goederen d'executie vandien onderworpen.
Welke articulen allen comparanten voirgelesen, heeft daeroppe gecoft,

Jan Claesz. van Harlinghen ende Epa Thomasz. den Kruijsskerk uuthgenomen den steen voir	LV	ggl.
Aebe Sybez. van 't Bildt den liberarie„ naemlick vier bynten bouen den balken mitten verliernighbalken ende kasijnen bouen ende onder voir	XVII	ggl.
sonder solderinghe ende principale balken bouen ende onder.		
Cornelis Ulbez. den dormter den kap mitten kasynen uuthgenomen den balken onder den kap tot aende kerck voir	XXII	ggl.

---

1 R. A. Leeuwarden.
2 Naar het oorspronkelijke stuk in het Rijksarchief te Leeuwarden, Gedep. Staten (Beheer der Finantiën), Aenjum III, 3.

Jan Claesz. tkaluere huijs tot aent reemter voir	VII	ggl.
Cornelis verscr. den ribben int molkenhuijs voir	XXXV	st.
Epe Thomassz. tsteck tuschen d' abdye ende schuijr voir	VJ	ggl.
Douue Sijxma d' abdije koeken uutgenomen den balken ende vier doerkasijnen voir	XXXI	ggl.
van welcken porcel Jurjin Hendrickz. voirer helfft mijt vergen. Douue corper is gewest		
Jurien Hendrix den kap mitten kasijnen ende glasen vande rode kamer sonder den balken voir	XIII	ggl.
Hendrick Gerritsz. wielmaker den abdije wendeltrap van onder tot bouen voir	IIII	ggl.
Wybe Reijns den vergulden schoorsteen int abdie grootsael voir	VII	ggl.
Epe Thomass den kap van tgrootsael vande eene geuel tot den anderen voir	XII	ggl.
Jan Claesz. den drije kasijnen mitte glasen int grootsael voir	VIIIJ	ggl.
D. Syxma een koetss in de abtsslaepkaemer	IIII	ggl.
Zimon Wijbes den noorder afflootzen vande abdije sijnde drije kameren langh voir	VIII	ggl.
Mauris Tietes dsoldringhe, ribben ende kasijnen mette glasen voir	VIII	ggl.
Wybe Reyns den koetz inde verscr. kamer voir	V	ggl. 7 st.
Douwe Sijxma den koets inde abdie gastkamer voir	IIII	ggl. 7 st.
Jan Claesz. een bauet inde verscr. camer voir	III	ggl.
Sicke Smidt van Harlinghen den vier kasijnen mitten glasen ende ijseren roeden inde verscr. kamer voir	XIIIJ	ggl.
Sicke verscr. tbeschutsel inde verscr. kamer rynxom voir	XV	ggl.
Cornelis timmerman etlycke holten romlery voir	XXX	st.
Sicke Smidt verscr. den kap vanden schuijer bouen den onderste bijnten ende veleringhe voir	XLI	ggl.
Jeldert Thomasz. dpoort voir	VJ	ggl.
Hendrick wieldraijer verscr. een grote broukuijp voir	VIII	dalers VIIJ st.

ACTUM DEN VIIIen JUNIJ 1580.

Hendrick Gerritz. wielmaker opt Bijl heft gekoft tue sercke, luijt syn obligatie voer	XV	dalders
Tiaerdt Tiebbes heft gekoft die glaesen opt dormpter voer	XVII	ggl.
Nogh heft Tiaerdt gekoft die glaesen inden suijder trans voer	VIII	ggl.
Hier in heft hij te deduceren etlijcke onkosten gedaen bij den schippers ende soldaten gedaen, doe den graef van Hoeghloe den Delfsijl soldt ontsetten nae mijn gissinge omtrent negen ofte thijen Carolus gulden. Hier in staet te deduceren vat ick foer mijn moijte sal hebben en dat tot taxatie van mijn Heren	6	Car.gl.
De vercofte porchelen voren gespecificeert bedraegen VIIC XXXV ggl.s VIJ sta maeckende in Car. glds	1029	fl. 6½ st.

Waervan bij Botnija ontfangen is 7C LV ggl.s XVIII st.
maekende in car. glds. 717 fl. 18 st.
Ende daerinne te deduceren XXIIII fl. IX st. voor zijns Botnija gedane expensen ende vacatien, is bevonden aan Botnija verscr. te resteren IC XCIII fl. ende IX st.
Blivende alsoo suijuer in reste 787 fl. $7^1/_2$ st.

Aldus gedaen bennen Leeuwaerden in collegie der Gedeputeerden den XIIIen Novembris anno 1581.
Ter ordonnantie der Gedeputeerden der Staten van Vrieslant

A. HARDERWIJCK
1581.

III. Sibrandus Leo [1].

Sibrandus Leo Leovardiae patre Leone naupego natus est, cui si fortunae tenuitas in prima adolescentia non obstitisset, nulli suorum aequalium secundus esset. Erat enim in eo ingenium vividum et ad omnia sequax, sed cum et legitime natus non esset, nec haberet quo studia sustentaret, per dispensationem, ut vocant, quamquam satis difficulter, impetravit eius mater, ut in conventum Lidlumanum reciperetur, qui prope Franekeram fuit ordinis Praemonstratensis. In hac igitur abbatia monasticam vitam professus, Sibrandus alacri studio ad ordines sacerdotales contendit, quos et gradatim adeptus, concionando se exercuit, in quibus et paulatim usu industriam adiuvante eminere cepit. Itaque cum ista abbatia aliquot pagos habeat, quibus jure patronatus de pastoribus prospiciat, evenit, ut vita defungeretur pastor, qui erat in Meinaldemio qui pagus non multo plus uno miliari ocidentem versus Leovardia distat. In huius igitur locum suffectus est Sibrandus, qui post aliquot annos hinc Bellocomum ad pinguiorem eiusdem sui conventus pastoratum simili eventu et postea rursus in Meinaldemium translatus fuit. Inde tandem gliscentibus toto Belgio sacris factionibus eiectus, patria extorris, ad extremum in Cousemaria sui ordinis praeposituram in terra Groningana vita cum morte commutavit, anno Christi, ni fallor, 1583 aetatis suae plus minus quinquagesimo quarto[2]. Legationes aliquot nomine abbatum Frisiorum sui ordinis non infeliciter obiit in Eyffliana et in Brabantia ad superiores ordinis sui in causis nequaquam frivolis.
Miro studio hic nos a teneris annis coluit, non modo Leovardiae, ubi sub uno praeceptore M. Cornelio Coleberto instituti sumus, sed et Lovanii, quo aliquando excurrit et patriam subinde nos visitantes diversis in locis humanissime excepit: libenter enim illi gratificati sumus tum docendo tum admonendo, si quid eiusmodi esset, in quo vel consilium vel auxilium nostrum illi profuturum esse prospiceremus. Itaque nostro maxime hortatu Tabulam geographicam Frisiae composuit, quam excudit primum Jacobus Daventriensis et deinde locupletatam recudit anno 1579 Hohenbergius, et auctario Tabulae Hopperianae extendit, quae situm Frisiae representat, qualis sub

1 Naar het hs. van Suffridus Petri, Prov. Bibl. v. Friesland 65 A, fol. 10 v.
2 Hier zijn ruim 6 regels doorgehaald.

Augusto Caesare fuit, ut in Hoppero diximus. [1] Deinde vero cum historiae nomine, quam in gratiam patriae meditabamur omnes amicos fatigaremus ut nobis antiquitatum monumenta suppeditarent, datis literis et ipsum quoque hortati sumus, ut undecumque posset, antiquitates patriae corrogaret ac nobis transmitteret, quarum acquirendarum ille ut si quis alius maximam commoditatem habebat, cum ob conventus duos Lidlumensem et Mariengaerdensem sui ordinis, in quo utroque abbates et religiosi complures valde diligentes et industrii vixerunt, tum etiam propter consuetudinem nobilissimae familiae Hemmemanae, quae Bellocomi est, ubi Sibrandus tum pastor erat. Nam cum ipse nobilissimus amplissimusque vir ac dominus, et nobis dum vixit singularis patronus, Hector ab Hemmema huius familiae pater, haud facile tota Frisia parem in antiquitatum cognitione haberet; quatuor etiam filios habuit Duconem, Sixtum, Dominicum et Renicum insigniter earum studiosos, atque etiam mei amantissimos. Ac praestitit quidem se tum Sibrandus in hoc negotio diligentem ac strenuum et collegit sylvam quandam rerum gestarum nequaquam contemnendam, quam et se mihi transmissurum esse Lovanium, literis Bellocomo datis 28 Julii anno 1571 spopondit. Eiectus autem in exilium secum patria eam extulit, et reverendo domino Theoderico Cousmariensi praeposito moriens commendavit, ut is proxima occasione Coloniam ad me transmitteret. Quod mandatum eius exequi inter praepositum et me dignatus est amplissimus vir ac reverendus dominus Gellius Ilstanus Joannitarum, in Hospitali prope Snecam commendator et iam commissarius in Baffelt, de quo infra latius, qui sylvam istam Sibrandi ad me transmisit 11octob. anno 1584. Quae magnum adiumentum attulit conatibus nostris maxime in originibus familiarum et ecclesiarum et civitatum adnotandis, qua et se in civitatum descriptione magnopere adiutum esse idem commendator ad me datis literis profitetur.
Scripsit hic Sibrandus etiam plura, quae olim in Meinaldemio mihi ostendit, sed an praeter Tabulam istam geographicam aliquid in lucem emiserit, equidem nondum comperi. [2]

IV. Korte Abtenkatalogus van Mariëngaard [3].

Fredericus primus abbas Orti Marie[4]. Anno dominice incarnationis 1163 conventus Orti Marie fundatus est a venerabili viro et domino Frederico, pie memorie sacerdote de Hallem oriundo ac ibidem pastore benemerito, qui seculo renuncians habitum ordinis Premonstratensis suscepit abbasque effectus predicto conventui 14 annis prefuit, qui tandem moritur ac in capella Sancte Marie, quam ipse extruxerat, uti nunc cernitur, sepelitur anno Domini 1175, V nonas Marcii. Qualis ac quantus hic fuerit liquido patet in libro de eius vita ac conversatione conscripto.
Entetus, abbas huius loci II, prefuit annis 8. Hic edificavit maius monasterium anno Domini 1180. Obiit tandem anno Domini 1184, III nonas Septembris.
Herbrandus, abbas huius loci III, prefuit mensibus 8. Obiit anno Domini 1185, IV nonas Septembris.
Johannes, abbas huius loci IV, prefuit annis 8. Sub quo maius monasterium consecratus est. Obiit autem anno Domini 1194, XII Kalendas Julii.
Siardus, abbas huius loci V, prefuit annis 36 et obiit anno Domini 1230,

1 Hier zijn 4½ regel doorgehaald.
2 Bijgeschreven met een andere hand: Praeterea quae prima editione commemoravimus, scripsit vitas Abbatum in Mariengaarde et Lidlom, ut ex literis filii eius Joannis Sibrandi discimus.
3 In Hs. Brussel No. 6717—21, perkament, fol. 71v—74v.
4 Op den rand zijn op deze wijze de naam en het volgnummer van iederen abt bijgeschreven.

Idibus[1] Novembris. Qualis ac quantus hic fuerit in libro de vita et conversatione eius conscripto plenius continetur et quomodo Baccaveen fundavit.
Sibrandus, abbas huius loci VI, prefuit annis 8 et 9 mensibus. Hic procuravit et emit quandam insulam prope Amstelredammis situatam, que vulgariter appellatur Marken sive Marcklandt ab inclitis proceribus Nicolao et eius filio Johanne de Parsijn 100 libris monete Hollandie et hic obiit anno Domini 1238, XII Kalendas Septembris.
Jaricus, abbas huius loci VII, prefuit anno et 6 mensibus et obiit anno Domini 1240, VIII Kalendas Julii et sepultus est in choro ante gradus presbiterii.
Etelgerus, abbas huius loci VIII prefuit annis 18 et diebus II. Obiit vero anno Domini 1259, Kalendis[2] Aprilis et sepultus ante gradus presbiterii in choro requiescit.
Nota curiose lector, quod de his quatuor immediate suprascriptis, scilicet Etelgero, Jarico, Sibrando, Siardo, de primo scilicet Fritherico quoque plura in hoc volumine reperies.
Theodericus, abbas huius loci IX, prefuit annis 16 et mensibus 6 et obiit anno Domini 1275, XV Kalendas Februarii.
Bavo, abbas huius loci X, prefuit 6 annis et 9 mensibus et 5 diebus[3] et obiit anno Domini 1280, XIX Kalendas Januarii.
Waltetus, abbas huius loci XI, prefuit annis 25, 3 mensibus et 20 diebus et obiit anno Domini 1306, Nonas Marcii.
Sibrandus, huius nominis secundus abbas huius loci XII, prefuit 7 annis, mensibus 2 et 11 diebus et obiit anno Domini 1313, III Nonas Septembris.
Poptetus, abbas huius loci XIII, prefuit annis 16 et diebus 9 et obiit anno Domini 1329 X Kalendas Novembris.
Etelgerus, huius nominis secundus abbas huius loci XIV, prefuit annis 14, mensibus 9 et diebus 14 et obiit anno Domini 1344, IV Idus Octobris.
Waltetus, huius nominis secundus abbas huius loci XV, prefuit annis 5, mensibus 3 et 5 diebus et obiit anno Domini 1350,Kalendis Mai.Huius abbatis temporibus anno Domini 1345,VI Kalendarum Octobris introivit Wilhelmus comes Hollandie terram Frisonum in multitudine gravi, qui huic conventui multa damna intulit, qui tandem prope Stauriam una cum suis nobilioribus ac multis milibus hominum divina favente clementia interemptus est. Post cuius mortem comitissa Hollandie uxor eius omnia bona Frisonibus attinentia in partibus Hollandie situata arrestari fecit et auferri.Sic accidit etiam insulam Mercklant vocatam, de qua supra in descriptione abbatis Sibrandi commemoravi, ab hoc conventu alienari.
Wilhelmus, huius nominis primus abbas huius loci XVI, prefuit annis 3 et 2 mensibus et obiit anno Domini 1353, Idibus Augusti.
Fridericus, huius nominis secundus abbas huius loci XVII, prefuit annis 20, mensibus 8 et 10 diebus et obiit anno Domini 1374, III Kalendas Junii.
Hesselius, huius loci abbas XVIII, prefuit annis 10 [4] et mensibus 9 et obiit anno Domini 1385, V Kalendas Aprilis.
Gerbrandus, huius loci abbas XIX, prefuit annis 9 et mensibus 3, obiit anno Domini 1394, VII Kalendas Julii.
Wiardus, huius loci abbas XX, prefuit annis 24 [5] et 2 mensibus, obiit vero anno Domini 1418, V Kalendas Decembris et sepultus est sub limine ianue chori occidentalis.
Liudulphus, huius loci abbas XXI, prefuit anno uno demptis sex diebus. Hic multa bona incepit facere et ea complevisset, si vixisset. Hic obiit anno Domini 1420, Idus Februarii.
Wibrandus, huius loci abbas XXII, recessit ab ordine nostro et transivit ad Regulares anno Domini 1427, circa festum Martini episcopi et confessoris.
Tzallingus, huius loci abbas XXIII, prefuit annis 35, obiit vero anno Domini

1 In het hs.: Idus. 2 In het hs.: Kalendas.
3 Dit kan niet juist zijn. 4 In het hs.: 11. 5 In het hs.: 26.

1462 sabbato ante Dominicam passionis et sepultus est in sepulchro Wiardi abbatis sub limine janue chori occidentalis sub petram.
Wilhelmus, huius nominis secundus abbas huius loci XXIV, primum abbas in Merna deinde hic electus, prefuit annis 23, mensibus 3 et diebus 10 et anno Domini 1485, IV die Marcii absolutus fuit. Obiit anno Domini 1491. Sepultus ante altare omnium Sanctorum. *a)*
Thako *b)*, huius loci abbas XXV, prefuit annis 21. Hic ex nobilioribus Frisie originem habuit; vir strenuus et modestus. Hic reformationem, licet difficulter, in hunc conventum introduxit. Hic etiam ad perpetuam sue laudis memoriam novam portam in parte australi construi fecit ac domum illam a janua conventus usque ad suam cameram penitus collapsam restauravit. Novas lapideas cameras in dormitorio construxit. Sex calices argenteos, baculum pastoralem argenteum, quatuor cappas sericas, unam casulam et duas dalmaticas de bisso contextas procuravit. Novam etiam molendinam extra conventum construxit. Domum novam in Backaveen edificavit. Multa predia, pro debitis exposita, a creditoribus redemit. Plura etiam a capitaneis vicinis, quorum nomina reticemus, perpessus est. Hic nullum virtutis culmen pretermisit. Iste etiam ad Dei honorem quatuor altaria consecrari ac dedicari fecit. Summum videlicet in honorem Dei et Beate Marie matris Eius, Sancti Iohannis Evangeliste et Sancte Cecilie Virginis. Secundum vero retro in ecclesia, in australi eius parte, ad honorem Dei, Sancti Iohannis Baptiste, Sancti Augustini et Sancte Anne. Tercium ad honorem Dei, Sancti Mathei Evangeliste, Sancti Anthonii et Sancte Barbare Virginis et Martyris. Quartum in honorem Dei, Sancti Bonifacii, Sancti Martini et Marie Magdalene. Que quidem tria altaria immediate prescripta, a suis locis avulsa, a fratribus sub Paulo abbate translata sunt, similiter et altare Sancte Katharine.
Hic abbas Tako una cum domino Hermanno in Foswert dominoque Iohanne in Clarocampo abbatibus ac domino Wilhelmo in Groningen ac domino N. in Beem [1] ac domino N. in Fermssum [2] pastoribus ad Cesaream Maiestatem profecti, ab eadem per aureum sigillum impetraverunt, quatenus magistratus Groninganus terre Frisonum preficeretur, quod et factum est; habueruntque Groningani castellanum in Leowardia, in Dockinga, in Almenum *c)* fortalicium et in Collum. Quod quedam factio, Schieringen a Frisonibus appellata, non sustinens, ducem Saxonie Albertum, tunc in Hollandia bella moventem, accersivit. Qui dux adveniens, post varia bella terram Frisiorum preoccupans victorque existens, a Burgundis perpetuus et hereditarius terre Frisonum gubernator constituitur. Sed iam de hiis satis commemorasse sufficiat.
Huius etiam abbatis Takonis temporibus, anno Incarnitionis *d)* Dominice 1505, ex mandato Georgii ducis Saxonie, prefati Alberti ducis filii, huius patrie hereditarii gubernatoris illustrissimi, quedam novalia [3], per alluvionem maris accreta, Bil Frisio nomine nuncupata, novo aggere cincta sunt menseque [4] predicti Georgii ducis, auctoritate Cesaree Maiestatis, applicata. Unde huic conventui preiudicium non modicum dominus Tako pretendens subsecutum,

---

a) Op den rand staat: Hic Wilhelmus abbas litteras emptionis de Marcklant prope Aemstelredammis alienavit. *b) Op den rand: Illustris dominus Tako abbas 25.* *c) Op den rand staat: „Almenum nunc vocatur Harlinghen."* *d) Sic.*

1 Bedum.
2 Farmsum (Groningen).
3 De aangewonnen landen van het Bildt.
4 Mensa ducis, vaste goederen, waaruit de inkomsten van den hertog voortvloeiden. Zoo sprak men van de tafelgoederen van den Bisschop „mensa episcopi," enz. (Vgl. Wijbrands, Gesta p. 254).

consternatus animo, quoniam senio ac tedio afficiebatur, premeditari cepit dignitati cedere atque abbaciale onus de suo collo excutere; quod et factum est. Nam anno Domini 1506, de licentia abbatis Premonstratensis, assignata prius congrua eidem de conventu portione, absolutus est, nobis omnibus multum reclamantibus et reluctantibus. Qui, aliquandiu hic apud nos manens, tandem ad conventum Vallis Marie [1] se contulit, ibique quatuor annis habitans, tandem peste correptus obiit, ibique in ecclesia ante januam chori occidentalem, ante pedes abbatis Etelloci, congruis honoribus sepelitur sub petra marmorea, ab eo ibidem procurata, anno Domini 1512, V kalendarum Augusti

Extant et multa alia de hoc patre Takone scribenda, quod scilicet missale illud magnum, quod modo in summo altari est, ac quedam alia ornamenta, apud Premonstratenses in Insula Marie [2] impignorata, redemerit; quod etiam duo antiphonaria conscribi fecerit; quod et sorores in Bethlehem ad deferendum nigra vela induxerit, que prius albis velaminibus utebantur; et quod conventum de Bethlehem in multis locis collapsum per priorem loci Adrianum restaurari fecit, et multa alia, que hic causa brevitatis scribere omittimus, per eundem laudabiliter facta novimus.

Libet tamen epitaphium eius, a quodam sacerdote compositum, ob sobrietatem viri, priusquam ad reliqua scribenda accedamus, hic subnectere.

(Volgen lofdichten op Tako; 120 versregels.) [3].

Paulus, huius loci abbas XXVI, prefuit annis 27. Hic canonice et legittime secundum formam juris et statutorum nostrorum per viam compromissi electus, sedule cogitavit quomodo in Orto Marie plantas bonas transferret, cuius colonus et rigator sedulus extitit et pallium virtutum sibi prestitum a patre Takone, tamquam alter Helizeus, custodire non neglexit Nam paternarum traditionum sanctissimus emulator et religionis egregius zelator fuit vir bonus, quippe qui pientissimus, clementissimus et misericordissimus erga fratres suos et pauperes mirabiliter fuit. Hic specialem graciam habuit discordantes pacificandi. Hic numquam se in levitate ambulantibus adiunxit.

Cernens itaque et perpendens venerabilis dominus Tako, hunc Paulum virum tametsi iuniorem pollere virtutibus, Deumque timere atque bonum exemplum conversandi aliis etiam senioribus prebere, matura deliberatione prehabita, quatuor reformatores, quos de Dockum in hunc conventum adduxerat, novis tunicis de panno anglico factis vestivit atque cum multimoda graciarum actione ac pecuniaria benedictione ad proprium conventum in Dockinga remisit, volens de cetero conventum suum, scilicet Orti Marie, per suos proprios professores regi ac gubernari. Statimque hunc Paulum in priorem conventus Orti Marie, necnon et vestiarium, promovit et instituit. Qui etiam, quam primum potuit, manicas tunicarum rotundas fieri fecit, quas ipsi reformatores scissas et fissas formari fecerant. Insuper et fratribus in necessariis quam copiosissime et habundantissime providit. In prioratus vero officio omnibus se amabilem reddidit et exhibuit, exemplum virtutum omnibus ostendens se totum, ita quod in nullo reprehensibilis fuerit. Hic emit hoc parvum organum, quod adhuc in ecclesia Orti Marie superest, a venerabili domino Paulo abbate in Clarocampo viginti et uno florenis, pro solatio et sublevamine chori. Hic novum ordinarium, qui in sinistro choro est, conscripsit. Hic etiam librum, qui ante gradus presbiterii iacet, preter

1 Lidlum.
2 Mariënweerd, bij Kuilenburg.
3 Een gedeelte van deze lofdichten is reeds afgedrukt bij Hugo, Sacr. Antiq. Monum. II, p. 235, 236.

collectas et exorcissmum a) salis et aque et prophetias et commendationem conscripsit. Hic collectaneum, quod in dextro choro est, pro senioribus conscripsit. Hic etiam vitam et obitum Hermanni Joseph [1] ac partem de vita Siardi scripsit. Hic etiam expositionem Magistri Humberti ordinis Predicatorum [2] super regulam Beati Augustini magna ex parte conscripsit, quam Johannes de Lynden prior usque in finem scribendo perduxit, quoniam Paulus, in abbatem promotus, propter diversas occupationes consummare non potuit. Item et multa alia conscripsit, que non possunt hic per singula enumerari. Hic etiam quendam scriptorem secularem conduxit, qui fratres scribere doceret; et hic scriptor illud parvum missale, quod in capella est, scripsit. Hic Paulus etiam suos fratres ad scribendum antiphonaria, gradualia, missalia, lectionalia, processionalia instigavit et induxit. Hic etiam libros conventuales, retro carbones abiectos in camera sacriste sub tecto stillante iacentes, recollegit et religavit, ac clausuras et nova coöpercula illis circumdedit, et fratrem Hermannum de Harderwijck ad Regulares in Bargum [3] de licentia abbatis transmisit per aliquot tempus, ut ibi compingere et clausuras facere disceret. Qui Hermannus, ad conventum suum rediens, multa bona circa codices fecit.

Hic etiam Paulus super solarium domus capittularis tres ligneas cellas in librariam instituit, interiora intersticia effringens, ac codices conventuales ibidem reservandos collocavit, faciens desuper tectum harundineum sub tecto petrino propter pluvias et nives, quum illud tectum petrinum aquas avertere non potuit.

Hic etiam solitudinem plurimum adamavit, dicens, quod angelus tunc ad Mariam venit, quum eam solam invenit. Hic ociositatem fratres suos vitare docuit. Hic maxime sobrius fuit nec fratres suos equales haustus potare sustinuit nec permisit. Hic etiam in iniungendis penitentiis valde discretus fuit. Fores et fenestras in ianuis pependit, ubi non erant, et multa alia per ipsum facta sunt, que non possunt hic omnia conscribi: quomodo scilicet gradum dormitorii ac ianuam ibi constituit, ubi nunc sunt, etc.

Octo annis sic in prioratu laudabiliter decursis, dominus Tako eundem a prioratu absolvit, atque in provisorem exteriorum eum promovit et instituit; in qua (scilicet: provisione) b) se strenue habuit ac numerum animalium adauxit. Tandem in quarto anno egrotare cepit, quapropter absolvi petiit et impetravit. Tandem aliquantulum convalescens in infirmarium instituitur. Postremo domino Takone officium sive dignitatem abbatis resignante, Paulus, uti prescriptum est, in abbatem eligitur.

Qui, confirmatione et benedictione acceptis, premeditari cepit, quam gravis sarcina dorso sui interioris hominis de subditorum suorum animabus et corporibus, vita et moribus imposita sit, cepitque curam et sollicitudinem suorum subditorum habere pervigilem.

Confestim etiam tam manum quam sensum et animum ad restaurandam maiorem ecclesiam applicuit, et Davantriam profectus multa ligna multis

---

a) Sic.
b) in margine.

1 Eene bij de Praemonstratensers zeer geliefde biografie; zij is afgedrukt AA. SS. Boll. 7 April, X, 679. Een afschrift komt voor in den Brusselschen codex.

2 Waarschijnlijk de dominikaan Humbertus de Romanis (Humbert de Romans † 1277).

3 Abdij der reguliere kanunniken van St. Augustinus, te Bergum (Tietjerksteradeel).

denariis procuravit; deinde Aemstelredammis profectus ibique wagenschot, raffters ende vuren sparren ad scandendum apta emit, ac domum veniens confestim operarios fabros scilicet lignarios conduxit, qui statim veterem turrim magnam, latam et excelsam dissolvebant, et petras et ligna cum quatuor campanis submittebant. Quibus peractis et muris per manum fratrum tredecim iuncturis lapidum humiliores factis, novam turrim, multo veteri minorem, in una parte ecclesie, non in medio, erexerunt, et rursum maiorem campanam cum aliis tribus novis, quas abbas Paulus pro veteribus arte fusoria fieri procuraverat, in ea suspenderunt.
His itaque sic gestis per annos aliquot cessatum est. Tandem a Paulo abbate pecuniis collectis, fratres ecclesiam a turri usque ad finem ecclesie versus occidentem tegulis latericiis, lignis, trabibus penitus nudaverunt ac spoliarunt, menia tredecim iuncturis lapidum humiliora facientes. At Paulus abbas eandem partem ecclesie novis trabibus, laqueariis, asseribus ac desuper tecto petrino, uti nunc cernitur, tegi ac muniri fecit. Et sic iterato per aliquod tempus cessatum est. Novissime sanctuarium fabricatum est et tecto petrino munitum. Ac anno 14 testudo lignea fabricata est et depicta, et anno 20 stalla canonicorum fabricata sunt a magistro Johanne Sculenborch Westfalo. Deinde Paulus abbas pavimentum chori sterni fecit lapidibus latericiis, citrinis scilicet et viridibus. Et in summo altari fecit backam sive tabulam fieri plenam imaginibus et figuris, necnon et tres sedes, ubi sacerdos cum diacono et subdiacono sub missa sedet, et variam picturam desuper. Tandem cunctis in choro bene dispositis, itum est ad reliquam partem ecclesie occidentalem.

Ibique testudine lapidea deiecta, que nimis bassa erat, quoniam tantum fornicibus incumbebat, atque altaribus a suis locis avulsis et per fratres in locis in quibus nunc stant locatis, abbas Paulus backas sive tabulas imaginibus ornatas super altaria collocari fecit, partim deauratis partim vero non. Scamna sive sedilia pro maribus et feminis retro in ecclesia fieri fecit, necnon et porticum lapideum, petris Renensibus bene tectum, fabricari fecit amplum satis et oblongum. Item duas novas argenteas ampullas et unam cappam blavei coloris, vulgariter damas, procuravit, et casulas tam albas quam nigras in sacrario dedit atque alba *a)* superpellicea, manutergia, vinum, ceram, oblatas et thus sacriste procuravit, et multa alia in ecclesia fecit, ac a ianua chori usque ad ianuam ecclesie occidentalem pavimentum duris lapidibus montanis et sectis stravit. Hic magnas fenestras et vitra in ea formari fecit. Hic etiam imagines passionis Dominice in basimentis testudinis collocavit. Hic etiam dilecto fratri nostro Johanni de Zutphania, qui hoc magnum organum arte sua fecit, omnia necessaria et materialia satis copiosissime procuravit et administravit. Hic transitum ecclesie ex parte aquilonari proximum a fundamento novum erexit, similiter et transitum per girum pavimentari fecit, et muros per circuitum dealbari, similiter et ecclesiam. Hic domum capittularem novis trabibus, laqueariis ac desuper novo tecto latericio tegi fecit; et in solario eiusdem domus librariam instituit, et inferius nova sedilia; similiter et in ambitu nova sedilia, formari fecit. Et novam domum super testudinem novis lapidibus, qui vulgo tumelaer dicitur, stravit; ac novam cameram pro hospitibus in eadem domo fecit, insuper et cameram pro cementariis et fabris lignariis et parvam cameram pro servitore hospitum formari fecit. Occidentalem partem dormitorii ac refectorium usque ad finem domus novo tecto de lateribus facto texit; similiter et illam domum, in qua famuli comedunt et ubi cocus sua regimina habet,

---

a) HS. „albas."

ex utraque parte texit et intus melius reformavit; et pomerium maius fecit. Hic novam longam domum, ubi boves tempore hiemali pascuntur et frumenta triturantur, a fine usque ad finem erexit. Similiter et domum vaccarum et adhuc aliam domum, ubi porci inpinguantur, noviter erexit. Sunt adhuc multa alia per ipsum facta, que non possunt hic omnia conscribi. Hic redditus conventuales augmentavit, et molendinam iuxta pontem episcopi, veteri a Lewerdianis exusta, erexit. Hic novum pontem et latum, ligneum tamen, apud domum carpentariorum formavit.
Hic etiam semper de nocte matutinis horis interfuit ac diurnis horis pro maiori parte. Hunc nemo umquam ociosum repperit. Hic etiam magnis laboribus ac multis pecuniis erogatis, tempore illustrissimi baronis Wilhelmi de Roggendorf in Lewerdia locum Cesaree Maiestatis tenentis,quandam partem Bilde a Cesarea Maiestate impetravit, prout in litteris Cesaree Maiestatis desuper editis et confectis ac bene sigillatis plenius continetur. Hic etiam pannum de Amstelredammis et de Groningen emi ac procurari fecit, quo pauperes vestivit ac etiam multa paria calceorum fieri fecit, quibus pauperes calceavit. Multa alia bona fecit, que omnia scribere non possumus pro multitudine. Obiit Anno Domini 1533, Idibus[1] Decembris, sepultusque est in choro versus austrum. Cuius epitaphium hic sequitur.
(Er volgt een lofdicht).
Suppletio *a)*. Hic abbas Paulus cameram braxatorum ac domum pauperum sive hospitale, necnon et cameram messorum fabricari fecit. Pavimentum etiam domus capittularis lateribus variis stravit. Hic etiam baculum pastoralem ligneum ac duo lignea candelabra, quibus cerei imponuntur et ante sacerdotem celebraturum deferuntur, formari fecit, etc. Hic etiam duo altaria in sollario ante chorum formari atque a venerabili Magistro Jacobo Hebronensi episcopo consecrari fecit, etc. Hic etiam Poliandra huius Andronitidos[2] bis reconciliari fecit, semel a Magistro Jacobo Hebronensi episcopo ac iterum a Magistro Johanne Heetvelt episcopo Jeropolitano, suffraganeis episcopi Traiectensis in pontificalibus [3].
Incidentia.
Istis temporibus quidam prebendarius, nomine Aggeus, olim famulus abbatis, dedit huic conventui novum calicem argenteum et patenam; insuper dedit duas tunicas blavei sive aerii coloris bissinas pro diacono et subdiacono; preterea dedit viridis coloris cappam novam bissinam, et casulam cum duabus tunicis eiusdem coloris bissinam.
Petrus Venlo, huius loci abbas XXVII, prefuit annis fere 8. Hic intra capitones famosissimus *b)*. Hic domum gallinarum retro ad domum porcorum formavit. Calefactorium canonicorum novis sedilibus et scamnis formari et ornari fecit. Hic etiam quatuor nova sedilia retro in ecclesia formari fecit: duo ante altare Sancte Crucis et duo ante altare Apostolorum *c)*. Hic etiam molendinam, quam abbas Paulus erexerat, vendidit ac novam in eodem loco fabricavit et erexit *d)*. Hic tandem, summa et extrema necessitate compulsus, novam infirmariam extruxit, quoniam vetus infirmitorium penitus collapsum fuit, non habens tectum neque sollarium, sed

---

a) Dit gedeelte, gelijk het volgende, getiteld „Incidentia", is op den rand der bladzijde bijgeschreven.
b) Hier zijn ruim twee regels doorgehaald.
c) Hier zijn twee regels doorgehaald.
d) Ruim zeven regels doorgehaald.
1 In het hs.: Idus. [2] Vgl. voor de beteekenis Wijbrands, Gesta p.261 n.1.
3 Beide waren suffraganen van Bisschop Filips van Bourgondië; zie Dodt, Archief, I 2, blz. 3 vlg.

modo humiles et parvi muri restabant, parum valentes a). Hic etiam porticum ligneum satis denigratum ac pice linitum formari fecit, veteri lapideo, a domino Paulo extructo, iussu consulum Lewerdiensium penitus amoto. Hic etiam braxatorium, cotidie ruinam minans, ingenue iuvit ac restauravit. Hic etiam domum, quam dominus Tako extruxerat, ubi animalia mactabantur, a loco suo avulsit atque in alio loco iterum restauravit et erexit, addens quandam aulam, ubi currus suus servaretur, et superius cameram, in qua cellerarius habitaret. (Hic *b)* etiam refectorium canonico[rum] superius novis asseribus [muni]vit ac inferius fucari fecit.) Item fecit haud procul ab eodem loco cameram, in qua suus famulus et custos sespitum [1] cum suo famulo habitarent. Postremo edificavit officinam iuxta domum capittularem, in qua libri ligari et clausure codicum preparari deberent; et adhuc duas alias camerulas, etc. — Obiit anno Domini 1541, IV Kalendas februarii, sepultusque est in choro maioris ecclesie a latere venerandi domini Pauli quondam abbatis.

Johannes, huius, nominis secundus abbas huius loci XXVIII, prefuit annis 4, et 22 hebdomadibus.

Volgt nog iets over Johannes Hasselt, dat doorgehaald is en een lofdicht. Met een andere hand is er ondergeschreven:

Johanni Hasselt successit dominus Henricus Wolvega, qui depositus ab offitio, multa debita reliquit.

a) Bijna twee regels doorgehaald.

b) Hic-fucari fecit is op den rand bijgeschreven. Eenige letters in dezen volzin zijn met het afsnijden van den codex verloren gegaan.

1 Waarschijnlijk de man, die belast was met de zorg voor de brandstoffen van 't gesticht, de turfwaarder. Sespes (voor cespes) is 't gewone woord voor turf.

REGISTER.

A

C, zie ook K.

G

K, zie ook C.

L

P

R

S

U

STELLINGEN.

I

Leo Sibrandus heeft zijn manuscriptkaart van Friesland (Hs. no. 132 B 1, Kon. Bibl. 's Gravenhage) omstreeks 1594 samengesteld.

II

De verdiensten van S. A. Gabbema als copiïst en publicist zijn onderschat.

III

Dr. H. Huybers miskent de beteekenis van de Unie van Utrecht, als hij zegt, dat deze „n i e t s a n d e r s is geweest, dan een partijdaad, gesteld door de Noord-Calvinistische Gewestelijke Staten (Hist. Tijdschr. 7e jaarg. 1928, IV, p. 405).

IV

Terecht beweren W. A. Oldfather en H. V. Canter in „The Defeat of Varus and the German frontier policy of Augustus" (University of Illinois Studies in the social sciences 1915, IV, p. 184): „that Augustus.... never made the attempt, to conquer Germany and organize it as a province".

V

De verklaringen, gegeven van „skeynesmandeig" (Continuatio Menkonis Chronicon, Mon. Germ. SS. XXIII, p. 563) door Dr. G. Acker Stratingh e.a. (zie Bijdr. t.d. Gesch. v. d. prov. Groningen, VI, p. 51—52) en overgenomen door Dr. Weiland in de Mon. Germ. (l.c.), moeten worden afgewezen.

VI

Het Friesche spotliedje :

Di goede sinte Donnatus
Al uth fan Leremens
Di friath sinte Wolburch
In da Saasche Grijns.
Hi baed har waex,
Hi baed har flaex,
Hi baed paenijen.
Nae, qua sinte Wolburch,
Ick wol naet manije.
Kurio leisson.

(Hist. Avonden, Gron. 1896, p. 299.)

dat oudtijds in Groningerland gezongen werd, is uit het midden van de 13e eeuw.

VII

De vereering der „Aurea libertas Frisiorum" bij Ubbo Emmius in zijn „Rerum Frisicarum Historia", Lugd. Batav. 1616 draagt meer een Humanistisch dan een Calvinistisch stempel.

VIII

Ten onrechte schrijft K. Heeringa in „Het Oude Stavoren" (Gron. 1893, p. 113) de benoeming van George Schenck van Toutenburch tot stadhouder van Friesland toe aan den raad van Jancko Douwama en zijn vrienden.

IX

Dr. R. A. Kollewijn verwerpt (De Gids, 1890, bl. 86) ten onrechte de veronderstelling van Dr. J. te Winkel (Bilderdijk, Lotgenoot van Multatuli, Haarlem, 1890, p. 16), dat Bilderdijk's vers „Aan Cynthia" (Dichtwerken, uitgave v. Vloten, 3e dr. p. 82) de Makkumer dichteres C. Lenige geldt.

X

Het feit, dat Volney's „Les Ruines" bij de samenstelling van het Oera-Linda-Bok is gebruikt, pleit tegen het auteurschap van Dr. Eelco Verwijs.

XI

Het onderwijs in de Oude Geschiedenis op de Middelbare School beperke zich tot de behandeling der groote figuren uit de Oudheid.